

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 21 лістапада 1986 г. № 47 (3353) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ЛЮДЗІ РОДНАГА КРАЮ

УНУМАРЫ:

БАЦЬКОЎСКИ ДОМ

СВЯТЛАНА
АЛЕКСІЕВІЧ
ГУТАРЫЦЬ
З МАЛАДЫМІ
ВЯСКОЎЦАМІ

4,13

ЯК ВЯРНУЦЬ ДАВЕР ЧЫТАЧА?

Нататкі Галіны ТЫЧКО
пра сучасную прозу

5-7

КРЫНІЦА ДУХОЎНЫХ ТРАДЫЦЫЙ НАРОДА

Гісторык пра кнігу
аб самадзейным
мастацтве

7

УПЕРШЫНЮ Ў «ЛіМе»

Творы археолага
Сяргея ТАРАСАВА
і студэнта
Васіля БАРКОВІЧА

8-9

ПАЧЫНАЕМ ДЫСКУСІЮ:

СЕННЯ І ЗАТРА
НАРОДНАГА ТЭАТРА

11

Успаміны Заіра Азгура пра маці Купалы

ДА 80-ГОДДЗЯ «НАШАЙ НІВЫ»

Слова Алега Лойкі

14-15

У Івацэвіцкім раёне добра ведаюць аператара аб'яднання «Івацэвічрэў» Наталлю Міхайлаўну ПАЛЯЧОК. Выдатная працаўніца, чулы чалавек, яна з'яўляецца дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР.
Фота С. КРЫЦКАГА

КУРС—ПАСКАРЭННЕ САЦЫЯЛЬНА-ЭКАНАМІЧНАГА РАЗВІЦЦЯ

17—19 лістапада адбылася шостая сесія Вярхоўнага Савета СССР адзінаццатага склікання. На ёй разгледжаны наступныя пытанні:

1. Аб Дзяржаўным плане эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1987 год і аб ходзе выканання Дзяржаўнага плана эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР у 1986 годзе.
2. Аб Дзяржаўным бюджэце СССР на 1987 год і аб выкананні Дзяржаўнага бюджэту СССР на 1985 год.
3. Аб дзейнасці Камітэта народнага кантролю СССР.
4. Аб праекце Закона СССР аб індывідуальнай працоўнай дзейнасці.
5. Аб зацвярджэнні Указаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР.

40-ГОДДЗІЮ ЮНЕСКО ПРЫСВЯЧАЕЦА

У рэспубліцы праходзяць мерапрыемствы, прысвечаныя 40-годдзю ЮНЕСКО — Арганізацыі Аб'яднаных Нацый па пытаннях адукацыі, навукі і культуры, членамі якой з 1954 года разам са 158 дзяржавамі з'яўляюцца Савецкі Саюз, Украінская ССР і Беларуская ССР. Да гэтай знамянальнай падзеі падрыхтавалася і выдавецтва «Навука і тэхніка», якое выпусціла брашуру Л. Языковіч «Дзейнасць Беларускай ССР у ЮНЕСКО».

Аўтар прасочвае, як на працягу больш чым трыццаці гадоў наша рэспубліка прыкладае ўсе намаганні для павышэння прэстыжу і значэння ЮНЕСКО ў галіне міжнароднага супрацоўніцтва, ажыццяўляе канкрэтныя мерапрыем-

ствы па правядзенні ў жыцці праграмы гэтай міжнароднай арганізацыі, імкнучыся прыцягнуць да яе праблем шырокую грамадскасць.

Пра культурны абмен паміж народамі расказваецца ў раздзеле «Паглыбленне міжнароднага супрацоўніцтва ў галіне культуры». З яго бачна, як актыўна прымае рэспубліка ўдзел у рабоце канферэнцый, нарад, сустрач ЮНЕСКО, іншых мерапрыемстваў, прысвечаных на міжнародным узроўні праблемам інтэрнацыянальных сувязей культур. Расказваецца пра публікацыі беларускіх аўтараў на старонках часопісаў «Новости ЮНЕСКО», «Хроніка ЮНЕСКО», «Кур'ер ЮНЕСКО», іншых выданняў.

С. ЯРЭМІЧ

СУСТРЭЧЫ НА ХОЙНІЦКАЙ ЗЯМЛІ

У Хойніках адбылася сустрэча маладых пісьменнікаў з вучнямі і настаўнікамі сярэдняй школы № 3. Сардэчна віталі хайнічане свайго земляка М. Мятліцкага, які перадаў у дар школе прысуджаную яму сёлета прэмію Ленінскага камсамола Беларусі. Кабінет беларускай мовы і літаратуры папоўніўся кнігамі з аўтаграфамі К. Крапівы, П. Панчанкі, І. Шамякіна, Я. Брыля, М. Лужаніна, Б. Сачанкі, А. Грачанікава,

І. Пташнікава, Р. Барадзіла і многіх іншых вядомых паэтаў і празаікаў.

У час сустрэчы сакратар Хойніцкага РК КПБ В. Пінчук уручыў М. Мятліцкаму Ганаровую граматы Хойніцкага РК КПБ і раённага Савета народных дэпутатаў за актыўную работу па эстэтычным выхаванні працоўных раёна.

Перад вучнямі выступілі паэты В. Спрычан, А. Канапелька, Я. Хвалей. К. АЛАВА

СПРАВАЗДАЧА ПРАЗАІКА

На пасяджэнні сакратарыята СП БССР адбылася творчая справаздача лаўрэата прэміі Ленінскага камсамола Беларусі празаіка Уладзіміра Арлова, які цікава «зарэкаментаваў» сябе ў гістарычнай прозе. Пад час абмеркавання творчасці маладога пісьменніка закраналіся на дзённым пытанні развіцця гісторыка-рэвалюцыйнай літаратуры.

Ва ўступным слове першага сакратара праўлення СП БССР Н. Гілевіча было адзначана, што гістарычная літаратура павінна мець навуковы грунт, пры адлюстраванні фактаў з жыцця рэальных гістарычных асоб творца павінен кіравацца перш за ўсё прынцыпамі мастацкай праўды.

Гістарычная тэматыка ў беларускай літаратуры распрацавана недастаткова — адзначалася ў выступленні старшын праўлення СП БССР М. Танка. Літаратура без гістарычнай асновы, што дрэва, якое не мае караняў. А таму распрацоўка гістарычнай тэматыкі — сёння першаарговая задача маладога пакалення.

У абмеркаванні творчасці У. Арлова прынялі ўдзел У. Дамашэвіч, Я. Брыль, Л. Дайкека, Э. Ялугін, В. Адамчык, А. Жук, В. Карамазы, У. Якута, В. Зубан. У выступленнях адзначалася, што абмеркаванне творчасці У. Арлова з'яўляецца ў той жа час справай аўтэнтычнага агульнага тэндэнцыі мала-

дой беларускай прозы. У Арлоў, які прышоў у літаратуру са свай, гістарычнай, тэмай, піша ўпэўнена і пераканаўча, імкнецца ісці ад рэалізму фактаў, добра арыентавацца ў матэрыяльнай культуры мінулага і абіраецца ў свай творчасці на канкрэтныя гістарычныя імёны. Аднак празаіку неабходна паглыбіць сацыяльны матывы дзеянняў сваіх герояў, пазбавіцца залішняга рамантызму, пераадолець ілюстрацыйнасць. Апаўданаў У. Арлова, якія з'явіліся ў апошні час на старонках перыядычнага друку, нясуць у сабе часам інфармацыйны пачатак, але і гэта патрэбна, каб ліквідаваць распаўсюджаны ў нас комплекс гістарычнай неаўтэнтычнасці.

Адзначалася таксама, што пры звароце да гістарычных фактаў пісьменнікам — гісторыкам неабходна больш уважліва адносіцца да першакрыніц. Была выказана прапанова стварыць савет па гісторыка-рэвалюцыйнай літаратуры пры СП БССР.

Уладзімір Арлоў, які выступіў у заключэнне, пагадзіўся з некаторымі заўвагамі, у прыватнасці з тым, што часам лірыка фактаў у яго творах мае перавагу над логічнай мастацкай характараў. Празвіні заўважыў, што ён і сам аднаўчае неабходнасць адзіц ад канкрэтыкі і ў межах гістарычнай верагоднасці даць волю фантазіі.

НАШ КАР.

Мацінею шэфскія сувязі пісьменнікаў з воінамі. Рэгулярна адбываюцца сустрэчы літаратараў з армейскімі чытачамі, арганізуюцца творчыя вечары, паездкі ў воінскія часці. За плённую ваенна-шэфскую работу Саюз пісьменнікаў рэспублікі ўзнагароджаны пераходным Кубкам Ваеннага савета і Палітычнага ўпраўлення Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акругі. Узнагароду ўручыў старшыня праўлення СП БССР Максіму Танку і старшыні ваенна-шэфскай камісіі Саюза пісьменнікаў Леаніду Прокшу намеснік начальніка Палітупраўлення ЧБВА генерал-маёр А. Сулянаў.

Л. Прокша, А. Сулянаў, М. Танк.

Фота Ул. КРУКА

ЗНАЁМСТВА З КУБІНСКАЙ ПАЗЭІЯЙ

«Тытунёвая кветка» — так называецца першая на Беларусі анталогія кубінскай паэзіі, выпушчаная выдавецтвам «Мастацкая літаратура», якая засведчыла далейшае пашырэнне творчых гарызонтаў перакладчыкаў рэспублікі. Гэтай падзеі была прысвечана чарговая «Паэтычная пятніца» ў ДOME літаратара.

Вядучы сустрэчы сакратар праўлення СП БССР В. Зубан адзначыў плённасць перакладчыцкай дзейнасці аўтараў, якія данеслі да беларускага чытача шматфарбнасць паэзіі Вострава Свабоды. Творы кубінскіх аўтараў чыталі А. Вярцінскі, К. Шэрман, В. Зубан, артысты купалаўскага тэатра Г. Бальчэўская, А. Уладзімірскі, У. Рагаўцоў. Актыўны ўдзел у вечары прынялі кубінскія студэнты, якія вучацца ў Мінску.

Вершы чытае Г. Бальчэўская. Тэкст і фота Ул. КРУКА

ВІНШУЕМ!

За заслугі ў развіцці тэатральнага мастацтва, вялікую работу па эстэтычным выхаванні насельніцтва і ў сувязі з 60-годдзем з дня стварэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР ўзнагародзіў Беларускае дзяржаўнае ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга акадэмічны драматычны тэатр імя Якуба Коласа Ганаровую граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР. Гэтай жа ўзнагародой адзначаны МАЗЫНСКІ Валеры Яўгенавіч, галоўны рэжысёр Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа, заслужаны артыст Беларускай ССР.

За заслугі ў развіцці тэатральнага мастацтва, актыўны ўдзел у грамадскім жыцці Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР прывітаў артыста Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа ТРУШКО Леаніду Ігнатавічу ганаровае званне заслужанага артыста Беларускай ССР.

КАЛАСАВІНЫ: ДЗЕНЬ ЗА ДНЁМ...

Літаратурнае свята Каласавіны з нагоды дня нараджэння народнага паэта Беларусі Якуба Коласа, пачатак якому быў пакладзены летась па ініцыятыве супрацоўнікаў Літаратурнага музея песняра, набыло сёлета значна большы размах. Клопатам і стараннем землякоў Якуба Коласа з 29 настрэчніка па 4 лістапада на Стаўбцоўшчыне праводзіўся Тыдзень паэзіі «Мой родны кут...»

У дом-музей песняра ў Мінску з лістапада прышлі ўкраінскі перакладчык і літаратуразнавец С. Пінчук, прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі рэспублікі. Прысутныя ў развясцёўшчыні гасці з Кіева, які расказаў аб свай рабоце па перакладзе на ўкраінскую мову паэмы «Новая зямля». Артыст П. Тарасевіч прычытаў урывак з гэтага твора. Гасці з Саратава, малады кампазітар і спявак Ю. Саховіч выканаў дзве свае песні на словы Якуба Коласа «Беларусам» і «Наля анка ў строзе». Акампаіравала музыказнавец Т. Ліхач на раялі,

які падараваў Якуб Колас сваім унукам. На пытанні гасцей адказаў сын паэта Д. Міцкевіч.

Пасля ўскладання кветак да помніка песняра на плошчы яго імя і на магілу Якуба Коласа ў Мінску ўдзельнікі Каласавіны накіраваліся на Стаўбцоўшчыну. Слова пра Якуба Коласа каля помніка паэту ў Мікалаеўшчыне сказаў кандыдат гістарычных навук Л. Мірачыцкі.

У Акінчыцах урачыстасць адкрыў намеснік старшыні Стаўбцоўскага райвыканкома Д. Бычко. На ганку буйой Акінчыцкай лясной наморы выступіў дырэктар Літаратурнага музея Якуба Коласа Г. Ткачэвіч, паэтэса В. Аюлава, С. Пінчук, сын Якуба Коласа Д. Міцкевіч, перакладчык І. Чарота, мастакі А. Марачкін, У. Сулкоўскі, артыст П. Тарасевіч, студэнтка філфана Брэсцкага педінстытута імя А. С. Пушкіна І. Тарасюк,

у прыватнасці, пра ўшанаванне памяці Якуба Коласа на Палесці, пра тое, каб нашы органы друку, перш за ўсё літаратурныя перыядычныя выданні, уялі сталую рубрыку, дзе можна было б рэгулярна, сістэматычна друкаваць матэрыялы Коласавіны спадчыны, пра выданне матэрыялаў Каласавіны, якія могуць быць, гаварылася ў адным з выступленняў, асноўным грунтам энцыклапедычнага даведніка «Якуб Колас».

5 лістапада ў доме-музеі Якуба Коласа камерны хор Беларускай кансерваторыі выканаў адну частку з месы Нясвіжскай капэлы, якая існавала ў 1724—1809 гадах, а таксама кантату А. Навахроста «Усход сонца» на словы Якуба Коласа. Хормайстар Т. Слабодчынава расказала ўдзельнікам Каласавіны пра беларускую музыку XVIII ст.

Сёлетнія Каласавіны ўзышлі на новы віток. Хочацца, каб гэты літаратурнае свята перарасло надалей у значную падзею беларускай культуры.

Генадзь ТУМАШ, супрацоўнік музея Якуба Коласа

3 АКОНЧЫЛА СЯ падпіска на часопісы і газеты. Так званы індывідуальны падпісчык яшчэ можа ўнесці некаторыя карэктывы ў статыстыку рэспубліканскага «Саюздруку», але не настоль аб'ёмныя, каб агульны малюнак падпіскі наступнага года прыкметна змяніўся. Мяркуюцца, што ў 1987 годзе чытачы рэспублікі атрымаюць па падпісцы больш за 15 мільёнаў адзінак перыядычных выданняў. Бо прыкладна такім быў узровень, дасягнуты ў бягучым годзе. «Дасягнуць узровень» — гэта тая выснова, на якой вядзецца падпісная кампанія, гэта сваёасаблівая мера працы і намаганняў «Саюздруку», таксама роста ці застою нашых з вамі, чытач, культурных патрэб (у адносінах да перыядыкі). Словы «дасягнуць узровень» я асмеліўся аздобіць двукоссём, бо, здаецца, гэта не зусім сённяшні тэрмін. Чаму — стане аразумелым з далейшага.

Паколькі падпіска датычыць усіх літаратурных выданняў, у тым ліку і нашай газеты, ды някепска будзе пацікавіцца, чаму мы «дасягнулі» сёлета.

Але, калі быць шчырымі, наша цікавасць да гэтай тэмы ўзнікла не зусім самастойна. Перадумовы яе стварылі два лісты ў рэдакцыю. Першым была невялікая інфармацыя са Слуцка, у якой аўтар выказаў занепакоенасць тым, што «ЛіМ» і некаторыя іншыя беларускамоўныя выданні недастаткова выніваюць слухкімі гарана і аддзелам культуры. Неўзабаве рэдакцыя атрымала другі ліст-падпісанне загадчыкам Слуцкага раённага аддзялення «Саюздруку». Кароткі адказ рашуча абвясціў інфармацыю і завяршаўся пытаннем: як магла рэдакцыя апублікаваць факты, якія не адпавядаюць рэчаіснасці? Тройкі, праўда, здзівіла, што слухкія аддзел культуры і гарана, не адгукнуўся ні словамі нібыта не чыталі, а словы нягоды нарадзіліся ў «Саюздруку», якога інфармацыя, здаецца, ніяк не кранала. Але ўсё ж стала неяк няадра, бо публікацыя недакладных звестак, безумоўна, не ўпрыгожвае газету. Тым больш, калі з гэтага вынікае беспадстаўная крыўда...

Вось з такім абмежаваным напачатку пытаннем — як падпісваецца Слуцкі гарана на «ЛіМ», «Польмя», «Малодосць»? паехаў я ў камандзіроўку.

Праглядваючы зводныя падпісныя карты на часопісы і газеты, асэнсоўваючы колькасныя суадносіны падпіскі ведамаснай і індывідуальнай, убачыў я, што за імі стаіць праблема, непараўнальна шырэйшая за акрэсленыя двума пісьмамі канфілікт. Некаторыя лічбы занатаваў, яны, на маю думку, вартыя чытацкай увагі.

У Слуцку жыве за 55 тысяч жыхароў і пад 70 тысяч складае насельніцтва случкаўскіх вёсак. Газеты «ЛіМ» Слуцкі раён атрымлівае па падпісцы 98 экзэмпляраў і яшчэ 12 пакупаюць у розніцу. Разам — 110 адзінак, гэта значыць, па адным экзэмпляру на тысячу жыхароў. Аразумела, у сярэднім. Расшыфроўка агульнай лічбы мае наступны выгляд: бюджэтная падпіска па горадзе — 10 экзэмпляраў, па раёне — 68, індывідуальна падпісваюцца ў горадзе 10 чалавек, у раёне — таксама 10. Многа гэта ці мала? Усё пазнаецца ў параўнанні. Напрыклад, часопіс «Польмя» індывідуальна атрымлівае ў Слуцку 2 падпісчыкі, на вёсцы — 3, ведамасная падпіска па горадзе складае 14 экзэмпляраў, па вёсцы 66. Часопіс «Малодосць» на Слуцку прыходзіць 90 адзінак, у тым ліку індывідуальных падпісчыкаў на вёсцы 10 чалавек. У горадзе — 6. Так што стаўленне случкага чытача да «ЛіМа»

можна лічыць больш станоўчым, чым да «Польмя». «Бюджэт» да ўсіх ставіцца роўна, хоць нельга не адзначыць такі нюанс — названая часопісы і «Польмя» як бы выданнямі вясковага прызначэння. Напрыклад, «Польмя» накіроўваецца на вёску 81 працэнт ад агульнай колькасці.

Лічбы маюць пэўную магічную сілу — пачнеш сачыць за іх логікай і ўжо цяжка ад іх адарвацца: за колькасцямі характарыстыкамі адчуваеш моц-

ку» ўспрынялі гэтыя нататкі як крытыку слускага раёнага аддзялення. Гэта будзе вялікая несправядлівасць, бо калектыў аддзялення працуе напружана і старанна, пра што сведчыць, напрыклад, абласны пераходны Чырвоны сцяг, які аддзяленне ўтрымлівае ўжо два кварталы запар. Наогул, Слуцкае аддзяленне «Саюздруку» адно з лепшых не толькі ў вобласці, але і ў рэспубліцы, бо ёсць раёны, дзе, скажам, не выпісваюць ніводнага экзэмпляра «Мастацтва Беларусі» як інды-

Наогул, хто сёння здолее адказаць, колькі чалавек чытаюць падшыўкі ў сельскіх і гарадскіх бібліятэках, у чырвоных кутках інтэрнатаў? Можна, дзесяць, а можа, адзін, а можа, і зусім не крапае іх рука чалавека. Хто вызначыць, колькі патрэбна экзэмпляраў пэўнага часопіса гораду, вёсцы? Як лічыць кола зацікаўленых чытачоў — па індыўдуальнай падпісцы ці па бюджэтнай? Які ККД бюджэтнай падпісцы? Магчыма, што 80 працэнтаў часопісаў і газет, якія аплываюцца з бюджэта,

дамасная падпіска — 36 экзэмпляраў. Газета «Літаратура і мастацтва» таксама мае двух падпісчыкаў на вёсцы, ніводнага ў Нясвіжы, бюджэтная падпіска — 64 экзэмпляры. На газету «Піянер Беларусі» падпісалася ў Нясвіжы 6 хлопчыкаў і дзяўчынак, на вёсцы — 335. Газету «Зорька» ў Нясвіжы будуць атрымліваць 430 хлопчыкаў і дзяўчынак, на вёсцы — 745. Рэспубліканская камсамольская газета «Чырвоная змена» на 9 кастрычніка індыўдуальных падпісчыкаў у Нясвіжы не мела, на вёсцы — 11 чалавек. Па бюджэтнай падпісцы атрымае Нясвіжскі раён «Чырвоная змена» 59 адзінак. «Знамя юности» па індыўдуальнай падпісцы атрымаюць 1320 чалавек.

Неабходна адзначыць, што прыведзеныя лічбы, пэўна, павялічыліся, бо яны адлюстроўваюць стан падпіскі на першую дэкаду кастрычніка, а закончылася падпіска першага лістапада. Можна, там, дзе быў нуль — зараз стаіць лічба «3», а замест адной тысячы стала дзве. Але ў агульных рысах тое, што тут названа, адпавядае «дасягнутаму ўзроўню» мінулага года. Ды і сама дынаміка падпіскі, яе рух да «ўзроўню» атрымлівае ў святле аператыўнай інфармацыі большую яснасць.

Гартаючы бланкі заказаў, звярнуў я ўвагу, што некаторыя калектывы набываюць перыёдыку на вялікія грошы — больш за тысячу рублёў. Аказалася, што не шкадуець грошай на падпіску ў першую чаргу калгасы. Пэўна, і чытачу будзе цікава, што атрымаюць з рэспубліканскіх выданняў калгаснікі, напрыклад, калгаса «Семнаццаце верасня». Атрымаюць яны наступнае: «Звязда» — 16 экзэмпляраў, «Чырвоны сцяг» — 16, «Мінская праўда» — 3 экзэмпляры, «Советская Белоруссия», «Коммунист Белоруссии», «Вожык», «Сельское строительство Белоруссии» — па 1 экзэмпляры. Агульны кошт гэтага — 227 рублёў. Яшчэ 800 рублёў калгасу каштавала цэнтральная перыёдыка палітычнага і спецыяльнага характару. І вось цяжка зразумець, чаму з гэтай калгаснай тысячы не вылучылі хоць бы дваццатую частку на выданні літаратурнага і культурнага накірункаў? Хіба пашкодзіла б мець у чырвоным кутку сучаснай фермы падшыўку «Беларусі» ці «Помнікаў гісторыі і культуры Беларусі», каб людзі ў хвіліну адпачынку маглі пазнаёміцца не толькі з газетнымі навінамі? Што перашкаджае? Няўжо ўсё той жа «дасягнуты ўзровень»?

Але не будзем гадаць і кідаць ў паспешлівага інтэрпрэтацы. Патрэбна аб'ектыўнае, дакладнае даследаванне шматлікіх аспектаў падпіскі. Наспеў час прааналізаваць, чым выклікана дзіўная розніца ў тыражах «Чырвонай змены» і «Знамени юности», «Піянера Беларусі» і «Зорькі», «Маладосці» і «Немана». Што тоіцца за гэтай розніцай — непараўнальная якасць журналісцкай працы ў рэдакцыях, ці памылкі рэкламы, ці нейкія іншыя незалеж-

ныя ад нашай волі з'явы? Відаць, патрабуе зацікаўленага аналізу і бюджэтнай падпіска. Калі ўжо існуе права падпісвацца за кошт бюджэту, дык трэба грунтоўна ўдакладніць спіс выданняў, якія трэба набываць той ці іншай установе за народныя грошы. Тут, бясспрэчна, ёсць аб чым падумаць рэспубліканскаму «Саюздруку» і міністэрствам, якія ажыццяўляюць адукацыйную і культурную палітыку.

Бюджэтную падпіску, вядома, нельга лічыць панацэяй ад хваробы малых тыражоў. Вышэй адзначалася, што доля «бюджэту» ў падпісцы складае прыблізна 10 працэнтаў. Такім чынам, дзевяць з кожных дзесяці часопісаў і газет павінны мець зацікаўленага «індыўдуальнага» пакупніка. Аднак прыходзіцца з жалем констатаваць адваротнае. Па стану падпіскі на 20 кастрычніка часопісу «Маладосць» не хапала да «дасягнутага ўзроўню» 2100 індыўдуальных падпісак, газеце «Літаратура і мастацтва» — 1250. Тлумачыцца гэта, на наш сорах, адназначна: не толькі «просты» чытач, але і наша інтэлігенцыя не спяшаецца падпісацца на рэспубліканскія літаратурныя і культурныя выданні. Нават у лепшым выпадку, калі мы даможамся «дасягнутага ўзроўню», у Мінску адзін экзэмпляр «ЛіМа» прыйдзеца на 1500 жыхароў (у Слуцку, як памятаем, на 1000). Гэта бянтэжыць вельмі, калі ўлічыць мінскую канцэнтрацыю творчай інтэлігенцыі, выкладчыкаў, настаўнікаў, студэнтаў. Як гэта асэнсавана, дзе выйсе з гэтага зачараванага кола — усё мы пакуль што не надта думалі, публічна і ў кулуарах сур'ёзна пра гэтыя хвалюючыя пытанні не гаварылі...

Ёсць і яшчэ шэраг нявырашаных пытанняў, якія ніспрыяюць якаснай падпісцы. Гэта і неабходнасць выдання на беларускай мове спецыялізаваных газет, часопісаў і біюлегіі для шырокіх прафесій — вадзіцеляў, будаўнікоў, калгаснікаў і г. д. Гэта і пытанне аб растэрміноўцы плацяжоў па падпісцы хоць бы на трохмесячны тэрмін, бо індыўдуальнаму падпісчыку выкласці адным разам 50—60 рублёў, як гэта пастаўлена сёння, задача не з простых. Было б зручна і людзям, і «Саюздруку», каб бухгалтэрыя па месцы працы падпісчыка пералічвала на банкаўскі рахунак «Саюздруку» кошт падпіскі ў тры прыёмы. Гэта і пытанне больш шырокай рэкламы, і пытанне грунтоўнага задавальнення рэспубліканскай перыёдыкай патрэбы школы, і праблема ўзаемазалежнасці падпіскі і ўжывання беларускай мовы.

Гэта, нарэшце, і самая галоўная праблема — перабудова нашага, супрацоўнікаў друкаваных выданняў, мыслення, зварот да хвалюючых тэм, да шырай рэзюмывае пра сённяшняе жыццё — каб чытач сам шукаў выданне. Тады, можа, і не будзе адгукца нам болей наш «дасягнуты» бюджэтнай падтрымкай «узровень».

Кастусь ТАРАСАЎ,
спецыяльны карэспандэнт
«Літаратуры і мастацтва».

„Дасягнуць узровень“

ШТО ПАКАЗАЛА ПАПІСКА!

ную стыхію чалавечых жаданняў і інтарэсаў. Хіба не цікава, што ілюстраваны часопіс «Беларусь» атрымліваецца ў Слуцку індыўдуальна 6 чалавек, на вёсцы — 3, «па бюджэце» горад выпісаў 20 адзінак «Беларусі», вёска — 77. Часопіс «Помнікі гісторыі і культуры Беларусі» Слуцкі раён па ведамаснай падпісцы атрымлівае 73 экзэмпляры, па індыўдуальнай — 5. Часопіс «На экранх Беларусі» індыўдуальна атрымліваюць 140 чалавек, часопіс «Мастацтва Беларусі» індыўдуальна падпісчыкаў сярод слуцкаў не мае. Газету «Знамя юности» выпісваюць у раёне 8300 чалавек, газету «Чырвоная змена» — 400.

У сукупнасці жыхары Слуцкага раёна атрымліваюць больш за 145 тысяч экзэмпляраў газет і часопісаў. Ведамасная падпіска акрэсліваецца лічбай у 15200 адзінак. Інакш кажучы, каля 90 працэнтаў падпіскі прыпадае на індыўдуальных падпісчыкаў. Няцяжка падлічыць, што падпіска на часопіс «Беларусь» па графе «індыўдуальная» займае 7 тысячных працэнта, на «Польмя» — 4 тысячных, на «ЛіМ» — 15 сотых працэнта, на газету «Знамя юности» — каля 6 працэнтаў. І гэтак далей.

Натулючы слупкі лічбаў у свой журналісцкі блакнот, наважыўся я ўсё ж займаць адказ на зыходнае пытанне: колькі экзэмпляраў «Маладосці» і «Польмя» выпісвае Слуцкі гарана для 12 школ горада? Бо цяжка ўявіць якаснае вывучэнне беларускай літаратуры, калі вучням нельга атрымаць ўяўленне пра сучасны літаратурны працэс у рэспубліцы, пазнаёміцца з навіншымі набыткамі паэзіі і прозы, даведацца пра новыя імёны. Загадчык гарана М. М. Гладкі запрапіў такія звесткі ў бухгалтэрыі. Вось яны: на 1987 год 12 школ Слуцка атрымваюць 2 экзэмпляры «Маладосці» (адзін на шэсць школ), 3 экзэмпляры «Польмя» (адзін на чатыры школы) і ніводнага экзэмпляра «ЛіМа». Так што праўду напісаў нам слуцкі карэспандэнт Р. Родчанка. Калі ў наступным годзе Слуцкі гарана ад гэтага «дасягнутага ўзроўню» павялічыць падпіску нават на 200 працэнтаў, дык і тады беларускамоўныя літаратурныя часопісы і штодзённы ўсё адно не стануць прыналежнасцю кожнай школьнай бібліятэкі.

Не хацелася б, аднак, каб адказныя асобы з рэспубліканскага ці абласнога «Саюздру-

вуальна падпісчыкі, так і «бюджэтныя» ўстановы (да прыкладу, Кобрынскі). Насельніцтва Гомеля перавышае 470 тысяч, гэта значыць, больш за слускае ў 8 разоў, а выпісваюць яны «Беларусі» 88, «ЛіМа» — 122 экзэмпляры, з чаго вынікае, што тут адзін экзэмпляр часопіса ці газеты прыходзіцца на 4-5 тысяч жыхароў. Часопіс «Мастацтва Беларусі» прыходзіцца ў Гродне на 8 тысяч, у Пінску — на 27 тысяч, Салігорску — на 22 тысячы насельніцтва. Можна бясконца доўжыць такія выкладкі, з якіх паўстае, што пэўныя выданні ў некаторых гарадах і раёнах можна смела лічыць бібліяграфічнай рэдкасцю. Праўда, ёсць выданні, падпіску на якія «Саюздруку» прыходзіцца стрымліваць. Напрыклад, самым вялікім попытам сярод індыўдуальных падпісчыкаў карыстаецца газета «На страже Октября» (орган Міністэрства ўнутраных спраў БССР). На яе згаджаюцца падпісача нават з нагрукі. У гэтым, зразумела, няма заслугі «Саюздруку», як няма ягонай віны ў тым, што «Маладосць» ці «Помнікамі гісторыі і культуры Беларусі» цікавяцца лічаныя калі не адзінкі, дык сотні. І справа тут, пэўна, не толькі ў тым, што «На страже Октября» з нумара ў нумар друкуе дэтэктыў, а «Мастацтва Беларусі» пакуль што такім чынам заваяваць чытача не асмелілася. Такі культурны феномен патрабуе асэнсавання, пакуль што не зробленага. Здаецца, што многія людзі і не ведаюць пра існаванне некаторых нашых выданняў. «Саюздруку» іх не рэкламуе, толькі кожная трэцяя ці чацвёртая школа знаёміць вучняў з такімі выданнямі, звычайна да іх чытання ніхто не культывуе, у чырвоных куткі фермаў і цэхаў іх не выпісваюць (пра гэта апошняму заўвагу мы яшчэ скажам ніжэй). Дарэчы, немагчыма зразумець і той факт, калі раённым аддзяленнем Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры забаронена падпісвацца на «ЛіМ» і іншыя рэспубліканскія выданні, дзе змяшчаюцца матэрыялы краязнаўчага характару.

Наогул падпіска некаторых устаноў пакідае жадаць шмат лепшага. Многае тут ад праформы. Такое ўражанне, што такой падпіскай і падтрымліваецца «дасягнуты ўзровень». Але хто яе метадалагічна абгрунтоўвае?

Наогул не знаходзяць чытача, і мы марна пераводзім і паперу і грошы.

Пакуль што мы не маем падстаў для аб'ектыўнай ацэнкі з'явы. Адзін крытэрыў, які практычна ўжываецца, — «дасягнуты ўзровень», які азначае, што па ніводным выданні падпіска не можа знізіцца ў параўнанні з мінулым годам. А калі паменшылася — дык гэта што, дрэнная праца «Саюздруку» ці непадначалены нам больш сур'ёзны працэс? Няма адказу, не заняліся яшчэ гэтымі пытаннямі нашы сацыялагі.

Каб удакладніць свае назіранні і абавірацца не толькі на вопыт слускага «Саюздруку», паехаў я ў Нясвіж, які прывабіў мяне тым, апрача ўсяго іншага, што тут друкаваў свае кнігі наш славетны асветнік Сымон Будны. Менавіта тут існавала і адна з першых на тэрыторыі Беларусі друкарня. Так што культурныя традыцыі Нясвіжа даўня, закладаліся стагоддзі назад. Прыгадалася яшчэ, што тут пачынаў сваю творчасць Якуб Колас, што таксама пэўным чынам павінна адбіцца на культурнай атмасферы...

І вось трымаю я ў руках зводку падпіскі па стану на 9 кастрычніка. Няхай чытач мне даруе, што зноў вымушаны прыводзіць лічбы, але цяжка перадаць словамі тое, пра што апавядае адзін знак. Часопіс «Беларусь» выпісаў раён 76 экзэмпляраў, у тым ліку ўстановы — 68 адзінак, індыўдуальных падпісчыкі на вёсцы — 5 адзінак, у горадзе — 3. На дзіцячы часопіс «Бярозка» індыўдуальна падпісаліся на вёсцы 31 чалавек, у Нясвіжы — нуль. Часопіс «Польмя» ў Нясвіжы індыўдуальных падпісчыкаў не мае, на вёсцы падпісаліся на яго 2 чалавекі, ве-

Р. С. Калі гэты матэрыял ужо быў падрыхтаваны да друку, рэдакцыя атрымала пісьмо ад вучняў, якое пацвярджае і наглядна ілюструе ўзнятую праблему. Вось што, у прыватнасці, пішучы школьнікі:

«Школа ў нас беларускамоўная і з'яўляецца другім родным домам больш як чатыромстам вучням. Аднак год за годам школьную бібліятэку абмянаюць газеты і часопісы на беларускай мове (акрамя «раёнкі» і «Настаўніцкай газеты»). На 1987 год зноў былі выкраслены амаль усе беларускія выданні. Удалося ўпершыню аформіць на бібліятэку толькі «Маладосць» і «Помнікі гісторыі і культуры Беларусі». Таму наш дзесяты клас выпісаў сёлета на сабраныя паміж сабой грошы наступныя выданні: «Звязду», «Чырвоную змену», «Літаратуру і мастацтва», «Беларусь», «Польмя», «Бярозку», «Вясёлку», «Піянер Беларусі», «Родную прыроду». Мы

самі будзем весці падшыўку гэтых газет і часопісаў для школьнага вучнёўскага калектыву. Скажыце, якое з гэтых выданняў лішняе ў школе? А многа год не было і ніводнага! Няма пакуль і цяпер, бо да новага года яшчэ далёка...

Як бачыце, у 1987 годзе школа нарэшце будзе чытаць беларускамоўную перыёдыку. Аднак што прымушае ісці гэтым шляхам. Нас хвалюе сама праблема. Чаму ўвогуле школьная бібліятэка не арыентуецца на патрэбы вучня? Дзе ж нашы выданні для моладзі, дзе літаратурна-мастацкая перыёдыка? І чаму мы павінны, нарэшце, дабівацца таго, што па праву нам належыць — рэспубліканскіх часопісаў і газет у школу? Хто нам адкажа?

М. ВАУЧОК, С. ГІДНЕУСКАЯ, Н. МАНТЫЦКАЯ,
А. ЛОЙКА і іншыя — дзесяцікласнікі
Праўдзінскай СШ Мінскага раёна.

Калі я запісала дзесяткі расказаў-споведзяў тых, што паехалі з вёскі, узнікла адчуванне, што ў нашай гаворцы не хапае яшчэ аднаго погляду. Якога? А погляду адтуль, з вёскі. Што ж думаюць тыя, што засталіся на сваёй зямлі, у бацькоўскай хаце, засталіся на суперак зманлівым паведамленню, а часам нават на суперак волі бацькоў! Што яны могуць сказаць? А дзівацкі!

Дала прачытаць ужо напісанае першаму сакратару Любанскага райкома партыі Валерыю Пятровічу Харытанавічу, з якім мы даўно знаёмы і меркаванае якога мне было цікава пачуць, бо чалавек ён удумлівы, заўсёды аналізуе любую сітуацыю, а да ўсяго, як сялянскі сын, улюблены ў родную зямлю, у родную мову (больш ні ў аднаго сакратара райкома не бачыла такой хатняй бібліятэкі беларускай літаратуры, як у яго). У Мінску прачытаць рукапіс ён не паспеў, вярнуў праз месяц па пошце з прыпіскай: «Мне нельга было гэта проста прачытаць, сядзеў, думаю над кожным чалавечым лёсам, сведчаннем чаго — мноства клічнікаў і пыталнікаў на палках рукапісу. Гэта не літаратурныя героі, аб поглядах, учынках якіх можна паспрачацца, тут рэальныя людзі і за імі стаяць рэальныя праблемы. З «вашымі героямі» я таксама сустракаюся часта. Але яшчэ часцей страчаюся з тымі, што засталіся ў роднай вёсцы, не здрадзілі ёй і не толькі хочучы і мараць бачыць яе новай і падказваюць нам, якой ёй быць, вёсцы будучых дзён, а самі яе перабудоўваюць. Чаму вы абыйшлі іх сваёй увагай! А як цікава было б прачытаць інтэрв'ю тых, што вярнуліся з горада назад у вёску. У нас ёсць такія. Адным словам, хачу прапанаваць — прыезджайце да нас...»

І я выправілася ў новую камандзіроўку з іншай мэтай і іншымі пытаннямі. У выніку паявіліся вось гэтыя інтэрв'ю.

Мікалай Цецярук, трактарыст, 28 гадоў:

— Бацька мой трактарыст. Усіх дзяцей у нашай сям'і чацвёра. Дзве сястры і брат паехалі ў горад, а я застаўся.

Бацькі на мяне трохі сердавалі. Яны не хацелі, каб я дома заставаўся. Чаму? Усе едуць у горад. З маіх аднагодкаў, можа, толькі двое ці тры дома засталіся. Можам палічыць: адна кароў доіць, адзін на трактары робіць... другі некуды на будоўлю паехаў. Значыць, усяго двое з нашага класа нікуды не паехалі. А я хацеў на трактар і ў сваім калгасе рабіць. Дома ўсё сваё, звычайнае. Усе цябе ведаюць. Адным словам — бацькоўскі дом...

— Часта сустракаецца са сваімі аднакласнікамі!

— Няма такога выхаднага, каб хто-небудзь з іх не прыехаў. Ад нас усяго сто кіламетраў да Мінска, блізка, тры гадзіны на аўтобусе.

— Ну і што яны раскажваюць!

— Кажуць: дурны, што застаўся, у горадзе лягчэй рабіць. А я смяюся з іх: калі ў горадзе так добра, чаго ж вы тады кожны выхадны дадому з сумкамі ездзіце? Прывязе кіло пернікаў, а назад сала вязе. І чаго яны ўсе ў адзін голас: «У горад! У горад!»? У нас такія мясціны прыгожыя, лес, грыбы. Праца, вядома, цяжкая, а ў горадзе хіба лягчэйшая? Ён там на той жа трактар сядзе, толькі ў яго, само сабой, графік, а ў нас як жніво, дык ад цяжкіх да цяжкіх у полі. Хапала б трактарыстаў, дык такога не было б, пасадзілі б па два чалавекі на кожны трактар — адзін у адну змену, другі — у другую. Механізатарам плаціць добра. Мяне сёлета пуцёўкай у Балгарыю ўзнагародзілі. Павага ёсць... Дом пачаў ставіць. Лес прывёз, до-

шак нарэзаў — да восені зруб падымем.

— Хіба калгас не будзе дамоў для спецыялістаў!

— Мала. А хочацца хутчэй. І свой дом — гэта сад. Сад пасаджу.

— Дзе працуе ваша жонка!

— Акушэркай у бальніцы.

— Яна з вашай вёскі!

— Не, з суседняй. Сюды яе прывёз. Будзем тут жыць...

Я ж вам кажу: бацькоўскі

пустым хлявом — людзі засмяюць...

Вольга Баледа, даярка, 23 гады:

— Шчыра сказаць, дык я спачатку ў горад хацела. Такі настрой быў, бо ўсе дзяўчаты паехалі, я толькі засталася. А потым адна ў канторы ўладкавалася, другая ў інстытут не паступіла, таксама дадому вярнулася. Ужо нас тры, вяселье.

што працую пасля інстытута, я толькі ў вёсцы магла набыць такі вопыт, які ў мяне цяпер. Нічога ўжо не боюся, а ў першыя месяцы вяду прыём і зазіраю ў даведнік праз кожныя паўгадзіны. Яшчэ на адно звярніце ўвагу. Урач у вёсцы і ўрач у горадзе — не адно і тое ж. У вёсцы цябе ведае кожны ад старога да малаго. Ты тут галоўны чалавек. І вось гэты аўтарытэт вельмі трымае. Сяб-

горад, адзін застаўся з бацькамі. Можа, так яно і павінна быць сёння!

Ларыса Амеляноўніч, даярка, 23 гады:

— Пасля васьмі класаў чыя я і ўсе, у горад паехала. У Баранавічы. Працавала на тэхнічным камбінаце. Парабіла крыху і пішу бацькам, што вярнуся, не магу, што дома лепш. Нешта хутка я назад

Бацькоўскі ДОМ

У «Ліме» за 10 і 17 кастрычніка г. г. былі надрукаваны публіцыстычныя нататкі-інтэрв'ю Святланы Алексіевіч «Я паехаў з вёскі...», у якіх аўтар даследаваў некаторыя аспекты міграцыі ў горад сельскага насельніцтва, праблемы адаптацыі ўчарашніх вясцоўцаў да гарадскога жыцця.

У прадмове Алеся Адамовіча да гэтых нататкаў, у прыватнасці, было пастаўлена пытанне: «Дарэчы сказаць: як было б цікава і патрэбна ян — запісаць і тых, хто застаўся ў вёсцы...»

Святлана Алексіевіч якраз узялася і за таную задачу — паказаць тых, хто вырашыў звязаць свой лёс з роднай вёскай, зямлёй, на якой працавалі іх бацькі і дзяды.

дом... «Мілы кут маіх дзядоў»... Самае дарагое месца на зямлі...

Уладзімір Ліпень, шафёр, 19 гадоў:

— Я толькі да арміі з бацькамі застаўся. А там буду думаць... Часовы, можна сказаць, чалавек у вёсцы. Хлопцы ў горад клічуць... Можна, куды-небудзь пасля арміі завярнуцца, хачу свет паглядзець, а то жывеш, хутка дваццаць, а нідзе, акрамя сваёй вёскі і райцэнтра, не быў.

— А што вабці ў горад!

— Я яшчэ не ведаю, як там, у горадзе, але хто ні прыедзе, усе хваляць гарадское жыццё. Там дзяўчат шмат, а ў нас у вёсцы толькі дзве засталіся. Самыя прыгожыя ў горад паехалі. І свае яны, прывычныя, прымільгаліся...

Васіль Хорсун, брыгадзір, 25 гадоў:

— Скончыў школу, вырашыў застацца ў сваім саўгасе. Тут бацькі мае працуюць. Усё сваё, роднае, знаёмае. Гэта прываблівае. Усё-такі, як ні кажыце, а родныя мясціны ёсць родныя мясціны. А самае галоўнае, мусіць, тое, што бацькі не былі настроены, каб я куды ехаў. Брат і сястра старэйшыя таксама ў вёсцы засталіся. Традыцыя ў нас у сям'і такая. Я ў арміі шафёрам быў. Шмат дзе паездзіў. Але дзе б ні быў, а сваё наседжанае гняздо кліча...

— Работай задаволены!

— Цяжка даводзіцца, таму што ў тэхнікуме завочна вучыся. Але работу сваю люблю, асабліва калі ўсё добра расце. Жыта расце... Лён добры... Сам, глядзячы на ўсё, расцеш.

— Пра горад не думаецца!

— Не, ніколі не думаў, каб вось узяць ды паехаць. Не было такой думкі, хоць гаспадарка ў нас сярэдняя, нічым не адметная. Але свая зямля... Я паляванне люблю. Вось скорна качак сезон пачнецца. А такога хіба знойдзеш у горадзе?

— А жонка як!

— Раней гаварыла, каб куды-небудзь паехаць. А цяпер... Дзедзі ў нас, тры. Жывём у сваім доме з бацькамі. Усё трымаем, а як жа. У вёсцы ды з

Я самая малодшая ў сям'і. Есць дзве старэйшыя сястры, абедзве ў горадзе. А ў нас мама хвора, трэба, каб хто ля яе быў. Старэйшыя сястры замуж павыходзілі, прыезджаюць толькі на святы. За мной больш нікога. На каго маму кінеш? Праз два тыдні, як я школу скончыла, прыйшоў у хату старшыня: «Даярку шукаюць, можа, ваша Вольга згадзілася б?» Я плачу, не хачу, а яны з мамай угаворваюць мяне: «Заробак добры, апрачешся...» А я думала, можа, у бібліятэцы ці ў канторы месца знайду. І баялася, што дзяўчаты засмяюць. Яны гарадскія сталі, а я ў кароўніку ў гумовіках.

— І цяпер шкадуецца, што пайшлі на ферму!

— Цяпер прывыкла, прагнаць стануць з фермы — назад папрашуся. Карова целіцца, а ноч не сплю, сяджу. Я і малое цялятка, што родзіцца, шкадую, як малое дзіця... Раней тым, што паехалі ў горад, зайздросціла. А цяпер у мяне сямейка, двое дзетак. Сёння ў вёсцы жывуць не бядней, чым у горадзе. Грошы ў людзей ёсць, купляюць машыны, добрую мэблю... Як у горадзе...

Ларыса Чабанюк, урач, 26 гадоў:

— У Мінску ўрачоў дзесяткі, сотні, а тут я адна на цэлы сельсавет — пяць вёсак. Я ведаю, што калі з'еду адсюль, дык няскора знойдуць чалавекі на маё месца, раён толькі напалову ўкамплектаваны медыцынскімі кадрамі, асабліва ўрачоў не хапае. Што мяне трымае? Абавязак трымае. Што будзе, калі ўсе ў горад паедуць? Працаваць, вядома, цяжка, асабліва як мне, маладому ўрачу. Выпадкі бываюць розныя. Такія складаныя траўмы здараюцца. І тут не горад, дзе падняў трубку і пракасультаваўся з кім-небудзь са старэйшых калегаў, трэба, дык і прафесара паклікаў. Тут самастойна вырашаеш. Ведалі б вы, як я спачатку баялася, колькі перажывала. Але чым больш адказнасці, тым хутчэй расцеш як спецыяліст. У гэтым я пераканалася. За два гады,

роўка (яна ў горадзе ўладкавалася) піша мне: «Ты крыўдуеш, што ніяк не выберешся да цябе на выхадны. Няўжо забылася, як хутка ляціць у горадзе час, колькі нерваў забіраюць адны ранішнія і вячэрнія аўтобусы, пакуль дабярышся на работу і пакуль вернешся дадому. Я здзіўляюся, як ты там паспяваеш за ўсімі часопісамі сачыць. У мяне не атрымліваецца...» А тут, у вёсцы, мне за год нішто ніводнага гузіка не адарве. Хай яна мне зайздросціць, а не я ёй...

Мікалай Кукрыш, заатэхнік, 25 гадоў:

— Ехаў аднойчы ў цягніку, раскажваю мужчынам: «Люблю вёску...» Яны не паверылі: «Не тлумі галавы! Не ўдалося ўцячы адтуль, вось і прыдумваеш цяпер любоў, каб апраўдацца. У вас работа ад цямяна да цямяна, хіба можна вёску любіць?» А я люблю. Люблю вясной, калі зямля дыхае, птушкі спяваюць... Любоў парою года люблю... Я палюўнічы, я зімой за зайцам трыццаць кіламетраў за дзень прайду... А галоўнае — бацькі павінны падаць прыклад. Яны вінаваты. Укладваюць у вушы з дзяцінства: «Паедзеш у горад... У горад...» Калі на заводзе бацька працуе, ён сыну: «На завод, сынок, ідзі, на завод...» Па тэлевізары пра дынастыі рабочых гавораць. А з калгаса выпіхваюць сваіх дзяцей: «Едзь, там лягчэй... Там будзеш па графіку, а тут без выхадных...» Такая ў нас работа, ад прыроды залежым. Ніколі тых графікаў не будзе. Смяяліся тыя хлопцы, што ў поездзе: «Калупайся з гноём...» А што? Трэба і гной камусьці вазіць у поле...

— Весела ў вас у вёсцы!

— У нас такі Палац культуры, якога ў горадзе не знойдзеш. З райцэнтра моладзь да нас на танцы, на канцэрты прыезджае. Паветра чыстае... Кватэры будуць... Што яшчэ трэба? Неўзабаве машыну куплю. Захачу на выхадныя ў горад — сеў і паехаў. У мяне там тры браты і сястра жывуць.

Пяцёра дзяцей вырасла ў адной хаце. Чацвёра паехалі ў

прыехала, і году не прайшло. Усё там не мае, і людзей шмат, чэргі. У вёсцы прасторы больш, вальней. Вясной сад цвіце... Восенню ляблыкі чырванабокія... А там нічога не бачыш, і вясня і восень прайшлі аднолькава, неўпрыкмет. Праца таксама была не па мне. У мяне ад нітак, калі яны цэлы дзень перад вачамі, галава кругам ішла. Хацелася дадому страшэнна...

Ірына Хамянок, кандытар, 22 гады:

— Я па накіраванні прыехала. У той вёсцы, дзе жывуць бацькі мае, слабы калгас, туды я не захацела. Там клуб стары, моладзі няма, а тут Палац культуры (не ў кожным горадзе такі ёсць!), артысты прыезджаюць з Мінска, з Масквы, кожны месяц хто-небудзь выступае, асабліва часта зімой. Гандлёвы цэнтр, рэстаран, сталова, нават пральня — усё пабудавана. Мне тут падабаецца. Моладзі шмат, сорак камсамольскай арганізацыі. Праводзім «агеньчыкі», дыспуты, кожную суботу і нядзелю — вечар танцаў. Я вясковы чалавек, па натуре, мне трэба, каб летам у ягады пайсці, восенню — у грыбы... Люблю сена грэбіць... Люблю сваю работу. Вы не думайце, што мы тут, у вёсцы, толькі адны булкі ў печ ставім. Пячом торты, пірожныя. У нас вялікі асартымент, як у гарадской пякарні. Тут нават цікавей, я лічу, працаваць, таму што ўсіх ведаеш, каму пачеш. І яны цябе ведаюць. Я ўчора каравай на выселле пякала. Дык сёння ў сяле гавораць: «Які прыгожы каравай Іра спякала! Трэба заўсёды да яе ісці!» Хіба не прыемна? Абы з рук — тут не зробіш. Стараешся, як толькі можаш. На вачах ты...

Аркадзь Кавалевіч, электрык, 24 гады:

— Што вы хочаце пачуць?

— Хто з вашага класа застаўся ў вёсцы!

— Нікога. Адзін я.

— Чаму вы не паехалі ў горад!

— Чаго я там не бачыў? Быў я ў горадзе, да сястры два разы ездзіў. Не спадабалася. (Заканчэнне на стар. 13)

А. ГРАЧАНИКАЎ. Палескі трохкутнік. Вершы. Пераклад з беларускай. М., «Молодая гвардия», 1986.

Мужнасць беларускага народа ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі і вернасць моладзі традыцыям папярэдняга, прыгажосць бацькоўскай зямлі і шчырасць чалавечых пачуццяў — асноўныя тэмы зборніка вершаў А. Грачанікава «Палескі трохкутнік». Творы на рускую мову пераклалі В. Казанкевіч, І. Бурсаў, Д. Кавалёў, М. Бяляеў.

ГЕНАДЗЬ ПАШКОЎ

Дзяўчынка з блакітным мячыкам

Г. ПАШКОЎ. Дзяўчынка з блакітным мячыкам. Кніга паэзіі. Для старэйшага школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1986.

У першы раздзел «Жаваранак трывогі» увайшла вершы, якія з'явіліся пасля паездак паэта па краіне — Сібір, Сярэдняя Азія, камсамольскія будоўлі, а таксама творы, у якіх лірычны герой выказвае свае адносіны да людзей, што жывуць з ім побач.

Змест другога раздзела складала паэма «Дзяўчынка з блакітным мячыкам» — вынік паэдыі Г. Пашкова ў Італію. У творы гучыць трыважны роздум аб нашым неспакойным часе, гаворыцца аб неабходнасці змагацца за мір.

Максім ТАНК. Касмічнае падарожжа мураша Вадзіні. На арабскай мове. Мінск, «Юнацтва», 1986.

Выдавецтва «Юнацтва» выпускае кнігі на чатырнаццаці мовах народаў свету. Нядаўна арабскія дзеці атрымалі магчымасць пазнаёміцца з казкай Максіма Танка «Касмічнае падарожжа мураша Вадзіні», якая перад гэтым выходзіла ў перакладзе на рускую і англійскую мовы.

СЛОВЫ «перамена» і «перабудова» сёння трывалі ўвайшлі ў наша жыццё і нашу свядомасць. І адной з важных прыкмет гэтых перамен з'яўляецца той факт, што «сённяшнія працэсы нельга падганяць пад старыя формулы, — як гаварыў М. С. Гарбачоў. — Пошук ісціны павінен ісці праз супастаўленне розных пунктаў погляду, дыскусіі і абмеркаванні, ломку былых стэрэатыпаў». Пераадоленне былых стэрэатыпаў — гэта надзвычайная задача не толькі сферы эканамічнай, матэрыяльнай, гэта актуальная патрэба сферы духоўнай.

У мастацтве і мастацкай літаратуры гэтае патрабаванне ў-

дзічных меркаванняў, акрамя, можа, больш крытычнага, чым дазваляецца звычайна, падыходу, у артыкуле няма, але рэдакцыя палічыла неабходным дадаць ад сябе, што не цалкам падзяляе думкі крытыка. Якія думкі і чаму — невядома. Цяжка ўявіць, што было б, калі б заўсёды і ва ўсім рэдакцыя падзяляла думкі сваіх аўтараў! Гэта было б магчыма, калі б людзі адмовіліся мець асабістую думку, уласнае меркаванне. На шчасце, гэтага пакуль што няма. Але затое як часта ў нашым жыцці можна назіраць жаданне адпрэчыцца, на ўсялякі выпадак, каб «як-небудзь чаго не выйшла», па формуле такога жывучага ў душы кожнага з нас чэхавска-

дзічнай вёска, і сцэны з гарадскога жыцця, і міфалагічна-прытчавы пачатак навідавоку!

Ці не пара ўжо нам адмовіцца ад гэтай штучнай класіфікацыі, якая толькі спрошчвае і абмяжоўвае тэматычную і стыльвую разнастайнасць нашай прозы і дэзарыентуе чытача? Безумоўна, пры жаданні «Сад...» можна было б уціснуць у рамках міфалагічна-прытчавай, складанай прозы, правесці паралелі з творчасцю Г. Маркеса, Ч. Айтматава, А. Чыладзе. Але ці патрэбна гэта? Раман В. Казько — з'ява глыбока самабытная і нацыянальная. І патрабуе ацэнкі ў першую чаргу на фоне нацыянальнай гісторыі, традыцый і

Галіна ТЫЧКО

ВАРТАННЕ ДАВЕРУ

першую чаргу тычыцца не так саміх твораў, як тых людзей, у рукі якіх трапляе мастацкі твор з творчай лабараторыі пісьменніка.

Каб вымаўленае пісьменнікам слова разумелася ў час і так як трэба, залежыць не толькі ад крытыкаў, супрацоўнікаў выдавецтваў і рэдакцый, але ў пэўнай ступені і ад таго, ці здольны самастойна мысліць і ацэньваць складаныя з'явы грамадскага жыцця сучасны чытач. І незалежна ад таго, як пісьменнік адносіцца да чытача, ён не можа не ўлічваць яго волю, яго жаданні, яго разуменне прыгожага. А калі свядомасць чытача знаходзіцца ў палоне стандартаў і стэрэатыпаў, ці не трапіць і пісьменнік незаўважна для сябе ў гэта сіло?

Таму, калі мы гаворым пра перабудову ў галіне прыгожага пісьменства, думаецца, што без пераадолення стэрэатыпаў і стандартаў у свядомасці чытача нам абысціся немагчыма. Паскорыць і актывізаваць гэты працэс, напэўна, задача крытыкі і літаратуразнаўства, паколькі крытыка і літаратуразнаўца таксама чытачы, але чытачы дасведчаныя, самі далучаны да таямніцы творчасці.

Аб тым, што наш век — век стандартаў, сёння гаворыцца ўсюды, ад гэтага нікуды не дзенешся. Ад стандартнага адзнення, ад стандартнага жылля і стылю жыцця незаўважна для сябе мы трапляем у палон стандартнага мыслення. Менавіта пасіўнасцю нашага мыслення, няўменнем, а, можа, нежаданнем даваць самастойную ацэнку складаным грамадскім і сацыяльным з'явам сучаснасці тлумачыцца наш недаверлівы, скептычны падыход да ўсяго, што хоць нейкім чынам выбываецца з прывычнага рэчышча, руйнуе нашы ўстойлівыя ўяўленні.

Толькі наяўнасцю ў нашай чытацкай свядомасці ўстойлівых стэрэатыпаў можна растлумачыць супярэчлівыя адносіны да першага зборніка Г. Булькі, які выклікаў такія супроцьлеглыя ацэнкі толькі па той прычыне, што быў непадобны на першыя зборнікі іншых маладых паэтаў. Толькі абачлівасцю і страхам не пераступіць зацверджання межы тлумачыцца і пастскрыптам ад рэдакцыі да агляднага артыкула аб сучаснай прозе А. Сідарэвіча («Малодосць», № 3, 1986). Ніякіх звышсенса-

га Белікава. Так, у кожнага з нас свой футарал, у кожнага з нас у душы ціхенька стаіць сядзіць свой Белікаў, але ж давайце, хоць там, дзе гэта магчыма, патроху прывучаць сябе да свежага ветру перамен, давайце змагацца ў першую чаргу са сваім Белікавым, таму што без перамогі над ім ніякай перабудовы быць не можа.

Час патрабуе ад нас гранічнай праўдзівасці і шчырасці. І менавіта часам і грамадскай атмасферай прадиктаваны былі такія балючыя і сумленныя словы з новага рамана В. Казько «Сад, альбо Забытаны след рамана»: «Я ж не адчуваю радасці ад таго, што зроблена, напісана. Значыць, недзе фальшыўлю? Я імкнуся зразумець, адкуль гэты фальш, узнік сёння, ці цягнецца за мной здаўна, а мо гэта знайшла мяне будучыня мая? Слова не маніць, маняць словам. І самая страшная мана — мана шчырага, з якой ты ўжо звязся, у якую ўжо сам верыш!». Ці не самая надзённая задача ўсіх нас, а ў першую чаргу мастацкай літаратуры, пазбавіцца гэтай шчырай маны, «з якой ты ўжо звязся, у якую ўжо сам верыш?»

Гаворка пра новы раман В. Казько ўжо вялася ў друку («ЛіМ», 17 кастрычніка г. г.) і, думаецца, што яна будзе працягвацца, таму што гэты раман, як гаварыў Н. Гілевіч, «працаваў на падрыхтоўку перамен». Але не толькі на «падрыхтоўку», гэты твор адлюстравваў і тыя складаныя працэсы, якія адбываюцца ў нашай свядомасці зараз, сёння. Ужо сама кампазіцыйная і тэматычная структура рамана нейкім чынам парушае нашы стэрэатыпы, нашы ўяўленні аб стане і тэндэнцыях сучаснай беларускай прозы. Тыя досыць устойлівыя і распаўсюджаныя азначэнні, як «бяскоўца» і «гарадская», «міфалагізаваная» і «інтэлектуальная», былі добрымі, але да часу, да пэўнай меры, вышукваючы інтэлектуальнасць, гарадскую ці вясковую тэматыку, мы больш звярталі ўвагу на тое, чаго няма, і менш — на тое, што маем. Як, зыходзячы з гэтых фармальных, стэрэатыпных азначэнняў, ацэньваць творчасць М. Гарэцкага, Я. Брыля, І. Чыгынава, І. Пташнікава, пісьменнікаў самабытных і глыбокіх? У якую шуфляду і з якім надпісам палажыць новы твор В. Казько? Тут жа ёсць і тра-

псіхалогіі.

«Сад...» захапляе не толькі аўтарскім імкненнем асэнсваваць час і свет у іх зменлівым, але бяскоўным, глабальным маштабе. Сноўдала-зубр, Барталамеус Шпаковіч, апошні яцвяг паміраюць у сівой даўніне, але адраджаецца зубр, а разам з ім і Барталамеус і апошні яцвяг адраджаюцца таксама, адраджаюцца, каб потым зноў, у XX стагоддзі, на нашых вачах яшчэ раз памерці. Зрэшты, Барталамеус, здаецца, ніколі не паміраў. Як пачало сачыць за Сноўдалам са старажытных часоў яго хцівае вока, так яно і суправаджае яго да самай апошняй (у бяскоўным ланцугу апошніх) хвілін. Але адвечны ланцуг не можа парвацца назаўсёды. І як знішчаная дашчэнта, забудаваная сучаснымі шматпавярховымі дамамі, залітая асфальтам і запоўненая аўтамабілямі прадаўжае жыць і весці за сабой Сноўдала-зубра адвечная дарога зуброў, так прадаўжае жыць і дарога памяці чалавечай, і таму верыцца, што адраджаныя з небыцця Сноўдала-зубр і апошні яцвяг не могуць памерці назаўсёды, яны абавязкова адраджацца.

На гэтым фоне вечнасці і бяскоўнасці існавання пазначана канкрэтнае месца сучаснасці, вызначаны дакладныя каардынаты героя, жывога, з усім трагізмам і супярэчлівасцю яго надзённага існавання. Аднак не Мар'ян Знавец гэты герой, хоць вобраз Мар'яна і займае цэнтральнае месца ў творы. У чорным калідоры вечнасці і памяці знікае Мар'ян Знавец. І не яму, і не яго нашчадка адсаджаваць новы сад і адбудоваць новую хату. Гэта рабіць нашчадкамі Місцюка. Так, таго Місцюка, які знішчыў гэты дзедомаўскі сад, каб збудаваць на яго месцы сваю хату. Таго самага Місцюка, якога паводле існуючых стэрэатыпаў так і хочацца аднесці да прагматыкаў, хітраватых мужычкоў, якія прывыклі дбаць адно пра сябе. Тым больш, што і сам аўтар пры ўсім імкненні да праўдзівасці не можа ўнікнуць літаратурнай звычкі і ставіцца да гэтага героя залішне адназначна. Толькі ці так ужо і трэба наракаць на прагматызм Місцюкоў? Можа, без гэтай хітраватасці і прагматызму (а, па сутнасці, — здаровага погляду на жыццё) і не змаглі б яны перакакаць «курузны бум» і іншыя, па-

добныя гэтаму, сельскагаспадарчыя мерапрыемствы. Ці не дзякуючы гэтым рысам, нягледзячы ні на якія цяжкасці, і здолела захавацца ў душы Місцюкоў тая спрадвечная любоў да зямлі і вернасць бацькоўскім вытокаў. Маральным максімалістам быў Мар'ян Знавец, усюды і ва ўсім ён ішоў наперадзе, сам паказваў прыклад (і, дарэчы, не заўсёды толькі ў добрым). Місцюк жа ніколі не імкнуўся быць прыкладным, ён заўсёды хацеў толькі аднаго — сумлення займацца сваёй спрадвечнай сялянскай працай. Безумоўна, Мар'яну было цяжэй, ён адказваў не толькі за сябе, а браў на свае плечы адказнасць і за дзеянні Місцюкоў. Ён заўсёды знаходзіўся паміж двух агнёў, і нечай праўдай заўсёды вымушаны быў паступацца. І таму разам са сваёй прыкладнасцю набываў Мар'ян незаўважна для сябе і пэўную абмежаванасць, траціў здольнасць рэалістычна ацэньваць складаныя грамадскія і сацыяльныя з'явы. Місцюк жа, можа, дзякуючы зноў-такі гэтай сваёй спрадвечнай сялянскай прагматычнасці, бачыў і разумеву іх глыбей за Мар'яна, што і пацвердзіў эпізод іх адзінага ў рамане спаткання, калі яны цёмнай ноччу, як злодзеі, закопваюць у дзедомаўскім садзе бюст таго, каго так шанавалі. Так Мар'ян нідзе і ніколі не ішоў насуперак уласнаму сумленню (не, бадай, гэта не зусім праўда — а эпізод, калі ён закопвае помнік, а адносіны да факта рэпрэсіравання бацькі?). Гэта чалавек, які быў заўсёды шчыра адданы свайму грамадзянскаму абавязку, і таму, можа, не заўсёды мог прытрымлівацца свайго абавязку чалавечага. І не выпадкова так сталася, што адшоўшы Мар'ян назаўсёды і не засталася пасля яго нашчадкаў, каб прадоўжыць яго род і яго справу на роднай зямлі. Чаму? Напэўна, таму, што ў вартасцях і становішчах рысах Мар'яна хаваліся і яго недахопы. У адным з надрукаваных нядаўна вершаў В. Някляева ёсць наступныя радкі:

На, ён сназаў. Павер — і не памрэш, мяне і род мой ты перажывеш. І я яму паверыў. Напавер Злізаў атруту з далані, як звер. Не бойся, ён шаптаў, не бойся, не... Памерці даў — і уваскрэсіў мяне.

І з той пары дапытваць стаў. Чаму Паверыў не сабе я, а яму?

Бяда ўсіх гэтых Місцюкоў, што яны вераць у першую чаргу сабе. Але ў гэтым не толькі іх бяда, але і сіла. Менавіта ў гэтым выяўляецца цэласнасць і арганічнасць іх натуры. Яны заўсёды застаюцца вернымі сваім прынцыпам і сабе. Хай сабе гэтыя прынцыпы будуць памылковымі, але пакуль яны самі не зразумеюць памылковасць іх — яны ад іх не адступяцца. Карацей, яны заўсёды застаюцца самі сабой, чаго не скажаш пра Мар'яна.

На месцы цяперашняга дзедомаўскага саду стаялі калісьці дзве хаты — Знаўцоў і Місцюкоў. Не па добрай волі, а ў выніку непрадбачанай неабходнасці пакінулі яны сваё селішча. І падобна таму, як спрадвечная памяць продкаў жыве ў душы Сноўдала-зубра і вядзе яго па былой зубрынай дарозе, так і ў душы Місцюка таксама не памірае гэтая памяць продкаў. Сімвалам гэтай памяці, своеасаблівым апазнавальным знакам стала для Місцюка месца былога бацькоўскага селішча (у Сноўдала-зубра — гэта старажытны дуб, да якога спрадвечна прыходзілі паміраць зубры). Гэтая памяць і змушае Місцюка вярнуцца на былое селішча, нават калі дзея гэтага трэба было знішчыць былы дзедомаўскі сад (Сноўдала-зубр таксама руйнуе будынікі, якія стаяць на яго дарозе). Мар'ян жа, можа, таму, (Заканчэнне на стар. 6—7)

Чытаючы кнігу, заўсёды хочацца выявіць асноўнае, што хвалюе, радуе і засмучае таго, хто пісаў яе. З чым прышоў, якім прышоў да нас М. Пракаповіч, якія яго жыццёвыя далаглядны, яго

для аўтара, бо праз яго прачытаюцца і многія вершы зборніка, і паэма, якая дала яму назву. Не выглядае чужародным у структуры верша і рыфманавы фрагмент з дзіцячага фальклору, які надае апавадальным

У раздзел «Паходжанне», што адкрывае кнігу, уключаны вершы рознай тэматыкі, але адзіны паводле задумы — паўней пазнаць сучаснасць і мінулае, сябе і сваіх равеснікаў у кругазвароце дзён і падзей.

М. Пракаповіч гаворыць пераважна аб тым, што яму блізка і дорага, што добра вядома ці непакоіць, нягледзячы на часавую адлегласць. Гаворыць ён звычайна не надта гучна, але пераканана і ўпэўнена, з добра прамай і яснасцю. Вершы «Дзве размовы з сынам пра Радзіму», «Плешча», «Над Белай Руссю ранак...», «Сябрына», «Беларускі трыпцік» можна занесці і ў аўтарскі актыў, і ў набытак паэзіі яго пакалення.

Балочая, незагойная памяць народная перадаеца і тым, хто сам асабіста не быў ні сведкам мінулай вайны, ні ўдзельнікам нялёгкай барацьбы з ворагам. Эпізоды саракагадовай даўнасці па-свойму, напрыклад, уваскрэшае М. Пракаповіч у «Баладзе сорок пятага года»:

Сорок пяты... май...
І на Палесці моўтым морам лотаць зацвіла.
На слязах настоеная песня Перамогу пад руку вяла.
Як яна гучала апантана, як чанала гэтую вясну!
Толькі чорную хусцінку Ганны песня ўсё хацела абмінуць.
Толькі перад хатаю Куліны

галасы прыцішыла яна.
...А ў садацкіх пісьмах з-пад Берліна не канчалася ніяк вайна.
І нясла учарашнія пакуты па вясенніх сёлах і дварах.
З незнаёмым почыркам трохкутнік на паўслове песню абарваў.
Незваротна, непапраўна, страшна.
Плача паштальёнка ля варот.
І плыве над хатамі бязважка, як жураўлік, той трохкутнік сорок год.

Адзін з галоўных матываў першага раздзела, як і ўсяго зборніка, заяўлены радком «Не дазволь зрабіцца блудным сынам» з верша «Сябрына». Актыўна не прымаючы бездухоўнасць, аўтар не выпадкова ўзіраецца ў постаці і самаахвярных герояў Вялікай Айчыннай, і ў абліччы няскораных людзей больш аддаленых часоў («Вяртанне Міхаіла Агінскага», «Дантон»). У сваім звароце да рэальных гістарычных асоб ён, бывае, церпіць і няўдачу. Напрыклад, у вершы «Дантон» паказ безвыходнасці героя не набывае адпаведнага драматычнага напаўнення і псіхалагічнай разгорнутасці ў фінале:

Плывуць у нябыт хвіліны,
Як варты глухія крокі...
Гарачы нож гіляціны
Паставіць апошнюю кропку.

Нейкай бяседна танальнасцю, без налёту кідкай эстраднасці, запамінаюцца лаканічныя вершы «Спіць мой сын...», «Лямпу патушу. Прысяду...».

«У клопатах, у шумнай мітусні...». У вершы «Лямпу патушу. Прысяду...» ёсць той роздум, які сведчыць не толькі аб узроставым пастарелым аўтарам, але і аб яго душэўным неспакоі, які з гадамі павольна, калі ўсведамленне адказнасці за абраную справу, за сваё слова, адрасаванае людзям, становіцца жыццёвым прыწყам.

Зварот да фальклорных матываў істотна пашырае і самую лексіку лірыкі, і яе структурныя абсягі. Аўтар не толькі плённа выкарыстоўвае народныя прымаўкі і прыказкі, урыўкі з песень, замоў, галашэнняў, пацешак і г. д., але і пільна прыкмячае народныя звычаі, якія не сталі архаічным здабыткам. Часам пра гэта можна запамінальна сказаць і адзіным сказам: «І хлеб, прывезены мною з горада, накрыве (маці.—В. Я.) выштытым ручніком».

Тэме кахання паэт прысвяціў лірычны цыкл «Вуліца згоды», у які ўвайшлі амаль два дзесяткі вершаў. Яны не ўсе аднолькавыя ў мастацкіх адносінах, не ўсе, відавочна, будзь і ўспрыняты чытачом як паэтычныя з'явы. Магчыма, сярод іншых прычын, якімі тлумачыцца пэўная спроччанасць, эскізнасць, аблегчанасць адлюстравання,—тое, што аўтар у такіх выпадках не раскрывае складаны ўнутраны стан, пера-

КАЛІ БЕРАЖЭШ КАРАНІ

М. Пракаповіч. На кругі свае. Вершы і паэма. Мінск, «Мастацкая літаратура» 1986.

грамадзянская пазіцыя, яго мастакоўскія адметнасці, ці не будзе для нас абыякавым ягонае запрашэнне «На кругі свае»?

З першых старонак лірычнай споведзі аўтар спрабуе пазначыць свае часавыя і геаграфічныя каардынаты, імкнучыся да размовы канкрэтнай і эмацыянальнай. Верш, які так і называецца, — «Радавод» — не толькі ўдалая спроба ў форме верлібра, але і твор у нейкай ступені праграмны, стрыжнявы

інтанацыям большую цеплыню, давер да неспешлівых разваг і высноў. А вось верш «Калі ліхалеце зняацку...», які папярэдняе «Радавод» і напісаны ў манеры ўстойлівай сілабаванікі, вызначаецца некалькі дэларайна-аблегчаным вырашэннем задумы, а яго заключныя радкі «Тады падымасца крона, калі беражэш карані» нагадваюць абыгрыванне вядомай разанаўскай формулы: «Тады выстойваюць падлескі, калі выстойваюць лясы».

НЕВЫЧЭРПНАЯ КРЫНІЦА ТВОРЧАСЦІ

А. Русецкі. Самадзейная мастацкая творчасць як фактар камуністычнага выхавання працоўных... На... рускай... мове. Мінск, «Беларусь», 1986.

Навукова-тэхнічная рэвалюцыя з яе няўмольнай тэндэнцыяй да стандартызацыі ўкладу жыцця не пахіснула значэнне самадзейнай мастацкай творчасці ў духоўнай культуры народа. Не можа пацягнуць самадзейную мастацкую творчасць і развіццё прафесійнае мастацтва. Нават самыя глыбокія знаўцы не адмовяцца па-

прысутнічаць на канцэрце мастацкай самадзейнасці, наведваць выстаўку работ народных умельцаў.

На рахунку нашых вучоных і публіцыстаў не многа прац, у якіх праводзіцца глыбокі аналіз сучаснага стану самадзейнай творчасці беларускага народа, хоць тут здабыткаў, бадай, не менш, чым у іншых сферах яго

дзеясці. Вось чаму ўвагу наведвальнікаў кнігарань так прыцягнула кніга А. Русецкага «Самадзейная мастацкая творчасць як фактар камуністычнага выхавання працоўных». Яе можна рэкамендаваць не толькі партыйнаму і камсамольскаму актыву, работнікам культасветустановаў, але і самаму шырокаму колу чытачоў, асабліва тым, хто мае пэўнае дачыненне да таго ці іншага віду самадзейнай мастацкай творчасці.

У кампазіцыйным плане кніга складаецца з дзвюх частак: у першай аналізуецца характар і змест, месца самадзейнай мастацкай творчасці ў духоўным жыцці, яе багацце і разнастайнасць, у другой, больш практычнай, разглядаюцца шляхі ўздзеяння народнага мастацтва на ўзбагачэнне эстэтычнай культуры чалавека, уносяцца зыходзячы з назпашанага ў Беларусі вопыты, прапановы па актывізацыі мас з мэтай шырокага прыцягнення іх да ўдзелу

ў стварэнні духоўных каштоўнасцей. Такі падыход аўтара да асветлення праблемы зрабіў кніжку карыснай як для тэарэтыкаў у галіне культуры, так і для практыкаў, неспрэчных удзельнікаў самадзейнай мастацкай творчасці.

Мастацкая творчасць—гэта адзін з важных паказчыкаў, які характарызуе ўзровень грамадскай актыўнасці чалавека, яна выступае ў якасці адной з сур'езных перадумоў фарміравання духоўна развітой, унутрана багатай асобы.

І хоць мастацкая самадзейнасць нараджаецца з ўласцівага народу імкнення да прыгажосці, існуе сталая патрэба ў свядомым кіраванні гэтым працэсам, яго матэрыяльным і ідэалагічным забеспячэнні. Што ў рэспубліцы робіцца ў гэтым напрамку, паказана А. Русецкім даволі пераканаўча. Паводле прыведзеных ім звестак, да ўдзелу ў розных калектывах мастацкай самадзей-

насці прыцягнута каля аднаго мільёна двухсот тысяч чалавек. За 1983—1985 гады яны далі 400 тысяч канцэртаў і спектакляў, на якіх прысутнічала да 70 мільёнаў глядачоў!

Дапрытлівы чытач можа даведацца, якія здабыткі маюцца ў развіцці дэкаратыўнага мастацтва, мастацкіх промыслаў, якая работа праводзіцца ў літаратурных аб'яднаннях, клубах самадзейнай песні, дзіцячых філармоніях і г. д.

У асобных людзей існуе памылковая думка, што мастацкая самадзейнасць—асабліва калі размова ідзе пра фальклорна-этнаграфічныя калектывы,—гэта справа людзей «сталых». Аднак у кнізе А. Русецкага прыводзіцца шмат прыкладаў актыўнага ўдзелу моладзі, вучняў агульнаадукацыйнай школы ў мастацкай самадзейнасці, у чым можна бачыць зарукі вялікай любові і павягі новага пакалення да духоўных традыцый свайго народа, яго

ВЯРТАННЕ ДА ВЕРУ

(Заканчэнне. Пачаток на стар. 5)

што адышоў ад спрадвечнай дарогі бацькоў — жыць ён у вёсцы, але даўно ўжо не з'яўляецца хлеббаром, — гэтую памяць і сувязь адчувае слабей. І таму пакінуў яго дзеці родны кут, і таму няма на шчадкаў у Светкі, якая засталася пры бацьку, а ў Місцюкоў — поўная хата дзяцей. І застаюцца нашчадкі Місцюка ў вёсцы, і за імі — будучыня вёскі...

Глыбока схаваная ад старонніх вачэй, нават неўсведамленая самім, дрэмле гэтая памяць продкаў і ў душы Івана Весаўца, героя рамана В. Гігевіча «Мелодыі забытых песень». Змяняюцца зімы і вёсны, мінаюць гады, з жыццёвай дарогі Івана адыходзяць адны і прыходзяць другія людзі, але не знікае ў душы героя адчуванне нейкай нерэальнасці, таго, што з ім адбываецца, нібыта і не жыць ён, а знаходзіцца ў доўгім і нудным сне, і ні-

як не можа прачнуцца. І не вырвацца Івану ніяк з гэтага палону, таму што, каб вырвацца, трэба яму стаць самім сабой. А ён занадта даўно стаў жыць па чужых мерках, падладжвацца пад іншых, трапіў у палон стэрэатыпных уяўленняў, і зараз плыве, як трэска па хвалях, апраўдваючы ўсе для сябе складанымі абставінамі жыцця. Калі ж яна пачалася, гэтая страта ўласнага «я»? Можна, тады, калі маўкліва пагадзіўся з практычнымі захадамі пецця, каб забяспечыць сабе навуковую кар'еру? Ці тады, калі дазволіў жонцы замест звыкллага роднага імя назваць дачку прэтэнцыёзна — Анжэлай? А можа, тады, калі не запярэчыў цешчы, якая адабрала ў Анжэлы напісаная «некультурнай вясковай мовай» дзіцячыя кніжкі? А можа, раней? Тады, калі без лішніх разваг і роздумаў прыняў для сябе напавяр стэрэатыпны, стандартны ўклад жыцця сярэдняга чалавека — як усе, так і

я, і гэтым адразу і назаўсёды пазначыў для сябе межы магчымага і немагчымага, і ўжо ніколі не імкнуўся і не марыў пераступіць іх? «Калі прырода пазбавіла чалавека здольнасці хадзіць на чатырох нагах, яна дала яму як посах — ідэал»,— гаворыў М. Горкі, Іван свядома пазбаўляе сябе ідэалу, і гэта прыводзіць яго да духоўнага і маральнага крызісу. Ад складаных і супярэчлівых з'яў і праблем сучаснасці, якія ён не ў стане зразумець і змяніць, але ад якіх ён цалкам залежыць, хаваецца герой, як чарапаху ў панцыр, у вузкі свет свайго сямейнага жыцця. Але і гэтак адзінае, што, здавалася, цалкам падудна яму, аказваецца мрояй.

Праблемы сучаснай сям'і, якая, па сівярджэнні сацыёлагаў, перажывае своеасаблівы крызіс, закранаюцца і ў аповесці А. Асіпенкі «Рэха даўніх надзей». Усе свае няспраўджаныя мары, надзеі і спадзяванні ўсклала геранія аповесці Хрысціна на сваіх дзяцей. Гэля яе надзеі былі досыць рэальныя і прагматычныя—жыць інакш, чым жыць яна, Хрысціна, — вычыцца, таму што дарога да гэтага іншага цікавага і прыгожага жыцця — толькі праз навуку. Дзеці Хрысціны атрымалі адукацыю і лацінулі вёску. Ідэал, да якога яна імкнулася, здаецца, увасобіўся ў жыццё. Але гэтыя спраўджаныя надзеі не прынеслі жада-

нага плёну. Няма шчасця і радасці ў дзяцей Хрысціны. І сама яна не рада — дзеці жывуць інакш, яны не такія, як ёй хацелася. Рэха даўніх надзей Хрысціны падало свой голас, але не той, на які яна спадзявалася, не той, якога чакала. Тая ўпартасць і жыццёвы практыцызм, што жылі ў душы Хрысціны, у душах яе дзяцей увасобіліся ў халодны разлік, абыякавасць і эгаізм. «Што іх звязвала?.. Іх звязваў рацыяналізм. Халодны, бязлітасны разлік. Адсюль самаўпэўненасць, самаўлюбенасць, карысліваць, фанабэрыя, эгаізм, узведзены ў прынцып жыцця і свайго існавання на зямлі», — так даволі проста тлумачыць Хрысціне яе сват прычыны разбурэння сям'і іх дзяцей. Стараючыся вызначыць карані гэтых з'яў, герой прыходзіць да высновы: «Хіба не бачылі гэтай агромністай хвалі, што хлынула з вёскі ў горад? Бачылі! Хіба не ведалі, якую яна нясе з сабой псіхалогію, норавы, звычкі, традыцыі, адносіны да жыцця? Ведалі! Дык на што спадзяваліся? Што пралетарскі кацёл пераплавіць свядомасць сялянскай псіхалогіі. І ніхто не мог заікнуцца, што не горад паўдзёйнае на вясковую масу, а яна на горад. Ды і якія былі нашы гарады? Астраўкі ў сялянскім моры! І іх не проста засяліў вясковы люд, ён падмяў, падпарадкаваў, перайначыў іх на свой лад, прынесў свае

традыцыі, звычаі, псіхалогію, і прытым не лепшую, а горшую, ды яшчэ сам нахапаўся той пены, што вечно трымалася на паверхні гарадскога жыцця. Во дзе пачатак і крыніца такіх сумных з'яў, якія часам трапляюцца ў цяперашнім жыцці... Памылковасць гэтай высновы настолькі відавочная, што не варта было б засяроджваць увагу на ёй, калі б яна ўскосна не пацвярджалася ўсёй сістэмай вобразаў, у гэтай цікавай па задуме і псіхалагічна-праўдзівай па выяўленні мастацкіх характараў, аповесці. І калі б не існавала ў свядомасці чытача стэрэатыпнай формулай вытлумачэння складаных сацыяльных з'яў сучаснага жыцця, асабліва на тэрыторыі нашай рэспублікі, дзе працэс урбанізацыі пачаўся адносна нядаўна. Добра, хай сабе нашы беларускія гарады былі «астраўкамі ў сялянскім моры», але як тады быць з вялікімі прамысловымі цэнтрамі Расіі, дзе «пралетарскі кацёл» быў настолькі вялікі і трывалы, што мог без шкоды для сябе паглынуць «свядомасць сялянскай псіхалогіі»? Чым растлумачыць наяўнасць амаль такіх жа праблем у іншых развітых прамысловых краінах свету? Рацыяналістычны падыход да жыцця, функцыяналізм, крызіс сучаснай сям'і — праблемы не вузка нацыянальныя, а больш глабальныя, можа, нават сусветнага маштабу.

ДАРОГА Ў НЕЎМІРУЧАСЦЬ

ПАМ'ЯЦІ МІКАЛАЯ МІКАЛАЕВІЧА УЛАШЧЫКА

З Масквы прыйшла сумная вестка: 14 лістапада на 81 годзе жыцця памёр выдатны саветскі вучоны, літаратар, даўні сябра беларускіх пісьменнікаў Мікалай Мікалаевіч Улашчык. Усё свядомае жыццё Мікалая Мікалаевіча Улашчыка прайшло за межамі Беларусі, але глыбокая духоўная павязьлучыла яго з бацькоўскай зямлёй. Кожны год на схіле лета выбіраўся ён да нас, не толькі каб адпачыць, пахадзіць па верасовых сценах Каралішчавіч, а і наталіць душу ў сяброўскіх размовах. Карцела павезці з сабою уражанні, перажыванні, думкі, якія нечым дапамагалі ў працы, руплівай і нялёгкай. Старэйшыя і маладзейшыя землякі, навукоўцы, пісьменнікі, мастакі мелі душэўную патрэбу ўбачыць яго, пагутарыць, пачуць нешта неардынарнае. Прываблівала яго не мітуслівае служэнне справе свайго жыцця, глыбокая навуковая дасведчанасць у пытаннях гісторыі Беларусі, яе культуры, неспакоейная думка аб іх. У самім знешнім выглядзе М. М. Улашчыка, у яго высокай трывалай постаці, правільных буйных рысах твару, манеры гаварыць было нешта прыцягальнае: адчуваўся натура глыбокая, самабытная, моўчы бы, абаянна таленту. У духоўным абліччы вучонага, у тым, што і як ён рабіў, праглядалі рысы часу яго маладосці.

Бурлівы час, дзейсны, плённы. Мікалай Мікалаевіч некалі сам дзівіўся, як гэта дваццаць — трыццаць кваліфікаваных чалавек так шмат маглі і паспелі зрабіць тады. Свой душэўны агонь ён узяў ад тых часоў, ад тых людзей, вялікіх рупліўцаў. Ад У. І. Пічэты, ад літаратуранага «Маладняка», «узвышшаўцаў».

Навуковую спадчыну сваіх настаўнікаў і старэйшых сяброў У. І. Пічэты, М. Г. Беражкова падрыхтаваў да выдання яшчэ да таго, як паспелі пабачыць свет першыя ўласныя буйныя працы. Фундаментальная мануаграфія М. Улашчыка «Перадумовы сялянскай рэформы 1861 года ў Літве і Заходняй Беларусі», прысвечаная сацыяльна-эканамічнаму стану краю, той глебе, на якой узнік сялянскі рух, а пазней паўстанне 1863 года, засведчыла пра яе аўтара як пра даследчыка сталага, арыгінальнага, з добрай навуковай школай. Уражваў маштаб тэарэтычна асэнсаванага матэрыялу, характар яго выкладу, абгрунтаванасць, закончанасць канцэпцыі. Падкупляла інтанацыя, уласны голас. Затым была «Хроніка Быхаўца», суровы помнік гісторыі і шэдэўр беларускага пісьменства сярэднявечча, навукова агляданы, пракаменціраваны і выдадзены М. М. Улашчыкам. З канца 60-х гадоў гісторык прыступіў да працы, на якую не шмат хто рашыцца, асабліва, калі ў цябе за плячыма без мала сядзесяць год. М. М. Улашчык узяўся за падрыхтоўку выдання ўсіх беларуска-літоўскіх летапісаў. Гэта была адна з пазіцый у шырокай праграме вывучэння айнавага крыніцтва, якую здзяйсняў Інстытут гісторыі Акадэміі навук СССР. Для М. М. Улашчыка пажанная і прынцыповая пазіцыя. Сягоння мы маем два вялікія фаліянты гэтых уні-

кальных жывых дакументаў за пяць стагоддзяў, надрукаваных у серыі «Поўнага збору рускіх летапісаў». Маюць усе: гісторыкі, пісьменнікі, гісторыкі мастацтва, культуры, даследчыкі і творцы. Маюць дзеля пазнання, дзеля натхнення, дзеля Добра.

А былі яшчэ ў светлай памяці Мікалая Мікалаевіча Улашчыка інгі, сотні меншых публікацый навукова-літаратурнага характару. Сярод іх кніга археаграфічных нарысаў па гісторыі Беларусі XIX—XX стагоддзяў. Нарысы, зрэшты, толькі па назве жанру, а не па зместу, глыбіні аналізу. У параўнанні з пухлым томамі няогнебудзь акадэмічнага седуна ці спрытнага кар'ерыста ад навукі, гэта капітальная праца. Столькі ў ёй спрасавана фантаў, звестак, актаў, пададзена партрэтаў дзеячаў афіцыйнай навукі, накіданых таленавітай рукою аналітыка і мастака.

Апошнюю сваю прыжыццёвую кнігу «Уводзіны ў беларуска-літоўскае летапісанне» Мікалай Мікалаевіч прывёз у Мінск летась. З вінаватай усмешкай, без іроніі, хоць быў тонкім іроністам сказаў: «Але ж ці прачытаюць хто?» Потым між слоў заўважыў: «На кафедры гісторыі БДУ няма ні 32-га, ні 35-га тамоў летапісу. Не паклапаціліся...»

Быў у нашага гісторыка сярод іншых, агульнаграмадскіх клопатаў, напрыклад, пра музей народнай архітэктуры, пра групу гісторыкаў-крыніцзнаўцаў, яшчэ адзін асабісты клопат. Гадоў сем назад напісаў ён гісторыю роднай вёскі, што непадалёк ад Фаніпаля, пад Мінскам. Кніжку так і назваў: «Віцнаўшчына». Знайшоў у архівах шмат цікавага пра сваіх землякоў, патамніх земляроў. Была гэта даніна пашаны, прызнанага вучонага, вядомага ў краіне, у свеце (працы М. М. Улашчыка актыўна рэцэнзавалі ў навуковых выданнях Масквы, Ленінграда, Мінска, у ГДР, Польшчы, Чэхаславацкай Сацыялістычнай Рэспубліцы, у Англіі і іншых краінах), знак удзячнасці роднай зямлі, свайго малой радзіме. Ды заблаўнаў дзесь рукапіс вучонага па выдавецкіх партфелях, так і не пабачыла свет запаветная кніга пры жыцці аўтара.

Меў М. М. Улашчык як сапраўды творчы чалавек нямала розных навуковых, літаратурных ідэй, планаў. Думаў усё: «Трэба пераклазаць маладзейшым, у яго ёсць запас гадоў». Жыва цікавіўся рукапіснай мемуарыстыкай, не публікаванай спадчынай айчынных вучоных, на якую не раз натрапіў у архіўных сховішчах. Непакоіла, наколькі аб'ектыўна, поўна асветляем мы мінулае, наколькі глыбока ведаем яго. Быў перакананы, што гісторыя — фундамент кожнай чалавечай асобы, усёй тварчасці, асабліва — гуманітарнай. Яна дае аснову пачуццю грамадзянскасці, арыентуе ў сапраўдных, грамадскіх, чалавечых, культурных нашоўнасцях. Уся спадчына М. М. Улашчыка сучасна нашым дням, часу важнага грамадскага зруху, сумленных, адназначных пошукаў і здзяйсненняў.

Чэсць памяці нястомнага працаўніка.

Генадзь КІСЯЛЕУ, Генадзь КАХАНОУСКІ, Ансень ЛІС, Міхаіл ТКАЧОУ, Вячаслаў ЧАМЯРЫЦКІ, Эрнст ЯЛУГІН.

казалі беларусы дастатковую здольнасць на самастойнае, свабоднае развіццё; — часовыя, хоць і зацяглыя паражэнні палітычна-дзяржаўна-структур не азначаюць паражэнне народа. На род — матэрыя незнішчальная. Раней ці пазней ён непазбежна выявіць і здзяйсняе ўсе неабходныя задаткі свайго самаразвіцця. Значыць, былі беларусы, ёсць і будуць, — такі галоўны вывад, а цяпер і запавет Міколы Улашчыка.

Жыццёвыя патрыятычныя подзвігі вучонага стаў адначасна прыкладам беларуска-рускага пабрацтва. Прыкладам шчырай дружбы абодвух народаў, на падставе сапраўднага раўнапраўя і ўзаемнай пашаны. Менавіта так разумелі наша пабрацтва Дабралюбаў і Ленін, Купала і Чарнякоў.

На полі бітвы — бо жыццё Улашчыка — суцэльнае змаганне — быў ён і застаўся мужным ваяром. Не чакаў наманд звернуць, не спанушаўся ордэнамі, ведаючы адно-адзінае: трымаць абраную пазіцыю, праз якую пралегла граніца гістарычнай велічы, духоўнай неўміручасці роднай Краіны, Народа.

Аляксей КАУКО

Масква

не змаглі ўратаваць твор ад вакууму ў змесце. Спробай асваення эпічнага жанру з'яўляецца паэма «...На кругі свае». Праблематыка твора даволі шырокая, як і панарамны часавы дыяпазон, закрануты ў ёй: сучаснасць тут спалучана з экскурсамі ў мінулае, шмат што з сённяшняга дня праходзіць праз прызму гістарычных падзей. Вернасць сваім караням, матчынай мове — адзін з магістральных матываў, які чуюцца трапяткім мастакоўскім пульсам. Невыпадковым успрымаецца тут пытанне: «Як жа на свеце без роднага слова, кім ты сябе назавеш між людзей?».

З першай часткі «Вытокі» і да заключнай «Вяртанне» неадступна прысутнічае вобраз сімвалічнай белай птушкі, вобраз, які ўвасабляе сабой і крылаты летуценні, і спадзяванне-надзею на здзяйсненне запаветнага, і няўтольную прагу святла, вышні, жаданага пазнання таямніц...

Разам з тым твор паслабляе пэўна калейдаскапіннасць, фрагментарнасць, што ўвогуле стала адзнакай сучаснай паэмы.

Усё тое лепшае, што ёсць у новай кнізе аўтара, пацвярджае, што можна чакаць ад Міколы Пракаповіча твораў таленавітых і сумленных, сагрэтых сапраўдным пачуццём і напоўненых важкай думкай.

Віктар ЯРАЦ

Заслугоўваюць увагі разважанні А. Русецкага аб рацыянальных судносінах прафесійнага і народнага ў мастацтве, неабходнасці прыняцця адпаведных захадаў, каб мастацтва заставалася глыбока традыцыйным, нацыянальным. Тут, вядома, аўтару варта было б крытычна разгледзець рэпертуар шэрагу самадзейных мастацкіх калектываў, якія не заўсёды прытрымліваюцца такіх традыцый, зацікавіўшы свае выступленні далёкімі ад беларускай нацыянальнай культуры творами.

Кніга А. Русецкага з'явілася на свет якраз напярэдадні актыўнай падрыхтоўкі рэспублікі да ўдзелу ў Другім усеагульным фестывалі самадзейнай мастацкай творчасці працоўных, прыняць удзел у якім з добрымі вынікамі ёсць усе падставы. І гэта таксама вельмі важна.

Леанід ЛЫЧ, кандыдат гістарычных навук

крута і грозна. Ну, а потым... Пройдзе час — апусцяць лейцы. І зноў усё ідзе, як ішло», — гаворыць гераіня апавядання Б. Сачанкі «Непаваротлівы, пухнаты чмель» — лёгкі, беларускі матылёк» пра сучасную вёску. Гэты ўстойлівы недавер да надыходзячых перамен абумоўлены ўсім напярэдням жыццёвым вопытам. Занадта горка была гэтая памяць, занадта балючы быў гэты вопыт, каб сягоння адразу старая вёска магла без разваг паверыць у сваю светлую, шчаслівую будучыню. І для таго, каб нешта змянілася ў нашых адносінах да сучаснай вёскі і ў адносінах саміх вясцоўцаў да працы на зямлі, неабходна зламаць гэтую сцяну ўстойлівага недаверу. А гэта, напэўна, не так проста зрабіць, вельмі ж доўга яе ўзводзілі. І гэта не ўдасца зрабіць, «цягнуць на няпоўнай праўдзе, тое-сёе замоўчваючы», як пісаў у сваіх дзённых Я. Брыль. Літаратура павінна яшчэ раз вярнуцца да старой вёскі, каб сказаць поўную праўду пра яе. І гэта поўная праўда дапаможа нам не толькі зразумець тая працэсы, якія адбываюцца ў вёсцы сёння. Гэта — шлях вяртання даверу да вёскі. І гэта шлях вяртання давера, да слова — мастацкага слова — якім (не так ужо і рэдка гэта здаралася), хай сабе і шчыра, але ўсё ж — манілі.

Галіна ТЫЧКО

васю пачуцця, якое служыць часта першаўтуршом для роздому, і вершы «Ранішняе казка для цябе», «Юначай», «Калі ўжо сказаны ўсе словы...». Ім уласцівы і свежасць паэтычнай думкі, і псіхалагічная дакладнасць, і прыкметы асабістага жыццёвага вопыту аўтара, які моцна верыць у добрае ў чалавеку. Вось як без сухога рацыяналізму, на-маладому ўзнёсла і радасна гучаць радкі з верша «Юначай»:

Майскі вечар,
сіні вечар,
белых яблынь тонкі пах.
Нечаканая сустрэча,
і чаканне у вачах.
Птушанём трапеча сэрца,
ані ўскрыкнуць,
ні ўздыхнуць,
толькі ціха з губ сарвецца:
— Ах, як яблыні цвітуць!

Поспех прыходзіць да аўтара менавіта там, дзе ён арганічна спалучае думку і пачуццё, а не імітуе глыбіню самамэтнай ускладненасці выказвання, да чаго ахвочы і некаторыя яго равеснікі, і маладзейшыя сябры па пярэ. Здраецца такое часам і з ягонымі творами таксама, дзе пэўная сімвалічнасць азначэнняў не набывае пераканаўчай мастацкай паўнаты, а застаецца наборам нерухомых і халодных дэкарацый. Такое сталася, у прыватнасці, з вершам «Гаворка пра ўсё на свеце...», дзе «заходні вецер», «маленькі востраў», «белыя сцены», «гордыя габелены» выглядаюць усяго толькі нямымі арыбутамі, якія

парады, якім чынам можна палепшыць стан справы. Датычыць гэта і яго рэкамендацый аб павышэнні ролі мастацкай самадзейнасці ў арганізацыі вольнага часу людзей, праўтварэнні яе ў дзейсны сродак барацьбы з такім сур'ёзным сацыяльным злом, як п'янства і алкагалізм.

Нельга не пагадзіцца з думкай аўтара аб неабходнасці надаваць больш увагі адраджэнню і папулярызцыі забытых, на сёння рэдкіх рамястваў: кавальства, гліняная цацка, музычныя народныя інструменты, гутнае шкло, роспіс па шкле. Можна дадаць, што ў апошні час сярод нашых мастацкіх самадзейных калектываў зусім незаслужана ўсё менш практыкуюцца выступленні апавядальнікаў беларускіх народных казак, розных цікавых і забаўных гісторый, што так распаўсюджаны былі да вайны і вельмі цёпла прымаліся аўдыторыяй.

усё жыццё, дапамагаюць не толькі зразумець вышнію іх подзвігу ў час вайны, але і глыбей выяўляюць агульную гуманістычную накіраванасць твора. І, можа, больш за ўсё краінае вышні маральнага подзвігу гэтых людзей, якія, нягледзячы на трагізм свайго асабістага лёсу, што быў абумоўлены дзеяннямі канкрэтных людзей, з тых, хто «цёрквы разбураў і абразы паліў, сялянскую маёмасць перапісваў», як пісаў П. Панчанка, здолелі захаваць сваю веру ў ідэалы. Тую святую веру ў дабро і справядлівасць, у імя якой ў экстрэмальных сітуацыях яны маглі ісці на смерць. Але гэтая вера, калі яе падманваць не адзін раз, можа загінуць ці перарасці ва ўстойлівы недавер. Не выпадкова не знаходзіцца паразумення бацька і сын Агеевы з аповесці «Кар'ер». Вінаваты ў гэтым не толькі крызіс сямейных адносін ці традыцыйны канфлікт пакаленняў, але і тое, што ў душы маладошага Агеева страчана вера ў разуменнасць, патрэбнасць і справядлівасць існуючых маральных-этычных норм. І гэтая страта з'яўляецца вынікам рэальных памылак, ва ўзнікненні якіх не такія ўжо бязвінныя і самі старэйшыя Агеевы.

Страчана вера выразна заўважаецца ў дні сённяшнім, асабліва ў жыцці вёскі: «А то не ведаю, як у вас, а ў нас нібыта суправаджаў іх праз

жыванні героя, а дэкларуе пачуцці, адчуванні. Гэта бачым у вершах «Начная электрычка...», «Вечар. Сустрэча. Гуллы ўздых...», «Лістапад успаўны гукае...».

Клапоцячыся пра багацце строфікі, метрыкі твора, аўтар іншы раз не пазбягае істотных выдаткаў, бо знарочысты адыход ад арганічнасці радка нярэдка помсціць стратай сэнсу, спараджаючы яго цямянасць, што мяжуе з павярхоўным разуменнем навізны. У найбольшай ступені гэта датычыць верша «Песня лёсу», дзе асобныя строфы гучаць як самапароды:

Абячае голас прарочы
жыццё гады без бяды,—
і надзею нашы
вочы
углядаюцца ў нікуды.

І як натуральна-хораша гучыць у параўнанні з «Песняй лёсу» наступны безназоўны верш:

Недзе тут канчаецца зіма
ў свеце, ад чужых вачэй
аддаленым,
і рыфмуецца тваё імя
З самай першай вясновай
праталінай.

Успамінаў сцелюцца дымы,
Спавіваюць святамі і буднямі,
Дзе так лёгка забывалі мы,
Што нічога ў нас ужо
не збудзецца.

І плывуць насустрач галасы,
Блытаюцца з вербамі
зялёнымі,
Ці то ветрык лашчыць
валасы,
Ці то памяць цёплымі
далонямі?..

Кранаюць чысцінёй, цяплі-

здобнасці супрацьстаяць шкоднаму ўплыву антынацыянальнай, касмапалітычнай культуры Захаду. Прыводзяцца да прыкладу, такія звесткі: толькі ў Брэсцкай сярэдняй школе № 21 для дзяцей створаны і працуюць дзевяць харавых калектываў, тры аркестры, ансамблі юных скрыпачоў і цымбалістаў, дванаццаць вакальных ансамбляў, танцавальны калектыв; у вучылішчах сістэмы прафесійна-тэхнічнага навучання самадзейным мастацтвам займаецца кожны пяты навучэнец.

Кніга насычана дастаткова колькасцю літаратурна апрацаваных фактаў, з якіх вынікае велізарнае значэнне самадзейнага мастацтва ў эстэтычным фарміраванні асобы, яго ідэнапалітычным уздзеянні на масы. У тых жа выпадках, калі самадзейнае мастацтва не ў поўнай меры выкарыстоўвае закладзеныя ў ім патэнцыяльныя магчымасці, аўтар дае слушныя

Наўнясць адзначанай высновы выклікала да жыцця супроцьлеглы форму, папулярнасць якой у апошнія гады, праўда, рэзка знізілася, але тым не менш у свядомасці чытачоў яна яшчэ цалкам не жыла сябе. — ва ўсіх праявах негатывага ў вясковым жыцці вінаваты горад.

«Нічога не зразумееш у сучаснай вёсцы, не звяртаючыся да яе мінулага. Не зразумееш, напрыклад, чаму моладзь пакідае таксама і тыя вёскі, лепшыя, дзе ўсё ёсць: і раскошна абсталяваныя комплексы, і клубы, і жыллё, і добры заробкі, і талковыя старшыні. І тут таксама старая вёска выштурхоўвае моладзь з новай: раіць, падказвае, настойвае, навазвае сваю памяць, свой вопыт», — ліша А. Адамовіч. Вынікі гэтага вопыту выяўляюцца ў аповесці А. Асіпенкі. Але не толькі вынікі. Прысутнічае ў аповесці непазрэдна і памяць той, старой вёскі. Той вёскі, дзе не такой ужо і рэдкай з'явай былі Маліны, што, выкарыстоўваючы сваю невялікую ўладу ў імя асабістых, дробязных інтарэсаў, маглі скалечыць жыццё не аднаму чалавеку.

Гэтая балючая памяць і горкі вопыт мінулага прысутнічаюць у аповесцях В. Быкава «Знак бяды» і «Кар'ер». Тыя нягоды, якія выпалі на долю Багацькаў, той знак бяды, які нібыта суправаджаў іх праз

Васіль БАРКОВІЧ

Васілю Барковічу пашанцавала на выкладчыцу роднай мовы і літаратуры — з-пад кляпатлівага крыла паважанай і вядомай у нашай рэспубліцы настаўніцы, выдатнага педагога мінскай СШ № 124 В. В. Войцік вылецца не адна чародка птушанят-выхаванцаў, свядомых людзей, што не ўмеюць, не жадаюць і ўжо не змогуць быць «манкуртамі», пазбаўленымі гістарычнай памяці і аб'явамі да ду-

хоўных набыткаў свайго народа.

З Васілём я пазнаёміўся праз школу «Юны літаратар», якая стваралася з намерам вывучаць і падтрымліваць парасткі юных талентаў.

Пакуль што, зразумела, хлопец робіць усёго толькі першыя крокі ў літаратуры. Заслугуе пахвалы сур'эзнасць, з якой Васіль аддаецца абранай справе. Так, летась ён на навуковую канферэнцыю навучэнцаў гора-

да Мінска падрыхтаваў даклад «Вобраз маладога сучасніка ў творчасці Васіля Гігевіча». У творчым набытку В. Барковіча досыць вялікі па памерах праявілі твор, некалькі апаўданаў-замалёвак і пару дзесяткаў вершаў. Сёлета Васіль скончыў школу і паступіў на філфак універсітэта. Пажадаю здзейсніцца яго светлай мары сказаць сваё слова ў роднай літаратуры.

Яўген ЛЕЦНА

Апошні званок

Настаўніку і Чалавеку
В. В. ВОЙЦІК

Мінуць гады,
І гэтак расстанне,
І ўсё, што да яго было між намі, —
Падзеі, мары, шчасце і спатканні —
Наступнымі жыццё заслоніць днямі.

Мы пасталеем,
Потым пастарэем,
Навучымся бядзе глядзець у вочы,
Навучымся таму, чаго не ўмеем —
Успамінаць
Аб добрым і аб змрочным.

І гэты дзень,
І шчырасць пажаданняў
Я ў памяці назечна захаваю,
Як гул зямлі сваёй і зорак ззянне,
Палыну горыч,
Водар караваю.

Святочны шум.
Апошняя сустрэча.

Зіма. Марозны ранак. Цішыня.
Паважна ззяе снегу цаліна.

Вакол маўклівы лес.
Такі спакой!
Міжволі падымецца настрой.

Як змалку, хочаш стукнуць па сасне,
Каб глуха загула, нібыта ў сне,

Каб ссыпала з галін насеўшы снег,
Каб весела было,
Каб чуўся смех.

Вакол пануе лёгкі зморк
І стомлены святлом мой зрок
Тут спачывае.

Здаецца, толькі ноч ды я,

І мо таму душа мая
Між зор лунае.

І ў той нябачнай вышыні
Шукае шчасця,
Цеплыні
Між зор шукае.

Гляджу на зоры зноў і зноў,
Бо з маладых сваіх гадоў
Іх палюбіў і кожны дзень
Чакаю.

АДЛІГА

Адліга ў канцы лютага — суцэльная калатуша пад нагамі. Зрэдку халодны паўночны вецер прыносіць то снег, то дождж. Пачуццё няўтульнасці на гарадскіх вуліцах. Вецер чапляецца за дахі дамоў, нема вые ў камінах. Узбраючыся на вал, ахутвае вежы і зноў знікае, распластаўшыся над Дзвіноў.

Адчувалася набліжэнне вясны. Але як яшчэ далёка да сапраўднага цяпла! Ноч. Ледзь чутны стук у шыбу.

— Хто там?
— Адчыні, гаспадыня, пусці ў хату!
— Добрыя людзі па начах не швэндаюцца. Хто ты?

— Хведар, закладнік Панфуція. Ды адчыні хутчэй, замерзну!

Жанчына накінула андарак і пайшла адчыняць.
Ляпіў мокры снег.

Праз нейкі час па лесвіцы пачуліся ціхія крокі. У хату, прыгнуўшы галаву, увайшоў чалавек. Знайшоў навобмацак лаву, сеў.

— Чакай, чакай, міленькі, зараз святло запалю.

Прачнуўся і гаспадар. Выкрасаў агонь, запаліў святлільнік. Доўгія хісткія цені папаўзлі па хаце.

На лаве, ля самых дзвярэй, прыхінуўшыся да сцяны, сядзеў чалавек. Вочы заплішчаны. Без шапкі, у нейкіх лахманах і дзіравых поршнях з гнілымі аборамамі. Прыціх, быццам заяц, якога трымае за вушы палаяўнічы. Мокрыя лахманы абвісалі на худым, змарнелым целе. Снег раставаў, вада сцякала на падлогу.

Гаспадары маўчалі. Чалавек расплошчыў вочы. Былі яны надзіва жывыя, што ніяк не стасавалася з яго абліччам. Агледзеў хату, спыніў позірк на гаспадарках:

— Збег я, людзі добрыя, ад крыва-смака баярына Панфуція. Не вытрымаў — гасподзь сведка! Ці ж можа такое вытрымаць чалавек?

— Чулі пра твайго Панфуція, — сказаў гаспадар, цярпячы бараду. — Не першы ты такі ў Полацку і, відаць, не апошні...

Памаўчалі.
— Адкуль будзеш?
— З недалёк — з-пад Дзісны, з Мядзведжага Логу. Мо чулі?

— Не.
— Гаспадарка там у мяне была. Жонка, дзеці, зямелькі крыху. Усё прахам пайшло. Усё. А я пнязі адрабляць сюды трапіў. Ды толькі вось у гэтых даўгах заблытаўся. Быў ара-ты, а стаў горш за дворнага сабаку. Хведар — туды, Хведар — сюды, прынясі, падай, пайшоў прэч! Ды ўсё са злосцю, з кулакамі. А я хто? Хто, вас пытаю? Чалавек ці жывёла? Бач ты, нейкі там ягоны прадзед з князямі знаўся, дык ён вышэй за бога сябе лічыў! У-у, сабачы вырадак! — Хведар моцна сіснуў кулакі.

— Што далей маеш рабіць? — голас гаспадара спакойны і разважлівы.
— Ведама, што — да вайта ўцяку. Не той час, каб пад гэтакім гадам ся-

дзець. Цяпер, калі Вялікі князь Аляксандр дараваў нам права майборскае, адна дарога — пад абарону гарадской рады. Яна не выдасць баярыну. Лепей ужо на горад рабіць. А то, можа, у войска падамся. Абы ад гэтага крыва-смака далей!

— Глядзі-і! — сказаў гаспадар, — нялёгка будзе, чалавеча. — У горадзе тыя ж баяры, ды і вайт не ад са-хі — шляхціц. Пакуль яны ўсіх пры-

кі, — што за сына ты мне гадуеш? Не слухаецца бацькі.

— Кладзіся, сыноч, спі! Ноч на дварэ. Кладзіся!

— Хведар там моцне на вуліцы, а я — кладзіся? Ты ж сам, тата, казаў, што людзям спачываць трэба.

— Трэба, вядома, — больш лагодна адгукнуўся бацька.

— Дык навошта прагнаў? — не сунімаўся сын.

Сяргей ТАРАСАЎ

Вучоныя, жартуючы, называюць археалогію навукай аб разбітых гаршках. Дваццаціпяцігадовы мінчанін археолаг Сяргей Тарасаў, які ўдзельнічаў у раскопках на рацэ Менцы, на мін-скім замчышчы, на зямлі славуатага Полацка, трымаў у сваіх руках не толькі чарпкі ад старадаўніх амфар і карчаг. Мячы трымаў, бронзалеты, пярсцёнкі, сякеры, шахматныя фігуркі... Шмат неразгаданых таямніц хавае беларуская зямля.

Чалавек, улюбёны ў даўніну — заўсёды крышачку паэт. Ён чые вецер, які шуміць над Нямігай і Палатой у далёкіх незваротных стагоддзях. І мне здаецца абсалютна заканамерным тое, што археолаг Сяргей Тарасаў пачаў пісаць. Пісаў яшчэ ў

школьных гады, пісаў, калі вучыўся на гісторыка-замежным (быў такі) факультэце Мінскага дзяржаўнага педінстытута імя М. Горкага, калі служыў у войску. Аднойчы нават быў адзначаны прэміяй на рэспубліканскім конкурсе літаратурных твораў для дзяцей.

Мне хочацца пажадаць маладому аўтару ўдачы. Ён добра валодае словам, у яго багаты запас жыццёвых уражанняў і назіранняў. Застаецца пісаць, працаваць і памятаць, што не багі гаршкі лепяць.

Леанід ДАЙНЕКА

ДВА АПАВЯДАННІ

маюць, а як далей будзе — хто ведае...

— Ат, як будзе. Уцёк раз, уцяку і другі.

— Уцякай, уцякай... Калі-небудзь зловяць. Толькі галавы трымайся, каб не ўцякла.

— Мая галава, мой і клопат.
— Яно, вядома, так... Есці хочаш? Марыя, дай чаго чалавеку ўкусіць.

Але гаспадыня ўжо трымала акраец хлеба і коўш халоднага квасу. Хведар дрыжачымі рукамі схпіў хлеб і прагна стаў есці.

Пакуль еў, сядзелі моўчкі.

— Дай яму, Марыя, якое адзенне, — сказаў гаспадар жонцы, — і няхай ідзе з богам.

— Дзякуй і на гэтым, — уцякач павольна падняўся з лавы, быццам разважачы: ісці ці не. — Добрага вам здароўя, — і, не азіраючыся, выйшаў з хаты.

Забрахаў суседскі сабака, потым другі, трэці. Але хутка ўсё сціхла. Чалавечая постаць знікла ў вузкіх вулачках начнога горада.

— Тата, навошта ты прагнаў яго? — пачуўся раптам з-за коміна дзіцячы голас. — Куды ж ён пойдзе ўночы?

— Ты што не спіш, Францыск? — гаспадар рэзка павярнуўся да печы, адкуль выглядала бялявая галава сына.

— А ўсё-ткі, тата, навошта?
— Не твой клопат — малы яшчэ. Спі! Марыя, — звярнуўся ён да жон-

— От, мала-смала! Прыліп! Не я яго гнаў, Францыск, не я. Такі лёс ягоны. Цяпер увесь свой век валачыцца будзе. І ці спыніцца калі?

— Чаму?

— Разумееш, сыноч, кожны чалавек павінен мець свае карані, як дрэва ў зямлі. А падсячэш іх — паляціш, што тое лісце долу. Вось ён, Хведар, і адсек свае...

— Ды гэта ж не ён, а баярын Панфуція!

— Ох, і разумны ты ў мяне, — усміхнуўся бацька. — Так, Панфуція. Толькі ад гэтага не лягчы твайму Хведару. Ён — уцякач бяздомны, закладнік і такім застанецца ўсё жыццё. Куды б ні пайшоў, дзе б ні прытуліўся. Разумееш? Ніколі яму ўжо не быць вольным, ні-ко-лі. А гэта страшна, Францыск, вельмі страшна. Каб і хацеў я памагчы яму — не змог бы. Вядома, ад нас баярын не забраў яго, мы — купцы, людзі вольныя. Толькі пад вайтам Хведару спакайней будзе. Колькі іх, такіх Хведараў, па зямлі нашай ходзіць. Не злічыць. Што ведаюць, што бачаць гэтыя людзі? Праца да сёмага поту ды жыццё беспрасветнае.

— Чаму ж так, тата?

— Каб ведаць, сыноч, чаму — многае б змянілася. Вось у мінулым годзе прышлі да нас мніхі бернардыны. Прывілеі ім князь Аляксандр даў на зямлі тутэйшых. Дзіўныя рэчы раскаваюць: кнігі з сабою розныя прынеслі. Кажуць, у кнігах тых — праўда ўся і мудрасць. Ды кнігі не падоб-

ны на нашы, не ад рукі пісаных. А яшчэ кажуць браты бернардыны, што ў горадзе Празе і ў іншых гарадах — навукам розным, нават лекарскім вучаць. Вось дзе трэба розуму шукаць ды каранямі ў зямельку нашу ўрастаць. І мне, і табе, і Хведару твайму. Шкада, што гады мае ўжо не тыя... У Хведара граша ламанага за душой няма. А ты расці, сыноч, расці... Хто ведае...

— Ты што гэта, ірад, гаворыш?! Ты куды сына нашага сватаеш, у якую чужыну?! — Марыя ўсхапілася, як квактуха з седала.

— Сціхні, баба! Замаўчы! Нікуды я яго не сватаю. Там відно будзе. Сам свой шлях выбера.

— Спі, сыноч, да раніцы яшчэ далёка. Вось і лучына патухла. Спі, мой родны! Пляце бацька няведама што... Ці ж я адпушчу цябе, маё птушаня, у далёкія чужыніскія вырай?

..Воўча вые за гарою,
Месяц ноціцца Дзвіноў...

Спі, Францыск, сын Лукаша Скарыны з Полацка, ты яшчэ малы...

Спі.

КРЫЖ

«Офросинья же раба Христова сътяжавъши крест сии приметъ вечную жизнь съ всеми святыми...»

Майстар разгнуўся, сеў, абпіраючыся на рукі. Рукі нылі, як і спіна, у вачах мільгацела ад бляску пазалоты.

Нарэшце, усё. Ігумення будзе давольна. Але як цяжка, як цяжка ў апошні час працаваць! Немалады ўжо. А чаладніку такі заказ не даручыш.

Ён устаў, адышоўся ад стала. Прытуліўся да сцяны, зноў глянуў на

Прывабныя красой букеты кветак
Нібы ў сябе ўвабралі лёгкі вечар,
Тугу і радасць,
Цёплы подых лета.

Магчыма, лёс нас занясе далёка
І быццам пыл рассее па Сусвету,
А час між намі замяце дарогі.
Тады мы ўспомнім пра сустрэчу гэту.

Успомнім, як пра нешта дарагое,
Няўмольна прыцярушанае часам,
І ў памяці са смуткам і тугою.
Юнацтва і каханне ўстануць разам.

Навальнічная хмара

Нядаўна са сляпой пацехай,
Закрыўшы цэлы свет сабой,
Ты з трапяткім гуллівым рэхам
Маланкі слава чарадой.
Здавалася, зямля дрыжэла,
З маланкай кожнай ажно млела

І гнуўся з ветрам гай бяроз,
Ты ж злосна дождж ліла з нябёс.

Калі ж нацешылася гневамі
І зразумела нечы боль,
Дык горка плакала над дрэвам
У гневе спаленым табой.
І, як адчуўшы сарамлівасць
За недарэчную зласлівасць,
Ты прэч плыла адсюль,
Цішком,
Туды, дзе чуўся гулкі гром.

●
Чаму невядомае
Упарта
Шукаем
І рэдка знаходзім?
Чаму ўжо адкрытае
Марна
Губляем
І побач праходзім?
Усё зразумець я імкнуся,
Аднак не знаходжу адказа.
Я рысы адное боюся —
Завецца яна БЕЗАДКАЗНАСЦЬ.

крыж. Няблага, няблага выйшла. Та-
кога ён яшчэ не рабіў.

...Сама маці Ігumenня разам з ула-
дыкам Касымом паклікалі яго да свя-
той Сафеі. Кінуўся ім тады сівы Ла-
зар у ногі, але падымаць яго не спя-
шаліся: далі адчуць, што ён — нішто,
халоп бязродны. Паваліўся трохі,
успомні, хто ты і дзе, набярся цяп-
лівасці, павягі і пакорлівасці.

Ды ён і не крыўдаваў. Розных на-
гледзеўся ўладык. А што халоп і го-
нару не мае — праўда. Дзень і ноч
гне спіну над работаю. А паспрабуй
іначай — з голаду, як сабака, здох-
неш. Бо каму трэба яго майстэрства,
апрача князёў, епіскапаў ды купцоў
заможных? У каго яшчэ грошы? Мо ў
абадранца Алексі, што дзярэ горла
на вечы за кожнага, хто добра за-
плаціць? Ці ў суседа — Пятра-кажа-
мякі? Не, яго работа не для чорнага
людю. На Вялікім пасадзе і без яго
ёсць каму бразготкі рабіць. Яшчэ
колькі! І пярсцёнкі, і пацеркі, і бран-
залеты... Ды і з Кіева вязуць! Ледзь
не вазамі. Праўда, кіеўскія даражэй-
шыя, асабліва каларовыя. І ўсё ж
не для яго гэта работа. Не можа ён
разменьвацца на дробязі.

...Маці Ігumenня звысоку на яго
паглядае. Колькі пагарды ў яе позір-
ку! «Мы даруем табе мласцію нашай
і даручаем... А калі не зробіш ці зро-
біш не даспадобы... і, крыі божы,
утаіць што...»

Ці ўпершыню ён чуе гэта? Даўно
яе ведае, яшчэ з маленства. І Касьма
позіркам працінае, пад Ефрасінню
падладжаеца. Папярэднік яго, Ілья,
— царства яму нябеснае — святы
быў чалавек. А гэты — хітры і на-
дзьмуты. Ну, ды бог з ім.

Лазар Богша прыняў заказ. Ён ве-
даў: акрамя яго, нікому ён не пад
сілу. Ва ўсёй Полацкай зямлі.

Летась закончылі храм святога
Спаса будаваць, а цяпер і крыж на-
прастольны яму будзе.

...Ён пільна ўглядаўся ў бліскучае
тварэнне рук сваіх і каторы ўжо раз
думаў пра дзівосы, якія адбываюцца
з яго вырабамі. Богша не мог зразу-
мець: ці нейкая чароўная сіла вало-
дае ім у час работы, ці рэчы набыва-
юць чарадзейства пасля акраплення
іх святою вадою. Адкуль душа ў іх
з'яўляецца?

Колькі разоў назіраў за асвяшчэн-
нем. Не, не мяняюцца яны пасля. Ні
бляску не набываюць болей, ні цеп-
лыні. Але людзі падаюць перад ім,
цалуюць і моляцца. І сам ён, майстра,
цалуе і моляцца. Праўда, не без ду-
шэўнага разладу. Нейка дзіўна малі-
ца таму, што сам зрабіў. Гэткія думкі
не раз прыходзілі ў апошні час. Ві-
даць, стары стаў.

А былі ж іншыя часы.
Гадоў сорак назад трапіў у гэтыя
мясціны малады залатар. Што тут
рабілася! «Сё маё, а то маё жа!» —
крычалі адзін аднаму маладыя князі.
Усё ніяк не маглі падзяліць бацька-
вай спадчыны. Кожны трымаўся як
стольны, кожны сабе ўсё цягнуў. Каб
ён, Богша, падаўся тады да Менску
ці Ізяслаўля, — невядома, як склаў-
ся б яго лёс. Але Богша цвёрда па-
мятаў словы майстра Канстанціна
з Брачыславага дварышча: «Хто б ні
клікаў цябе, — трымайся галоўнага

горада і Сафеі святой. Там моц і бо-
жая засцярога».

У Полцеск і прыйшоў. Тут рашыў
свайго месца шукаць, бо ў Кіеве ча-
лядніку-залатару ў людзі не выбіцца.

Хай бы яны цяпер глянулі, тыя
кіеўскія падбрэхічы, на ягоны крыкі!
Хто калі рабіў такое? Толькі золата
ды срэбра, каменняў каштоўных ды
жэмчугу на сто грыўняў ды яшчэ со-
рак, а дрэва добрага — без кошту.
Дву на дзесяць лікаў святых утварыў
з абодвух бакоў, надпісам і ўзорам
дзіўным упрыгожыў. Не ведалі такіх
кветак ні кіеўскія, ні нават царград-
скія майстры. Тутэйшыя яны, Полац-
кай зямлі.

І што за зямля дзіўная! А людзі!
Няхай княжацкая праўда князям за-
стаецца, а ў чорнага людю яна свая.
Ні мудрагелістасці ў жыцці тутэй-
шым, ні бяздумнага заморскага ха-
ракта. Шануюць людзі і продкаў
сваіх, і багоў. Ці не таму стары Уся-
слаў збег з Кіева, што не прыняла яго
прарочая душа кіеўскага ладу? Хо-
дзячы чуткі, быццам князь гэты ўсё
жыццё пачаў на Валовае возера гай-
саў, паганскаму капішчу з лесу да-
ніну зносіў. Нават у тыя часы, калі
Сафею святою будаваў. А паганскія
багі заступаліся за яго, на вялікі стол
саджалі. Відаць, так і было, бо жыў
ён болей за 70 летаў.

Але як жа так, калі бог у нас адзі-
ны?

Ох, колькі ў жыцці разладзілі —
Сухой, скуднелай рукою майстра па-
чухаў патыліцу. — Зямля каменная,
неўрадлівая. Праўда, ласы багатыя.
Яны і кормяць у галодныя гады, і
адзяваюць. А голад — ледзь не праз
год.

Богша прыгнуўся, штурхнуў рукамі
дзверы. Ступіўшы за парог, паслізнуў-
ся: — Цьфу ты! Ледзь у гразь не ўва-
ліўся! — драўляныя плахі дварышча
даўно стапталіся і цямяна бачыліся з
барвова-чорнай жывікі. А пакласці
новыя не хапала сіл.

Па начным небе, як здані, плылі
аблок, між якіх ярка зіхацелі зоркі.

Колькі летаў мінула і колькі яшчэ
міне, а яны ўсё блішчаць. І нічога з
імі не станеца, хоць кажучы, што
зоркі, як і людзі, паміраюць. Але ён
гэтага не бачыў. Мо і добра. Хай сабе
блішчаць. Хто ведае, з якой яго жыц-
цё закоціцца... І ўсё ж крыўдна: ён
памрэ, а яны застануцца. А што па ім
застанеца? І ці ўспомніць хто Лаза-
ра Богшу? Мо запіша два словы пра
яго, Лазараў крыж, той мніх, што ў
келлі Сафейскай летапіс вядзе. Шна-
да толькі, што кніжны пергамен не-
надзейны: і згарэць можа, і пацукі
могуць з'есці. Ефрасіння — тая заста-
неца, бо сам напісаў па золаце:
«В лето 6669 покладает Офросинья
честный крест...» І манастыр вось
збудаваў...

Лазар вярнуўся ў хату. Сеў на ла-
ву, перавярнуў крыж тыльным бокам.
Падліў у свяцільнік алею. Потым узяў
інструмент і ў самым нізе, пад абра-
зом святога Панцеляймона, дробнень-
кімі літарамі пачаў выціскаць: «Гос-
поди помози рабу своему Лазарю на-
реченому Богши сделавшему крест
снн церкви святого Спаса и Офро-
синьи».

Міхась СТРЫГАЛЁУ

Музы не маўчаць!

На свет — што ж гэта за маралі —
зноў наплывае воблак трупны, —
здаецца: зноў грукоча ў рупар
перадвоенная пара.

Над светам атамны распад
стаіць пагрозай штосекундна:
у свеце — голад, холад, хунта...
Ты — па-ранейшаму салдат!

Не! Не набралі ў рот вады
сумлення музы — рэй адметны
вядуць пад ценем злыбяды:
радок, нібыта залп ракетны,
паспее ў ворага заўжды!

Лятуць лес

Таму Расія мне — як песня,
таму — высокі гонар мой,
што ўся, натхнёная прагрэсам,
імкнецца ў даль крамлёвым лесам
да якіяна — па прамой...

Хоць памяць лесу не кароткая,
зэрбкі інтэрвенцкіх куль
дегэтуль плачуць ў рускіх сопках, —
я вам працягваю руку,

заакіяўскі люд працоўны,
паны шануюныя дзялкі...
давайце гандляваць —
галоўна
суіснаваць, дружыць грунтоўна,
давайце ў міры жыць вякі!

Дарога сопкай не канчаецца,
далей бруіцца ў акіян —
Вялікім Ціхім велічаецца
лятуць словам расіяна.

Красныя Казармы

Красныя Казармы — вайсковыя збу-
даванні ў Пярмі, дзе ў 1916—1917
годах дзейнічалі вядомыя бальшаві-
кі-падпольшчыкі Разалія Зямлячка і
Емяльян Яраслаўскі. Дарэчы, у гэты
ж час служыў там Якуб Колас. У ча-
се грамадзянскай вайны ў Красных
Казармах размяшчалася 3-я рэвалю-
цыйная армія, якой камандаваў В. К.
Блюхер.

Вы чаму, сівыя камандармы,
і ў адстаўцы не сніце спакой?
Можа, гэта — бой перад вачамі,
можа, гэта — Красныя Казармы
і гарніст з узнятаю трубой?

Так, то — ён. Казармы па трывозе
апусцілі ўміг. У ноч-паўноч,
дарэгі таварыш, па дарозе
ты рашуча кроч, але не збоч!

! Крамлёвы — сасновы, бурштынавы
(пра смалісты хвойны лес).

Дзе блукае расстраляны вецер
і грывіць над логам куляў шквал,
дзе закручана ў трывузел вешце, —
на траву-бясмертнік на дасвецці
ты ўпаў, забіты напавал.

Ты не чуў, як адтрублілі трубы,
як прамчаліся сябры праз дым. —
Камісар да хрусту сцісне зубы
над табой, гарністам маладым.

Вартавыя! Не прасіце гранныя.
Давяраць не думайце начы!
Камандзіры па трывозе ўстануць —
і пабудку ў полімі барвяным
у казармах грывіць трубачы.

Ганарліўка, дзеўчына, дзівачка,
чараўніца, прыйдзе да варот, —
перад ёю стомленую варту
зменіць горна зорнага узлёт...

Ліпа векавая

Родная сяліба. Сэрца сагрэвае
ціхім шумам ліпа — ліпа векавая.
Узімку — голля рыпам, летам —
мёдацветам, —
лашчыць ранкам ліпа матчыным
прыветам,

ліпень мой на ўзлёце — пахне мёдам
лета.
Чуў, жыве ў народзе добрая прыкмета:
поўны мёду вулей — ні вайны, ні мору.
Мір — у гудзе, гуле — ранак
белазоры...

Белых, сініх красак! — 3 ураджаем
будзем.

Урадзіла жыта — урадзіла бульба.
Радасць і надзея граюць прамяніста.
Гэй, маленства, дзе ты?
Дзе — маё дзяцінства?

Помню белы ліпень. Маці мне спявае:
«Дзе ж ты, мая ліпа, ліпа векавая!»

Беларусь мая — пяе!

З вамі, меншыя мае,
я на «ты» — даўно паладзіў.
Мо таму звяніць-пяе
Беларусь мая ў баладзе?

Сэрца — чуйны камертон —
грае Будучыню ўпарта.
Векавечных соснаў звон,
скажа мне, чаго я варты.

Звера я не загублю,
дрэўца, птушачку люблюю.
Я таму жыццё люблюю,
што сябе ў ім век будую!

Няхай, няхай не Буда-Гай,
а Буда-Кашалёва, —
мяне ты клічаш, родны край,
па восені нанова.

І трохвяковыя дубы,
І Днепр — сквозь лес казённы,
І нават тыя галубы
над забароннай зонай, —

мяне вы клічаце заўжды
ў свет, лугі, абшары,
глытком крынічнае вады,
ладком гадзінкі шарай...

Смуткую я цяпер па вас,
майго дзяцінства шаты,
у першы — у апошні раз
каля бацькоўскай хаты...

Цішыня.

Фотаацюд І. АБРАУЦА

«ВОСЕНЬ» ЗНОЎ ДА НАС

20 лістапада ў рэспубліцы пачаўся Усесаюзнны фестываль «Беларуская музычная восень». Традыцыя? Так. Мы прывычаліся, што апошняя лістападаўская дэкада праходзіць пад знакам гэтага прадстаўнічага форуму мастацтваў. Аднак і традыцыі мастацкага жыцця вымагаюць свежага погляду, і практыка правядзення ўсесаюзных фестываляў неадлучна ад працэсу перабудовы, што адбываюцца сёння ў краіне.

Апошнім часам, не сакрэт, «пад крылом» буйных фестываляў знаходзілася месца і для ардынарных выканаўцаў, і для канцэртных праграм не лепшага гатунку. Цяпер робяцца захады, каб павысіць аўтарытэт такіх музычных свят, далучаць да ўдзелу ў іх праграмамі лепшыя творчыя сілы краіны, запрашаць і вядомых замежных выканаўцаў.

Ці паўплывалі павясе часу на сёлетнюю, трынаццатую ўжо, «Беларускую музычную восень»? Што ж, афіша яе досыць разнастайная, гасці, якія выступаюць поруч з беларускімі артыстамі, прадстаўнічыя. З 450 запланаваных канцэртаў 264—так званая філарманічная накірунку, астатнія—эстраднага. Сярод шматлікіх (каля 2 тысяч) удзельнікаў «Восені»—Маскоўскі дзяржаўны сімфанічны аркестр, сталы наш гасць духавы аркестр з Літвы «Трымітас», знакамітая харавая капэла імя А. Юрлова, аркестр народных інструментаў Туркменскай ССР, Дзяржаўны квартэт імя Д. Шостакавіча, ансамбль танца Дагестана «Лезгінка», славуція салісты-спевакі, скрыпачы, піяністы... Упершыню прыязджаюць

да нас Дзяржаўны малы сімфанічны аркестр Саюза ССР, Кіеўскі ансамбль класічнага балета.

Удзельнікі «Восені»—майстры мастацтваў Беларусі і братніх рэспублік—прысвячаюць свае лепшыя праграмы 70-ай гадавіне Кастрычніка. А для беларускіх артыстаў сёлетні фестываль яшчэ і магчымаць падсумаваць пэўныя творчыя вынікі напярэдадні паўвекавага юбілею Беларускай дзяржаўнай філармоніі (ён будзе адзначацца ў наступным сезоне). Урачыстую ноту ўнясе ў гучанне фестываля канцэрт Дзяржаўнага акадэмічнага сімфанічнага аркестра БССР, якім афіцыйна адкрываецца дзямі новай філармонія—Брэсцкая абласная.

«Беларуская музычная восень» ужо гаспадарыць у буйных канцэртных залах і на сціпых клубных пляцоўках—па ўсёй рэспубліцы. Так бы вае штогод. Сёлета, зразумела, у выключным становішчы—раёны, пацярпеўшыя ад чарнобыльскай трагедыі. Канцэртныя маршруты «Восені» пралягаюць праз Брагін, Нароўлю, Хойнікі... Тут выступаць артысты аднаго з папулярных нашых калектываў—Дзяржаўнага ансамбля танца Беларускай ССР.

Па традыцыі ўрачыстае адкрыццё фестываля адбылося ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі, а канцэрт закрыцця пройдзе, як заўсёды, у Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР. У яго шматжанравай праграме возьмуць удзел вядучыя беларускія выканаўцы і нашы гасці.

С. ВЕТКА

ІГРАЮЦЬ ЖЫНОВІЧАЎЦЫ

Кожнае выступленне Дзяржаўнага народнага аркестра БССР імя І. Жыновіча—адметная падзея для аматараў народна-інструментальнай музыкі. Вядома, што рэпертуарам аркестра зацікавіліся вядучыя калектывы краіны: Дзяржаўны акадэмічны рускі народны аркестр імя М. Осіпава, аркестр Новасібінскага радыё і тэлебачання, Мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор жыновічаўцаў М. Казінец падрыхтаваў дзве праграмы з аркестрам народных інструментаў Усесаюзнага тэлебачання і радыё.

Росту ўзроўню рэпертуару садзейнічае супольны творчы пошук беларускіх кампазітараў і выканаўцаў. Адзін з прыкладаў такога супрацоўніцтва—Канцэрт для баяна Э. Наско, напісаны для артысткі аркестра С. Лясун.

У канцэрце ўпершыню прагучалі і выклікалі вялікую цікакасць слухача новыя творы маладых беларускіх кампазітараў В. Кузняцова і А. Рашчынскага. «Урачыстая прэлюдыя» В. Кузняцова—сачыненне вельмі светлае, радаснае па характары. Дарэчы, гэтым аўтарам за апошнія гады налісана для народнага аркестра некалькі твораў: «Рапсодыя для двух цымбалаў з аркестрам», «Вяселле», «Жаночыя

песні для голасу з аркестрам». Дзве музычныя карцінкі «Вяселле» і «Свята» А. Рашчынскага—музыка дасціпна-характарыстычная, надзвычай маляўнічая, пазначаная дакладным адчуваннем выразных магчымасцей асобных інструментаў і ўсяго аркестра.

Сёння ёсць усе падставы гаварыць, што Дзяржаўны народны аркестр БССР стаў незаменай творчай лабараторыяй і стымулам натхнення, школай майстэрства і творчай смеласці беларускіх кампазітараў. (Нельга тут не сказаць і пра музыканта-працаўніка, чые інструментыкі вызначаюць аблічча аркестра,—А. Курмакіна).

Значны ўклад у стварэнне рэпертуару аркестра ўносяць кампазітары старэйшага пакалення: Я. Глебаў, А. Мдзівані, Г. Вагнер. «Канцэртна для цымбала з аркестрам» Я. Глебава ўдумліва і з выдатным майстэрствам выканаў у той вечар саліст Д. Клімовіч. З цікавасцю слухалі мы выкананы салістам аркестра С. Забаронкам «Канцэрт для цымбала з аркестрам» Г. Вагнера. Музыка эфектная, яркая і зместоўная, у партыі цымбала адчуваецца выдатнае веданне кампазітарам магчымасцей інструмента.

Упрыгожаннем канцэрта жыновічаўцаў сталі выступлен-

ні вядомых вакалістаў М. Гулегінай і А. Рудкоўскага.

Пад чуйнай рукой дырыжора С. Сакалова (інструментушчыка, канцэртмайстра групы баянаў) аркестр зрабіў усё, каб як мага больш рэльефна выявіць вартасці твораў, якія выконваліся.

У аркестры заахвочваецца работа творчай моладзі, ствараецца прыдатная глеба для раскрыцця новых талентаў. Многія маладыя салісты, якія выступаюць у канцэртах жыновічаўцаў,—лаўрэаты рэспубліканскіх, міжрэспубліканскіх, усесаюзных конкурсаў. Сярод іх Л. Мурашка (габой), І. Ляўчук (флейта), А. Зубкоў (вібрафон), С. Забаронак (цымбала), Г. Казадой і А. Цыбулька (дуэт кларнетыстаў), дуэт баяністаў С. Лясун і У. Пляшэвіч.

Мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор калектыву М. Казінец у сваёй дзейнасці прытрымліваецца лепшых прынцыпаў айчыннага музычнага асветніцтва ў самым высокім значэнні гэтага слова. Пад яго кіраўніцтвам старэйшы выканаўчы калектыв рэспублікі дамогся новых поспехаў.

М. МІЦУЛЬ,
старшы выкладчык Мінскага інстытута культуры

У Беларускай дзяржаўнай філармоніі адбыўся літаратурны канцэрт, праграму якога падрыхтавала вядомая наша чытальніца, заслужаная артыстка БССР Ганна Рыжкова. Аснову праграмы складалі творы сучасных беларускіх паэтаў. Гучала ў той вечар натхнёнае мастацкае слова, гучала і музыка: поруч з Ганнай Рыжковай выступілі інструментальны ансамбль Беларускай дзяржаўнай філармоніі «Калаж».

Чытае заслужаная артыстка БССР Г. Рыжкова.

Фота Ул. КРУКА

НА МУЗЫЧНАЙ СЦЭНЕ

ДЗЕСЯЦЬ гадоў працы ў тэатры—тэрмін немалы для акцёра, неабходны і дастатковы для станаўлення і самавыяўлення. А ў жыцці артыстаў балета гэты перыяд яшчэ больш значны, бо складае амаль палову ўсяго сцэнічнага шляху артыста.

Шлях на сцэну ў балете ўвогуле адзін: спачатку—восем гадоў спасціжэння азоў і школы класічнага танца ў харэаграфічным вучылішчы, затым—тэатр, дзе вучоба майстэрству доўжыцца на працягу ўсяго творчага жыцця артыста.

Прадаўжаецца сёння яна і для салістаў Дзяржаўнага тэатра оперы і балета Беларускай ССР Інэсы Душкевіч і Аляксандра Куркова.

Гэты дуэт ужо добра знаёмы аматарам балета ў нашай рэспубліцы. А ўвесну 1984 года, як вядома, артысты сталі лаўрэатамі V Усесаюзнага конкурсу балетмайстраў і артыстаў балета ў Маскве. На конкурсе І. Душкевіч і А. Куркоў выканалі два класічныя па-дэ-дэ з балета «Дон Кіхот» Л. Мінкуса і «Лебядзінае возера» П. Чайкоўскага, дуэт з балета «Кармэн-сюіта» Ж. Бізе—Р. Шчадрына (пастаноўка В. Елізар'ева) і мініяцюру «Памяці дэкабрыстаў» на музыку Г. Свірыдава (пастаноўка Ю. Траяна). Восем як было ацэнена выступленне дуэта з Беларусі часопісам «Советский балет».

Пра І. Душкевіч: «...У мініяцюры «Памяці дэкабрыстаў» у касцюме і прычосцы пушкінскіх часоў, пяшчотная і пэтычная балерына, здавалася, сышла з гравюр XIX стагоддзя. Вострым адчуваннем стылю сучаснай пластыкі, строгасцю і

ўнутранай напоўненасцю запамнілася яна ў адажыю з балета «Кармэн-сюіта».

Пра А. Куркова: «...Яго выступленні ў нумары «Памяці дэкабрыстаў» і ў адажыю Хазэ і Кармэн былі цікавыя і выразныя. Яны прагучалі як эмацыянальны ўсплёск, раскрылі здольнасць танцоўшчыка

дзя каварства, праслаўленая такімі прызнанымі майстрамі рускай і савецкай балетнай сцэны, як Ганна Паўлава, Таццяна Карсавіна, Галіна Уланова, Мая Плісецкая, выконваецца многімі вядучымі балерынамі свету. У рабоце артысткі над гэтай роляй, акрамя пераадолення тэхнічных цяжкасцей

не, адкрыўшы акцёрскую шматграннасць зусім юнай яшчэ на той час балерыны. У перадвыпускным класе І. Душкевіч танцавала дуэт з другога акта балета «Жызэль» А. Адана (партнёрам быў А. Траян). Бязважасць і лірычнасць былі ўласцівыя яе Жызэлі... Праз год выпускніца І. Душке-

Аляксандр КУРКОЎ у партыі Краса («Спартак»).

празрыстая Сільфіда і гарэзлівая Кітры, мужная закаханая Фрыгія і легкадушная зваблівая Спакусніца.

Пра А. Куркова балерына гаворыць так:

— Саша—вельмі ўважлівы, чуйны чалавек і партнёр. На рэпетыцыях нам абам, вядома ж, бывае нялёгка, асабліва калі штосьці не так, не атрымліваецца, як таго хацелася б. І тут абам неабходны такт, цярпенне, спагада. І ў выніку, у спектаклі на сцэне я адчуваю сябе ўпэўнена побач з Сашам. Усесаюзнны конкурс артыстаў балета стаў для нас у гэтым сэнсе своеасаблівым выпрабаваннем на трываласць. Што самае важнае і неабходнае для «творчага дабрабыту» дуэта? Узаемааруменне, вядома ж. І адчуванне адно аднаго. А гэтаму трэба вучыцца.

Спраўды, артысты ў дуэце робяцца партнёрамі не толькі па руху, але і па настроі, па характары выканання. Дуэтны танец, дзе кожны з партнёраў мае ўласную пластычную і сэнсавую нагрукку, павінен быць асабліва выразным—бо ён

НАПОЎНІЦЬ ВОБРАЗ ПАЧУЦЦЁМ

Расказваем пра салістаў беларускага балета Інэсу ДУШКЕВІЧ і Аляксандра КУРКОВА

ствараць напоўнены пачуццямі вобразы».

Яны танцююць разам ужо больш за пяць гадоў. Аляксандр Куркоў з 1980 года—саліст Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР. У яго рэпертуары вядучыя партыі ў спектаклях класічнай спадчыны і ў балетах сучаснай харэаграфіі. Інэса Душкевіч пасля заканчэння ў 1977 годзе Беларускага харэаграфічнага вучылішча тры гады працавала ў кардэбалете (амаль заўсёды неабходная ступень у левыцы акцёрскага майстэрства).

Першая вялікая праца І. Душкевіч—партыя Адэты-Адэлі ў балете «Лебядзінае возера» (1981 г.). Дарэчы, даволі рэдкая з'ява—дэбют маладой балерыны ў якасці вядучай салісткі ў галоўнай партыі гэтага найскладанага класічнага ўзору харэаграфічнага мастацтва. Партыя Адэты—белага лебедзя, сімвала кахання і храбрасці, і Адэлі—чорнага лебе-

і задачы стварэння двух зусім кантрастных вобразаў Адэты і Адэлі, асабліва складанасць—пазбегнуць устойлівых штампаў у выкананні і ў трактоўцы.

І калі напачатку Адэты-Адэлі І. Душкевіч была, думаецца, хутчэй толькі заяўкай на сваё, самастойнае прачытанне гэтых вобразаў, то нядаўнія спектаклі «Лебядзінага возера» з яе ўдзелам даюць падставу сцвярджаць: балерыне гэтая работа удалася. Вобразы Адэты і Адэлі, надзеленыя І. Душкевіч той самай інтанацыяй, што бліжэй яе таленту, атрымаліся цікавыя, маляўнічыя, эмацыянальна напоўненыя.

Асабліва адухоўленасць і паэтычнасць танца І. Душкевіч яшчэ ў гады яе вучобы ў харэаграфічным вучылішчы дэвалілі меркаваць пра яе як танцоўшчыцу ў будучым, пераважна, рамантычнага рэпертуару. Але зусім нечаканы выпадак аспрэчыў гэтае меркаван-

РАМАНСЫ, ПЕСНІ, П'ЕСЫ...

на
Чык

Творчая сустрэча з маладым кампазітарам Валянцінай Сярых адбылася ў рэспубліканскім Доме работнікаў мастацтваў. Аматыры музыкі, якія сабраліся на гэты вечар, пазнаёміліся з творчасцю аўтара, паслухалі разнастайную канцэртную праграму. Гучалі Трыо для скрыпкі, віяланчэлі і фартэпіяна, санеты на вершы Г. Містраль, Саната для флейты і фартэпіяна, апрацоўкі беларускіх народных песень, рамансы на вершы М. Багдановіча, песня «Прызнанне» з лірыка-патрыятычнага цыкла на вершы Н. Гілевіча...

Сярод выканаўцаў былі і зусім юныя артысты — маладая група дзіцячага хору Дзяржтэлерадыё БССР (мастацкі кіраўнік В. Лашук), і народныя артысты БССР Л. Гарэлік, І. Шыкунова, заслужаная артыстка рэспублікі Т. Міясарава, салісты М. Жылюк, Ю. Кандраценка, Н. Цішко, выкладчыкі Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі Л. Малышава, Л. Дворжац, Я. Ксавер'еў, студэнтка БДК Г. Муха. Актыўны ўдзел у выкананні сваіх твораў прымала і В. Сярых.

Гэтая сустрэча паказала разнастайнасць творчых інтарэсаў маладога кампазітара, цесную сувязь музыкі В. Сярых з народнымі вытокамі.

І. УЛАДЗІМІРАВА

Інеса ДУШКЕВІЧ — Кармэн («Кармэн-сюіта»).

павінен перадаць духоўны стан двух герояў, двух людзей.

Дуэт І. Душкевіч і А. Куркова неаднойчы прадстаўляў праслаўлены савецкі балет на сценах замежных тэатраў. І ўсюды выступленні маладых артыстаў прымаліся гарача і ўдзячна.

Сёлета І. Душкевіч і А. Куркоў сталі лаўрэатамі прэміі Ленінскага камсамола Беларусі. Зусім нядаўна І. Душкевіч атрымала медаль «За працоўную адзнаку»...

А вучоба майстэрству працягваецца штодня: на ўроку, на рэпетыцыі, на спектаклі. Акцёраў чакаюць новыя работы, новыя ролі і, канечне ж, новыя хвалючыя сустрэчы з гледачамі, апладысменты і радасныя ўсмешкі якіх — даніна вялікаму, натхнёнаму мастацтву балета.

Н. ГОСЦЕВА
Фота В. ДРАЧОВА.

МНЕ ЗДАЕЦЦА, што каля 50-х і пачатак 60-х гадоў найбольш плённыя для росквіту самадзейнасці ўсіх жанраў. Фестывалі, дэкады, заключныя канцэрты выліваліся ў сапраўдны масавы святы. Самадзейнасць, яе развіццё знаходзіліся пад пастаянным клопатам грамадскасці, і гэта спрыяла ўздыму масавасці і якаснага ўзроўню калектываў. Удзел у самадзейнасці быў традыцыйны ў многіх сем'ях. І гэта натуральна: выхоўваючы сябе — самадзейнасць выхоўвала іншых. Такі важкі аргумент у карысць самадзейнасці потым паступова пачаў размывацца. Аматырская творчасць, якая здавалася б, павінна была ўзяцца ў сваіх якасных здабытках, стала «развівацца» больш у колькасны бок, ператварацца... ва ўнішальныя лічы.

Усё гэта адбывалася і на развіцці народных тэатраў, на іх матэрыяльнай базе, на стабільнасці іх работы, а значыць, і на творчым узроўні. Колькасную лічбу «70» мы «выгналі». Нават больш за сем дзесяткаў тэатраў са званнем «народны» працуюць у рэспубліцы. Вось толькі ўголас мы амаль не называем гэтую лічбу. Чаму? У лагоні за колькасцю, прысвойваючы званне «народны», часам не ўлічваецца аб'ектыўная творчая перспектыва кожнага калектыву канкрэтна. Ці здолее тэатр вытрымаць тую нагрукку, якая на яго кладзецца цяпер, калі ён — народны? А менавіта такім крытэрыем вымяралася раней дзейнасць прэтэндэнта на званне. У той час не так проста было яго ўдастоіцца, хоць калектывы былі, як кажучы, моцныя. Удзельнікі ці артысты такіх тэатраў, якія рашаліся самі стаць рэжысёрамі, праходзілі сапраўдную творчую загартоўку ў іх сценах. Яны, дарэчы, стабільна працуюць і сёння: А. Нісневіч — у Віцебску, М. Колас — у Мазыры, М. Варвашэвіч — у Слоніме, М. Барыш — у Жодзіне, В. Ермаловіч — у Краснаполлі і інш.

Спытаем: ці ў многіх народных тэатрах будучыя рэжысёры сёння змогуць прайсці такую школу? Не. А факт застаецца фактам: павялічыўшы колькасць тэатраў са званнем, мы ніяк не палепшылі якасць іх работы. Прынцып сур'эзнага адбору нівеліраваўся, а за ім — і званне «народны». Часам звычайны драмкалектыў ставіць спектакль на значна вышэйшым творчым узроўні, чым той, які мае званне...

Пагадзіцеся, там, дзе няма прафесійнага тэатра, функцыі яго павінен узяць на сябе народны. Яму наканавана стаць сапраўдным культурным цэнтрам тэатральнага мастацтва ў пэўным раёне або горадзе. Але як дамагчыся такога прызнання? Відць, наспеў час, у першую чаргу, перагледзець палажэнне пра народны тэатр. Мо

«...Якую б галіну ідэалагічнай работы мы ні ўзялі, ва ўсім трэба ісці ад жыцця. Застой проста нецярпімы ў такой жывой, дынамічнай, шматграннай справе, як „мастацкая творчасць і мастацкая самадзейнасць, работа клубу і тэатраў, бібліятэкі і музеяў...», — такую думку выказаў на XXVII з'ездзе КПСС Міхаіл Сяргеевіч Гарбачоў. Пазбаўляцца застою, інертнасці, штампаў у сферы маральнага і эстэтычнага выхавання людзей — праблема гэтыя востра стаяць сёння і перад самадзейным мастацтвам рэспублікі.

Штодзённым пачынае гаворку пра стан і праблемы калектываў, якія носяць званне «народны». У гаворцы такой ёсць, на нашу думку, вялікая патрэба. Колькасць народных і ўзорных тэатраў штогод павялічваецца на пяць-шэсць. Але ці выйграе ад гэтага справа, агуль-

ны якасны ўзровень аматырскага тэатральнага мастацтва? Ёсць жа срод калектываў і такіх, што працуюць нестабільна ад агляду да агляду, шмат у чым фармальна, часам іх творчыя намаганні скіраваны толькі на тое, каб раз у тры гады пацвердзіць званне. А хіба ж у гэтым іх прызначэнне? Хіба аб гэтым павінен быць іх галоўны клопат? А праблемы рэжысуры, рэпертуару, матэрыяльнага становішча, гледача? Пра іх, гэтыя праблемы, разважаюць рэжысёр народнага тэатра Маладзечанскага гарадскога Дома культуры М. Мацкевіч і супрацоўніца РНМЦ Л. Рыжкова.

Запрашаем прыняць удзел у распрацаванай гаворцы нашых чытачоў — кіраўнікоў тэатральных калектываў, артыстаў-аматараў, усіх, хто зацікаўлены ў далейшым развіцці народных тэатраў рэспублікі.

НА ПАРАДКУ ДНЯ — ЯКАСЦЬ!

варта і называць яго, як раней — «аматарскім»?

Словам, прапаную пэўную рэарганізацыю нашай справы. Мне бачыцца такі ход: кампетэнтная камісія вызначае тры групы для народных тэатраў і выпрацоўвае палажэнне для кожнай асобна. Вышэйшай з'яўляецца першая група, якая працуе на паўпрафесійных асновах. Тэатр гэтай групы выпускае ў сезон не менш за два шматактовыя спектаклі і адзін дзіцячы. Як мінімум, чатыры разы ў месяц ідуць спектаклі калектыву на стаячыя, двойчы ён выязджае на раён. У труп працуюць галоўны рэжысёр, які ставіць спектаклі. Рэжысёр-педагог займаецца не толькі майстэрствам актёра, але і кіруе студыяй, з якой таксама ажыццяўляе пастаноўкі, праводзіць, можа, яшчэ і тыдні тэатра для школьнікаў. Тым самым рыхтуе кадры для тэатра і будучага гледача. На шэфстве раскладзе ён лічыцца на пасаду пераходнага загадчыка пастаюваччай часткі тэатра. Аплату рэжысёраў першай групы — самая высокая і вартая іх работы. Мастаку-сцэнографу аплату варта прадугледзець, па працоўным пагадненні, са сродкаў тэатра згодна тарыфікацыі. У штаце ёсць пасада памочніка рэжысёра, які вядзе ўсю адміністрацыйную і пастаюваччую работу ў тэатры. Аклад яму ўстанаўліваецца са сродкаў тэатра. Усе расцэнкі гэтай групы ідуць па вышэйшай катэгорыі. Тэатру даводзіцца план, а калі ёсць перавыкананне плана — калектыву атрымлівае прэмію. У народнага тэатра першай групы павінна быць цесная сувязь з прафесійным: рэжысёр мае права запрашаць артыстаў-прафесіяналаў іграць у спектаклях і аплачваць іх удзел.

У тэатра ёсць шэф-прадпрыемства. Калектыву прымае

актыўны ўдзел у культурным жыцці прадпрыемства, дапамагае ў гурткавай рабоце. А шэф-прадпрыемства — актыўны гледач на спектаклях тэатра. Калі ёсць неабходнасць, шэф-прадпрыемства можа аказаць дапамогу для вырабу дэкарацый, пашыву касцюмаў і ўмацавання матэрыяльнай базы тэатра. Гэтыя пункты і іх мэтазгоднасць павінны будаваць аснову ў шэфскім дагаворы-абавязальстве.

Акцёры тэатра згодна з устаноўленым палажэннем прысвойваецца першая, другая або трэцяя катэгорыя з выдачай паводнага. Згодна з катэгорыяй адбываецца месячная або кварталная аплата працы актёра. Напрыклад: 60 працэнтаў ад збору — першая, 40 працэнтаў — другая і 35 працэнтаў — трэцяя. Прапаную для гэтай групы тэатраў устанавіць рэспубліканскае званне «заслужаны артыст народнага тэатра Беларускай ССР», таксама «заслужаны народны тэатр БССР». Прадпрыемства, на якім працуюць артыст з такім званнем, штогод заахвочвае яго трыма дадатковымі днямі да чарговага адпачынку. Званне «заслужаны артыст народнага тэатра» можа быць прысвоена ва ўсіх групах. Званне «артыст тэатра» можа прысвойвацца ўдзельнікам першай групы мастацкім саветам тэатра. Першая група наладжвае сувязь з тэатральным інстытутам і інстытутам культуры, са студэнтамі, якія ўжо з другога курса прымаюць удзел у практычнай рабоце. На базе аматырскіх тэатраў будучыя рэжысёры абараняюць свае дыпломныя спектаклі. Як бачым, тэатры першай групы могуць мець многае, але і многае павінна ад іх і патрабавацца. Калі тэатр працуе ў першай групе, або пераходзіць з ніжэйшай у вышэйшую, ён паві-

нен прайсці сур'эзны творчы экзамен, палажэнне аб якім выпрацоўвае адпаведная камісія пры Міністэрстве культуры рэспублікі.

Мне бачыцца рэальнай і неабходнай сувязь тэатра з грамадскімі арганізацыямі, з гаркамамі і райкамамі камсамола. З тым, каб там ведалі не толькі назвы спектакляў па афішах, але і надзённыя клопаты калектыву. Праблема маральнага і эстэтычнага выхавання моладзі павінна знаходзіць адлюстраванне ў нашай практычнай рабоце. Вось чаму, мне думаецца, варта стварыць савет народных тэатраў пры Рэспубліканскім навукова-метадычным цэнтры народнай творчасці і культасветработы, куды ўвайшлі б і прадстаўнікі грамадскіх арганізацый, народнай асветы, ЦК камсамола рэспублікі. Савет каардынаваў бы гэтую важную работу. Дарэчы, разам з іншымі функцыямі ён падводзіў бы вынікі тэатральнага сезона і адзначаў бы лепшыя спектаклі (не больш чым тры) і лепшую ролю сезона. Лепшыя спектаклі і ролі савет адзначаў бы пераходнымі прызамі, прэміяваў спецыяльна ўтворанага тэатрамі агульнага фонду. А калі калектыву заслужоўвае, то чаму б яго не адправіць на гастролі, напрыклад, па пуцёўцы камсамола? І яшчэ, думаю, добра было б увесці правіла: штогод праводзіць тыдзень народнага тэатра, прысвечаны Міжнароднаму дню тэатра, а збор ад аднаго са спектакляў пералічваецца ў Фонд міру.

Прапанаваны мною захады — рэальныя, бо яны зусім не носяць спажывецкага характару (маю на ўвазе фінансавы бок справы). Напісаў і падумаў пра фінансавыя органы: яны маглі б больш карыснага рабіць для ўмацавання матэрыяльнай базы народных тэатраў. Нам жа ўсё роўна, па якім прыпынку набываць гукавыя калонкі, заднікі ці магнітафон і іншы рэквізіт, важна, каб у тым магазіне было што набыць.

Калі да ўсіх гэтых праблем паставіцца сур'эзна, аматырскія тэатры па-іншаму адчуваюць сябе і скажучь сваё ваякае слова ў культурным жыцці рэспублікі.

М. МАЦКЕВІЧ,
рэжысёр народнага тэатра
Маладзечанскага гарадскога
Дому культуры

НАРОДНЫ ПА НАЗВЕ ЦІ ПА СУТНАСЦІ?

Дыскусія пра мову, якая прайшла на старонках «ЛіМа», мае яшчэ адзін важны, на маю думку, аспект: мова ў сцэнічным мастацтве. Усе мы бадай што ўжо звикліся з тым, што не гучыць жывая гаворка, ды і літаратурная беларуская мова, у большасці тэатраў, нават народных, самадзейных, за выключэннем, можа, Мотальскага вясковага тэатра, што на Брэстчыне. Нядаўна ў Мінску адбылася рэспубліканская лабараторыя рэжысёраў народных тэатраў Беларусі. Арганізатары заклікалі развіваць народныя

традыцыі, ралі ставіць п'есы беларускіх драматургаў, мясцовых аўтараў. На жаль, такі заклік мала знайшоў прылічэння ў зале. Там нуды мацней гучалі галасы: «Навошта мне беларуская драматургія! Я жыву і працую ў горадзе, да мяне не пойдзе глядач, калі я буду ставіць на беларускай мове!» Ці: «Я не магу ставіць беларускія п'есы, мае артысты непрыгожа размаўляюць па-беларуску».

Такія разважанні не здзіўляюць, бо шмат хто з выступаючых у свой час сцёпчыў тэатральна-мастацкі інстытут. У

1969 годзе, напрыклад, калі там вучылася я, цяжка было прайсці па конкурсе тым, хто прыехаў з вёскі і па-руску размаўляў з беларускім акцэнтам. А таму, хто з гэтым «недахопам» і трапляў у інстытут, даводзілася наоў «вучыцца» роднай мове. Адзін з выкладчыкаў так і казаў: «Мне лясчэй навучыць па-беларуску гаварыць студэнта з Валгаграда, чым са Слуцка».

Узгадваючы на такіх пазіцыях творчых моладзь зараз адчувае цяжкасці ва ўвасабленні беларускага характару на тэатральнай сцэне і ў кіно. Не верыць глядач артысту, які іграе беларускага сяляніна, а інтанацыі народнай мовы не ведае. Мастацтва ж, нягледзячы на ўласцівыя яму ўмоўнасці, рэч надзіва трапная і не даруе прыблізнасці.

Праблема гэта бачыцца шырэй, бо, захапіўшыся стылізацыяй народнага, наша мастацтва ўсё далей адыходзіць ад народнага моўнага, пластычнага і музычнага гунту. Калі мы рыхтуем танцора да выканання

народных танцаў (нават на ўзроўні мастацкай самадзейнасці), спачатку памуштруем яго ў балетным класе на выкананні па-дэ-дэ і па-дэ-труа... Які пластычны малюнак ён пасля таго пакажа?

Так паціху ў мастацтве адбываецца падмена каштоўнасцей, і пачынае часам прасты чалавек думаць, што ніякімі каштоўнасцямі ён не валодае, і рукі ў яго «врукі», і язык не гнуткі. А страты ад такога усвядомлення нісё ўся наша культура. Відць, нашым спецыялізаваным інстытутам, усім навуковым установам культасветработы рэспублікі трэба распрацоўваць новыя праграмы і новыя метады навучання, а народным тэатрам і іншым самадзейным калектывам арыентавацца перш за ўсё на беларускі рэпертуар, на сапраўды народныя запатрабаваны і традыцыйны.

Л. РЫЖКОВА,
загадчыца сектара свят
і абрадаў Рэспубліканскага
навукова-метадычнага
цэнтры народнай творчасці
і культасветработы

З цікавасцю прачытаў артыкул Ф. Валадзько, дзе ці не ўпершыню за апошнія гады робіцца спроба закрануць комплекс праблем фарміравання гарадскога асяроддзя, разглядаючы яго не толькі ў плане ландшафту, архітэктуры, транспарту, камунікацый і гандлю, а шырэй — аналізуючы дзейнасць спецыялістаў, адказных за аблічча горада, у тым ліку дызайнера, г. зн. спецыяліста па нагляднай агітацыі, малых архітэктурных формах, дэкаратара гарадскіх вітрын і афарміцеля святаў.

Спрачацца і даказваць, што ў нас у Мінску ўсё добра, наўрад ці будуць нават у Галоўным архітэктурна-планіровачным упраўленні пры гарвыканкоме. І тут, у гэтай саліднай фірме з мноствам кабінетаў і аддзелаў, якая заклікана кіраваць і каардынаваць надзвычай складаныя сітуацыі дынамічнага паўтарамільённага горада, скажучь, бадай, што ў нас побач з дасягненнямі ёсць і пэўныя недахопы.

Каб жа толькі пэўныя!

Гаварыць пра недахопы ў эстэтычным афармленні горада можна вельмі доўга. Аднак лепш не таўчы вады ў ступе, а выявіць галоўныя праблемы і галоўныя «болевыя» кропкі гарадскога асяроддзя, выявіць прычыны, што нараджаюць гэтыя праблемы. А прычыны гэтыя, на маю думку, узніклі яшчэ ў 60-я гады. Група архітэктараў, якія сфарміравалі пасляваенны генплан Мінска, на мой погляд, памыліліся ў галоўным: гэты план ігнараваў гістарычна абумоўленую структуру горада.

Мяне могуць спытаць: а пры чым тут, уласна кажучы, генплан? Якія адносіны мае гарадское архітэктурнае асяроддзе да мастацкага афармлення горада? Самае прамое! У Мінску нагляднай агітацыяй у прамым сэнсе слова затыкаюць непрывабныя дзіркі, пакінутыя архітэктарамі ў структуры вуліцы, плошчы, сквера. Прычым не проста затыкаюць, — праўляецца прыкметнае імкненне да манументалізацыі (чытай гіпербалізацыі) дэкаратыўных фанерных устаноў. Гэта, безумоўна, загання практыка. Бо слова «манумент» азначае помнік, напамін пра гістарычныя падзеі або выдатных асоб. Для манумента характэрна грамадская значнасць і як правіла, манументальныя творы ствараюцца з трывалых і дарагіх матэрыялаў. А ў Мінску сёння на ролю заканадаўцы ў пытаннях эстэтызацыі гарадскога асяроддзя

прэтэндуе афарміцель, які па клеткачых павялічвае «фанерныя» паштоўкі.

Колькасць разнастайных агітацыйных, палітычных і рэкламных афарміцельскіх стэндаў, лано, аб'ёмных устаноў не ідзе ні ў якае параўнанне з колькасцю скульптурных манументаў, вітражоў, мазаік, архітэктурных дэкаратыўных форм. Больш таго, назіраецца свайго роду эрозія: творы манументальнага мастацтва робяцца падобнымі на агітплакатаўскія паштоўкі з мужна-стандартнымі вобразамі ман-

сціся. Дык чаму ж тады дызайнеры запрашаюцца толькі на афармленне святаў або іншых буйных грамадскіх мерапрыемстваў? Чаму галоўны мастак горада не мае ў сваёй развітой службе ўласнай вытворча-выканаўчай і практычнай базы? Чаму ўсе праблемы выканання гарадскіх заказаў звальваюцца на Мінскі мастацка-вытворчы камбінат, саматужная вытворчая база якога можа з цяжкасцю асіліць толькі тыя ж фанерныя шчыты?

Сучасны горад — рухомы, зменлівы, супярэчлівы — пат-

Чалавек у «інтэр'еры» горада

Жыццё горада асабліва ярка праўляецца на галоўнай вуліцы. У нашым горадзе цэнтр, калі можна так сказаць, мігрыруе. Спачатку, на маёй памяці, гэта была вуліца Няміга, потым — частка Ленінскага праспекта. А зараз пэўныя функцыі цэнтра горада выконвае праспект Машэрава. І, між іншым, як жа зреагавалі транспартныя службы горада на гэта? Ніяк! З праспекта Машэрава склада-

увогуле цэнтр горада пасля заканчэння будаўніцтва? Прынцып галоснасці тут зноў праігнараваны.

Старая Няміга знікла, а новая ўжо спараджае праблемы. Скажам, бетонна-прэтэнцыёзныя аграмадзіны з наіўнымі шпілямі ў стылі «неа-неагатычнага псеўдаканструктыўызму» (праект Мусінскага) суседнічаюць з бліскучым па архітэктуры помнікам XVII стагоддзя Петрапаўлаўскай царквой.

І ўсё ж гістарычны пласт горада-соцыуму жыве, нягледзячы на шматлікія спробы «клапатлівых» кан'юнктурышчыкаў знесці ўсё, што толькі магчыма. Раён Верхняга горада, Траецкага прадмесця, вуліцы Нямігі і праспекта Машэрава паступова становяцца гісторыка-культурным цэнтрам нашага старажытнага горада. Ідэя згаданай ужо намі праектнай прапановы дызайнераў 1975 года не прапала і цяпер рэалізуецца, праўда, у іншых аўтарскіх калектывах. Адсюль можна зрабіць па крайняй меры адзін вывад — у нас у Мінску ёсць людзі, якія ўмеюць не толькі паспяхова аналізаваць складаную сітуацыю горада, але і прапанаваць шэраг даволі канкрэтных, канструктыўных і, безумоўна, карысных ідэй.

Прагноз будучага развіцця горада — калектывны па форме — можа быць паспяховым толькі пры шырокім прыцягненні гісторыкаў, дызайнераў, сацыёлагаў, псіхолагаў. І прагноз гэты павінен стварацца ў форме творчага рабочага семінара з абавязковым практычным «выхадам», а не ў выглядзе тлумачальнай запіскі да прыгладжанага генплана горада. Праблема стварэння жывога гарадскога асяроддзя не здымецца сама сабою, калі не пачаць разблытваць ужо цяпер вузлы праблем у «крытычных» пунктах горада. Менавіта таму, менавіта цяпер, у час важных сацыяльных змен і мабілізуючых партыйных дакументаў, неабходна тэрмінова арганізаваць каардынацыйны рабочы гарадскі орган, задачай якога павінна быць распрацоўка рабочых прапаноў па перспектывным і апэратыўным, але абавязкова комплексным праектаванні і стварэнні гарадскога асяроддзя. Каб горад быў жывым.

Л. ТАЛБУЗІН,
мастак-дызайнер,
старшы выкладчык БДТМІ

П р а е к т « П А Д С А К Р Э Т А М » ?

Артыкулам мастацтвазнаўца Ф. Валадзько «Чалавек у «інтэр'еры» горада» (№ 41) рэдакцыя распачала гаворку аб праблемах фарміравання гарадскога асяроддзя. Яе працягам быў

артыкул пісьменніка А. Назловіча «Успамінаючы сонечны зайчык...» (№ 44). Сёння ў размову ўступае дызайнер.

тажнікаў і ітэраўцаў са штангенцыркулем у адной руцэ і кнігай ці шматком перфараванай паперы ў другой. А маляўніча расфарбаваныя шчыты — плён працы афарміцеляў — сціляюцца да манументальных памераў, да вітражна расчлянёных на трохкутнікі і кубікі фігур і твараў тых жа герояў працы. Няўдалыя з пункту гледжання эстэтыкі віды горада прыкрываюцца каляровымі плямамі, прасторавыя дэкаратыўныя кампазіцыі і устаноўкі запаўняюць пустэчу.

Гегемонія афарміцеля стала магчымай таму, што дызайнеры, архітэктары, мастакі-манументалісты не працуюць разам. Адна з перашкод на шляху творчага супрацоўніцтва — вузкае разуменне спецыялістамі ГалоўАПУ пытання сінтэзу мастацтваў. «Дыскрымінацыя» дызайнера чамусьці апраўдваецца спасылкай на план манументальнай прапаганды, які нібыта замацоўвае кіруючую ролю архітэктара і скульптара ў «манументалістыцы» (справа, па сутнасці, зводзіцца да устаноўкі таго ці іншага помніка). Але ці дастаткова сёння зрабіць звычайную архітэктурную прывязку аб'екта? Калі так, дык пра якую гарманізацыю гарадскога асяроддзя мы можам гаварыць? Без дызайнера і сапраўды тут не абы-

рабуе новых метадаў аналізу праблем яго «інтэр'ера» і новых, значна больш апэратыўных, сродкаў іх вырашэння. Натуральна, павінен існаваць орган, які б каардынаваў дзейнасць усіх спецыялістаў, што адказваюць за паўнацэннае жыццё горада ў эстэтычным асяроддзі. Тым не менш, у камісіях, аддзелах ГалоўАПУ мы не знойдзем ніводнага адказнага спецыяліста-дызайнера. Падмяняюць яго часцей за ўсё архітэктары. А чаму архітэктар не можа замяніць дызайнера, бо замяшчае ж? — чую такое пытанне. Так, замяшчае. Але — не замяняе, бо клопат дызайнера — не толькі і не столькі малыя формы гарадскога асяроддзя з пункту гледжання «сузіральнай» эстэтыкі, колькі стварэнне асяроддзя або ансамбля форм для зручнага жыцця ў горадзе. Дызайнер робіць акцэнт на стварэнні камфортабельнага і, безумоўна, эстэтычнага асяроддзя для чалавека, які жыве, працуе і адпачывае ў горадзе.

Не выпадкова існуе выраз «безжыццёвы горад», «нежывая вуліца», «бутафорская вуліца»... На жаль, многія праспекты і цэнтральныя вуліцы Мінска нібы нежывыя. Успомнім дыскусію на Старому і Новаму Арбату ў Маскве. Мы ў Мінску таксама сутыкаемся з падобнай праблемай.

на дабрацца ў любы іншы раён горада. Складана нават перайсці Свіслач. Ды і сам ансамбль праспекта яшчэ не сфарміраваны, вялікая пустка паміж Палацам спорту і агароджай будучай станцыі метро «Няміга» сям-так была прыхавана «высокамастацкім» пано.

На жаль, грамадскасць амаль не ўдзельнічае ў вырашэнні горадабудаўнічых пытанняў. Здаецца, што гэтым займаецца вузкае кола архітэктараў, кроўна зацікаўленых у тым, каб «прабіць» свой праект. Адзінаццаць гадоў назад нашы дызайнеры выступілі з праектнай прапановай «Добраўпарадкаванне цэнтра Мінска». У час яе абмеркавання кіраўніцтву ГалоўАПУ было задана пытанне: што яно само думае аб праекце забудовы Нямігі. У адказ прагучала: «Ён каштаваў надта дорага, каб цяпер мы маглі адмовіцца ад яго рэалізацыі, нават добра разумеючы яго недасканаласць...»

Так быў вырашаны лёс старой Нямігі: «гонар мундзіра» аказаўся вышэй за грамадскі інтарэс.

Можна прывесці больш блізка па часе прыклад. На Кастрычніцкай плошчы нешта будуюць — кажучы, Палац Рэспублікі. Хто ведае, як будзе выглядаць гэты палац, плошча,

НОБЕЛЕЎСКІ ЛАЎРЭАТ 1986 ГОДА

16 кастрычніка г. г. у Стакгольме а 13 гадзіне паводле мясцовага часу сакратар Шведскай акадэміі Ларс Юленсэн урачыста абвясціў імя лаўрэата Нобелеўскай прэміі ў галіне літаратуры за 1986 год. Хто ж прэтэндаваў сёлета на гэтую, бадай, самую прэстыжную ў свеце літаратурную ўзнагароду? Сярод кандыдатаў называлася французская пісьменніца Маргарыт Юрсэнар. Дарэчы, пачынаючы з 1901 года, сярод 82 лаўрэатаў прэміі было толькі 6 жанчын. Ніводнага разу за гісторыю існавання прэміі не ўшаноўваліся прадстаўнікі Афрыкі, і меркавалася, што сёлета гэтая традыцыя парушыцца — у спісах прэтэндэнтаў прысутнічалі нігерыйцы Уале Шоінка і Чынуа Ачэбэ, а таксама прадстаўнікі ПАР — Нэйдын Гордымэр, Эндру Брынк і Брайтэн Брайтэнбрак. Наяўнасць сярод членаў акадэміі сінолага дэзала падставы спадзявацца, што лаўрэатам упершыню стане кітайскі літаратар. І, як заўсёды, сярод прэтэндэнтаў хапала еўрапейцаў — Грэм Грын, Гюнтэр Грас і іншыя.

І вось выбар акадэміі абвешчаны — лаўрэатам стаў нігерыйскі драматург, раманіст, паэт і літаратурны крытык Уале Шоінка. Такім чынам, упершыню гэтая прэмія дасталася афрыканцу, і ўвогуле прадстаўніку чорнай расы. Паводле афіцыйнай матывацыі акадэміі, прэмія прысуджана «за яго творчасць, якая разгортвае ў шырокай культурнай перспектыве, узабагачанай паэтычным гучаннем, драматычны спектакль чалавечага існавання».

У. Шоінка, які прэтэндаваў на Нобелеўскую прэмію пачынаючы з 1974 года, лічыцца яскравым прадстаўніком сучаснай афрыканскай культуры, найбуйнейшым англамоўным пісьменнікам Афрыкі. Нарадзіўся Уале Шоінка (поўнае імя — Акінуандэ Олуўале Шоінка) у 1934 годзе ў горадзе Абзюкута на паўднёвым захадзе Нігерыі ў буржуазнай сям'і. Там, у жывой этнакультурнай стыхці народа ёруба, прайшло яго дзяцінства. У 1952 годзе ён паступіў ва ўніверсітэцкі коледж у Ібадане, горадзе на паўднёвым захадзе Нігерыі, важным

асяродку нацыянальнай нігерыйскай інтэлігенцыі. Праз два гады ён пераязджае ў Вялікабрытанію і вучыцца (1954—1957) ва ўніверсітэце ў Лідсе на аддзяленні англійскай філалогіі, дзе пазней атрымлівае ступень доктара. Захапляецца тэатральным мастацтвам і, перасяліўшыся ў 1957 годзе ў Лондан, працуе ў адным са сталічных драмтэатраў. У 1960 годзе вяртаецца ў Нігерыю, каб вывучаць афрыканскае драматычнае мастацтва. Пад час грамадзянскай вайны 1967—1970 гг. праўляе актыўную палітычную заангажаванасць, выступае ў друку з артыкуламі, дзе заклікае да нацыянальнага замірэння. У 1967 годзе абвінавачваецца ў супрацоўніцтве з паўстанцамі Біяфры і праводзіць 22 месяцы ў турме як палітзняволены. У 1969 годзе выходзіць з турмы, працуе дырэктарам драматычнай школы пры Ібаданскім універсітэце, пасля рэдагуе часопіс «Транзішн», што выходзіць у Акры (Гана). З 1975 года — прафесар параўнаўчага літаратурнаства. Чытаў лекцыі ў Кембрыджы, Шэфілдзе, Ейлі. У. Шоінка — ініцыятар стварэння Саюза пісьменнікаў афрыканскіх народаў.

Творчасць У. Шоінкі вызначаецца плённасцю і разнастайнасцю. Ён выступае амаль ва ўсіх літаратурных формах, у яго дэробку — 21 п'еса, 2 раманы, 3 зборнікі паэзіі, кніга эсэістыкі і літара-

турнай крытыкі, 3 кінасцэнарыі. Свой творчы шлях У. Шоінка распачаў у Лондане, дзе напісаў і паставіў свае першыя п'есы «Леў і перлінка» і «Насельнікі дрыгвы», у якіх выяўляецца пратэст супраць аджылага жыццёвага ладу, высмейваецца сляное наследаванне заходняй цывілізацыі. У першым сваім рамане «Інтэрпрэтары» (1965, выйшаў у перакладзе на рускую мову ў 1970 г.) У. Шоінка выкрывае карупцыю ў чыноўніцкім апарате, крытыкуе крайнія формы афрыканскага нацыяналізму. У зняволенні (1967—1969 гг.) Шоінка пакрыўма піша сваю самую вострую і балючую кнігу-раман «Чалавек памёр» (вышла ў Нью-Йорку ў 1972 годзе). Кнігу склалі разважаны пра вайну і чалавечую годнасць, гутаркі са зняволенымі, з вартаўнікамі, запісы допытаў.

У адным са сваіх першых інтэр'ю новаы лаўрэат Нобелеўскай прэміі У. Шоінка сказаў, што яго прэмія — узнагарода ўсёй афрыканскай літаратуры, усёй афрыканскай культурнай традыцыі, спадкаемцам і прадстаўніком якой ён з'яўляецца.

Праз дзень пасля паведамлення аб прысуджэнні Уале Шоінку Нобелеўскай прэміі ў галіне літаратуры за 1986 год ён быў абвешчаны нацыянальным героем Нігерыі.

Сяргей ШУПА

УНІВЕРСАЛЬНЫ І МАГУТНЫ ТАЛЕНТ

АКАДЭМІКУ Д. С. ЛІХАЧОВУ — 80

«...Новаляцкая літаратура значна садзейнічала кантактам народаў і краін у галіне літаратуры. Новаляцкая паэзія Беларусі і Літвы далучала беларускі народ да літаратурнай культуры Еўропы і стварыла фундамент для наступнага актыўнага ўздзеяння беларускай літаратурнай культуры на рускую літаратуру ў другой палове XVII ст. ...»

«...Я надвычай рады выхаду «Зубра». Гэта дзівосная паэма, якая разбурае ўсе нашы ўяўленні пра заканамернасці гісторыка-літаратурнага працэсу. Вось што значыць геній аўтара!»

Гэтыя цытаты з лістоў, дасланных у наш акадэмічны інстытут літаратуры выдатным савецкім вучоным, акадэмікам Дзмітрыем Сяргеевічам Ліхачовым. Прыгавджаюцца і навуковыя чытанні па гісторыі Старажытнай Русі і Беларусі, што адбыліся 18—20 кастрычніка 1976 года ў Мінску. Яны былі арганізаваны Інстытутам рускай літаратуры (Пушкінскі

дом) АН СССР і Інстытутам літаратуры імя Я. Купалы АН БССР. На гэтых чытаннях Д. С. Ліхачоў узначальваў групу вучоных Пушкінскага дома.

Мне запомнілася, як пасля наведвання музеяў у Мінску, паездкаў у Мір і Нясвіж Дзмітрый Сяргеевіч гаварыў аб неабходнасці паскарэння рэстаўрацыйных работ, паляпшэння музейнай справы ў Беларусі, што трэба не трымаць таленавітыя творы старажытнабеларускага мастацтва ў музейных заахаваных, а паказваць свету і актыўна прапагандаваць. У сваіх працах Дзмітрый Сяргеевіч нярэдка звяртаецца да беларускага матэрыялу. Напрыклад, у «Нататках пра рускае» (М., 1984) ён гаворыць пра агульнае паходжанне Расіі, Украіны і Беларусі, пра тое, што ў стварэнні рускай культуры, побач з іншымі нацыянальнасцямі, удзельнічалі і беларусы. Хочацца працываць асобныя мясціны з гэтай кнігі вучонага. «Вялікі народ павінен дапамагаць малому збераг-

чы сябе, сваю мову, сваю культуру». «Патрыятызм — гэта самае высакароднае з пачуццяў. Гэта пават не пачуццё — гэта важнейшы бок і асабістай і грамадскай культуры духу, калі чалавек і ўвесь народ як бы падымуюцца над самім сабой, ставячы сабе звышасабістыя мэты».

Д. С. Ліхачоў і Беларусь — удзячная тэма для спецыяльнага навуковага артыкула.

Дзмітрыю Сяргеевічу, сусветна вядомаму даследчыку старажытнабеларускай літаратуры, гісторыку культуры, літаратуразнаўцу, тэксталагу, мастацтвазнаўцу, крытыку, публіцысту, перакладчыку, мовазнаўцу — 80.

Ахапіць усю навуковую і культурную дзейнасць акадэміка Ліхачова, раскрыць яго ролю і месца ў духоўным узвышэнні Расіі ды ўсёй Савецкай краіны ў наротнім слове немагчыма. Таму я буду гаварыць перш за ўсё аб сваіх уражаннях, што зыходзяць ад глыбокага знаёмства з яго працамі, лёсам, ад сустрэч з ім самім. Думаю, што не памылюся, калі скажу, што навуковы і маральны аўтарытэт Ліхачова, апагей яго акадэмічна-навуковай і сусветнай чытацкай папулярнасці, незвычайнай прыцягальнай сілы ліхачоўскага слова прыпадае на апошнія два дзесяцігоддзі, на нашы часы, калі ідзе перабудова сямігодзі савецкіх людзей і абнаўленне жыцця, калі нечуванна узрасла цікавасць у савецкім грамадстве да гісторыі, уласна-нацыянальнай і сусветнай, да агульначалавечых норм быцця і маральных здабыткаў чалавека.

Імя Дзмітрыя Сяргеевіча Ліхачова, абаяльнага чалавека, вялікага вучонага, выдатнага арганізатара савецкай навукі (з 1954 года ён загадвае аддзелам старажытнабеларускай літаратуры ў Інстытуце рускай літаратуры АН СССР, доўгі час ён кіруе выданнем «Літаратурныя памятнікі»), стала своеасаблівым сімвалам у гэтым паходзе савецкіх людзей, інтэлігенцыі па агульначалавечы каштоўнасці. Менавіта часам, эпохай, павышанай цікавасцю да гісторыі, акадэмічнай школы вучоных, якую стварыў Дзмітрый Сяргеевіч, і можна растлумачыць феномен Ліхачова.

Жыццёвы лёс Д. С. Ліхачова ў многім тыповы і сапраўды павучальны. Сын інжынера, начальніка адной з пецярбургскіх электрастанцый, ён парушае сямейную традыцыю — быць электрыкам, хоць з гэтай прафесіяй звязалі свой лёс усе яго браты, — і паступае ва ўніверсітэт. Ён закончыў яго адначасова па двух аддзяленнях — рамана-германскім і славяна-рускім.

Каля 50 гадоў правёў Дзмітрый Сяргеевіч у Пушкінскім доме, хоць ён прынёс яму не толькі шмат радасцей, але і нямала трывог і засмучэнняў. Яго не раз абвінавачвалі ў адрыве ад праблем жыцця. І гэты ў той час, калі работы Ліхачова сталі ўжо даволі вядомыя ў навуковым свеце. Мена-

віта тэксталагічная карпатлівая праца давала магчымасць вучонаму адвесці душу, праіпінуць у загадкавую стылістыку аўтара «Слова аб палку Ігаравым», па-новаму зразумець творчасць летапісцаў, пісьменнікаў, мастакоў мінулага, іх рытміку, гумар, вобразную сістэму і стварыць праўдзівы малюнак чэласнага і непаўторнага мастацкага свету Старажытнай Русі.

А колькі ён зрабіў і робіць сёння, каб абараніць гуманітарную навуку ў век НТР, каб паказаць грамадскую адказнасць літаратуразнаўства! Сваімі працамі, універсальным і магутным талентам, энцыклапедычным розумам, патрыятычнай пазіцыяй, абаяльнасцю інтэлігента, умением тактоўна і, калі трэба, смела пайсці насуперак волі чыноўнікаў-бюракратаў (так было, калі Ліхачоў удалося ўратаваць старажытны цэнтр Ноўгарада ад забудовы сучаснымі каробкамі, калі яму ўдалося адхіліць архімадонны праект рэканструкцыі Неўскага-праспекта, калі ён разам з групай пісьменнікаў выступіў супраць неабгрунтаванага перайменавання гарадоў, вуліц і г. д.) — усім гэтым акадэмік Ліхачоў заслужыў любоў і павагу савецкіх людзей.

Віктар ДАРАШКЕВІЧ,
кандыдат філалагічных
наук

БАЦЬКОЎСКІ ДОМ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 4)

— Што не спадабалася!

— Дзеўкі ўсе нафарбаваныя, напудраныя... Я люблю ля возера пасядзець. Іду з работы, захацеў — пакупаўся. Гэтай вясной дзве бочкі брызавіку нанасіў. Дзе я яго ў горадзе пап'ю? Хіба там такі прадаюць, як я сам зраблю? Я калі да сястры ездзіў, працнуўся на досвітку, паглядзеў у акно: там і неба не такое, як з акна маёй хаты... Мяне сілай у горад не загоніш. Не хачу... Горад — як свята: прыехаў, пабыў і назад...

Віктар Шыловіч, слесар, 30 гадоў:

— Тут нарадзіўся, вырас... Памаўчаў... Жонку сабе знайшоў, сын у нас... Ён таксама тут нарадзіўся... Як не будзе падабацца тут, калі ўсё сваё, роднае? Куды паеду, дык дачкацца не магу, каб хутчэй вярнуцца. Як бы добра дзе ні было, а дома адчуваеш сябе вольней, больш упэўнена... Пасля арміі хлопцы цягнулі ў горад. Не хапіла рашучасці... Трэба было кінуць сваё, прывыкаць да чужога, а я не смела чалавек, не бойкі. У армію калгас праводзіў нас урачыста: у клубе, з музыкой, падарункі ўручалі, мне імяны гадзінік, і цяпер выдатна ідзе. Письмы ў часць пісалі... Дэмабілізаваўся, прыехаў, старшыня раней за суседскі хлопцаў у хату пастукаўся: «Месяц адгуляеш і прыходзь... Чакаем». Я тыдзень адгуляў і пайшоў у майстэрню. Тады лета было дажджлівае, жыта з вадзі падымалі. Як ты будзеш сядзець дома, калі ўсе ў полі? Бацька ўчарнелы на парозе начы дадому прыходзіў, моцна перажываў: ураджай долу сылещца. Так я дома і застаўся...

— Есць у вас яшчэ браты і сёстры!

— Брат ёсць. Меншы. Нядаўна з арміі прыйшоў. Шафёрам працуе ў калгасе. Новую машыну яшчэ не атрымаў, але старшыня паабяцаў: здолее на старэйшым самазвале сябе па-

казаць — атрымае новую машыну. У парадку чаргі, вядома, таму што паперадзе яго яшчэ некалькі хлопцаў чакаюць. І на дабітым самозвале можна больш за ўсіх збожжа перавезці, калі вельмі захацець. У жытні ён усіх абганяў, нават вопытных вадзіцеляў.

— Не думае ўцякаць з вёскі!

— Не... Бацька — механізар... І ў нас цяга да тэхнікі з маленства. Бацька рады, што мы дома, што раніцай утрох ідзе на работу: «Свая трактарная брыгада...»

Галіна Літвіновіч, загадчыца малочнагаварнай фермы, 25 гадоў:

— У нас у сям'і чацвёра. Усе робяць у вёсцы. Мама — даярка, я з ёй на ферму хадзіла, памагала. Можна сказаць, што з дзяцінства да кароў прывучана... Паступала адразу пасля школы ў музычнае вучылішча. Не прайшла па конкурсе, вярнулася дамоў. Маме ўжо год заставалася да пенсіі. Яна кажа, што старшыня ў нас быў, сказаў, што калі ў Галі з паступленнем у вучылішча не атрымаецца, дык хай зойдзе да яго. Я пайшла да яго. Ён угаварыў паехаць за кошт калгаса ў тэхнікум. Доўга ён мяне не ўгаворваў, мне маміна работа падабалася, я сама ўжо наважылася, што пайду куды небудзь у жывёлагадоўлю... Скончыла тэхнікум, вярнулася ў калгас. Мяне адразу загадчыцай фермы паставілі. Было цікава паспрабаваць, што ў мяне атрымаецца. За год падабрала сабе маладых дзяўчат. У нас цяпер камсамольска-маладзёжная ферма. Усе маладыя, нам падабаецца... У кожнага свой погляд на вёску. Аднаму тут гразь і бруд, а другому — родная мясціна, бацькоўскі куток. У нас, праўда, ферма старая, гэта не комплекс, дзе людзі ходзяць у белых халатах і кнопкі націскаюць, але ўмовы для работы неаблагія. Корм па канвееры падаецца, даенне аўтаматычнае, гноетранс-

парцёр. Есць падменныя даяркі. Скура ў нас і вёска будзе добраўпарадкавана. Прыемна, што гэта сваімі рукамі робіш. І чаму я павінна зайздросціць гарадскім?

Васіль Ханяк, трактарыст, 25 гадоў:

— Механізатары ў нас ахвотна застаюцца, штогод прыходзяць два-тры чалавекі. Пасля школы ідуць, пасля арміі — адна моладзь. Мне падабаецца мая спецыяльнасць. Для работы на новых трактарах, якія ў нас ёсць, трэба ведаць фізіку, матэматыку, нават электроніку. У нас цяпер складаная, сучасная тэхніка. Жыллё, спецыяльнасць — гэта першае, што трэба чалавеку. Я, вядома, ніколі б не згадзіўся быць «куды пашлоць», на розных работах, а трактар — люблю. Вясной выедзеш у поле, баразну перавярнеш — яна пахне карэннем, яшчэ чымсьці... чымсьці жывым... Люблю... Многія скардзяцца, што цяжка ў вёсцы. А на БАМе лёгка? Класці шпалы ў трыццаціградусны мароз лёгка? Я нарадзіўся ў вёсцы... І хачу тут жыць... І буду тут жыць...

Надзея Шчарбак, дырэктар музычнай школы, 24 гады:

— Пасля сканчэння кансерваторыі ў Мінску ў мяне накіраванне ў райцэнтр. Я прыехала, пачула, што адкрываюць музычную школу ў адным калгасе і пайшла прасіць, каб мяне туды паслалі.

— Што вас прымусіла так паступіць!

— Я падумала, што там будзе цікавей, таму што школа толькі адкрываецца. У райцэнтры школа музычная даўно, там свой парадак, не ўсё мне там падабалася, а тут я парашыла зрабіць, як я хачу, як разумею. Дзе б у мяне яшчэ была такая магчымасць? Мне проста пашанцавала, я лічу.

— Атрымліваецца!

— Нешта атрымаецца. Дзеці ахвотна ідуць, ёсць вельмі здольныя. Вельмі... Іншы раз страшна падумаць, што не прыехала б я, дык ніхто б з гэтымі дзеткамі не займаўся музыкой. Дзяўчынка адна за што ні возьмецца: флейта, баян, акардон — на ўсіх інструментах іграе, і цудоўна іграе. Прышла неяк яе маці, плача: дачушка пачне дома іграць, старэйшы сын, дзесяцікласнік, бярэ ў рукі інструмент — і ў яго атрымаецца, хоць хло-

пец нідзе музыцы не вучыўся. У ім прапаў музыкант. Пачынаць позна ўжо. Можна, вялікі талент загінуў. Як зразумееш гэта, на свае вочы пабачыш, хіба можна кінуць вёску? Збіраюся паступаць у аспірантуру. Тэма мая звязана з дзіцячымі харавымі песнямі. Буду завочна вучыцца. Ужо цяжка адсюль паехаць, не магу. Прывыкла да дзяцей, да школы сваёй.

— Вы прымаеце толькі здольных дзяцей!

— Не, усіх. Хай з яго не выйдзе музыкант, але ён ужо ніколі не выключыць радыё, калі будучы перадаваць сімфанічны канцэрт. І іншае: дзеці цяпер не гойсаюць без справы па вуліцах, у іх ёсць заняткі, ім ужо не хапае часу. Вельмі вялікая праблема вырашана. Я вам прыклад прывяду. Тут жыве сям'я заатэхніка, ён вясковы, а жонка — гарадская. І яны меркавалі пераехаць у райцэнтр, каб сын вучыўся музыцы. Тым годам я выразаў у вёсцы адкрылася музычная школа, і яны засталіся.

— А вы самі адкуль родамі!

— У горадзе расла.

— Як прывыкаеце да вясковага жыцця!

— Калі вучылася ў кансерваторыі, я штовечар на канцэрты бегала. Вядома, іншы рытм быў. Але ўсё ад самога чалавека залежыць... Мне і тут сутак малавата, увесь час занятая. Часта бываю ў Мінску на канцэртах, у тэатры, сачу за ўсім. Астатні час, вядома, забірае школа, дзеці... Тут ёсць маладыя настаўнікі. Жывём мы вельмі цікава. Збіраемся разам. У нас цудоўная фанатэка, вечарамі слухаем музыку. Прырода ў нас цудоўная. Гэта робіць уплыў на чалавека. Быццам чысцейшым робішся. Гэта я магу сказаць дакладна. Нейк спакойней тут, больш высакародна жывеш, ці што, разумееш, без гэтай паспешлівасці. Але, менавіта без гэтай гарадской паспешлівасці. Ці шчаслівая я? Але... Я шчаслівая... Столькі ў мяне было магчымасцей паехаць адсюль, але я не ўцякаю...

Аляксандр Няхай, токар, 31 год:

— Тры гады мучыўся ў горадзе на чужых кватэрах. І яшчэ дзесяць гадоў трэба было чакаць, пакуль свой куток даці б. Прыехаў да бацькоў, сустраў на вуліцы старшыню, ён кажа: «Вяртайся назад, тока-

ры нам патрэбны». «А кватэра, — пытаюся, — будзе?» «Ты мне працоўную кніжку на стол, я табе ключы ў рукі». Начальнік цэха не адпускаў: «Божа, куды ён едзе! У вёску...» А сам таксама з вёскі. У нашым цэху чалавек пяць гарадскіх, астатнія ж усе з вёсак. А вось у кожнага ў галаве асела, што ў горадзе работа лягчэйшая, чысцейшая, наогул, што ў горадзе лепш. Ці, можа, пахваліцца хочучы: я гарадскі... Калі б я не захацеў, дык ніхто б мяне сюды, у вёску, не паслаў. Сам ведаю такіх, што па дваццаць гадоў на чужых кватэрах жывуць, абы толькі ў горадзе, хоць бы як, але зачаліцца. А мне, наадварот, у вёсцы лепш. Тут твая работа лепш відаць: зрабіў ці не зрабіў, як зрабіў. На заводзе я тачыў штодня дэталі, але я ж не ведаў, хто будзе ездзіць на тым веласіпеды — я на мотавелазаводзе рабіў. Там серыйная вытворчасць. Хто ведае, чыя дэталі, мая ці таварыша майго? А тут ты сам адказваеш за сваю работу. Прыгнаў сёння Сцяпан Кухар трактар. Я тачу дэталі і ведаю, што яна для ягонага трактара, і ён ведае, хто рамантуе яго трактар. Паспрабуй зрабі не так, як сабе, кепска зрабі! Як пасля ў вочы глядзець гэтаму чалавеку? А ты з ім кожны дзень страчашся. У вёсцы ты ўвесь, як на далоні, нікуды не схавашся. Тут усе бачаць мой асабісты вынік, маю асабістую адказнасць... Жонка — лепшая даярка ў калгасе і лепшы аператар машынагаварнага даення ў раёне. Яна адсюль нікуды не хоча. Чацвёра дзяцей у нас. Двое тут нарадзіліся. Яна з малых гадоў з маткаю на ферме, памагала. Рана ўставаць трэба, цяжка, а для яе гэта найлепшая работа. Я ж кажу, чалавек з малых гадоў прывучаны... Так і я... Калгас наш заможны. Я як сюды прыехаў, больш паездзіў, чым калі ў горадзе жыў. У Кіеве быў, у Брэсце, у Маскве, у Вільні... Калгас дае аўтобус для экскурсіі, грошы. Толькі тваё жаданне. У цырк нядаўна дзяцей вазілі. І вы бачылі нашу вёску: гарадскі пасёлак... Не мы адны вярнуліся... Вельмі многія вяртаюцца. Напрыклад, у нашым доме ёсць адна сям'я. Жылі і працавалі ў Мінску. Вярнуліся ў вёску. Ён шафёр, яна — даярка. І наогул дык вось, да прыкладу: сям'яў пяцьшэсць ужо вярнулася. Чакаюцца яшчэ...

ДЗЕ УЗЯЦЬ мне такія словы, каб я зможу перадаць маё ўзрушанае захваленне гэтай жанчынай? Купалава маці... Бянігда Іванаўна... Перш-наперш вы бачылі дзівосны прамень яе позірку. І адразу ж здагадаліся: перад вамі чалавек чулы, ветлывы, гасцінны... Не, вы адчувалі і нешта большае. Я сказаў бы так: насустрач да вас ішла сапраўдная маці. Добрая ўсмішка яе вуснаў нібы папярэджвала вас, што жанчына не будзе надакучаць вам сваімі размовамі, але калі вы нечым пацікавіцеся, дык знойдзеце ў ёй шчырага суразмоўніка. Яна пачастуе вас, толькі не спяшаецца — не адмаўляецца і не кажыце «дзякуй!», а спачатку пакаштуеце яе драпікаў, яе мачанкі, яе грыбоку. Ах, вы да Івана Дамінікавіча! Калі ласка...

мінікавіча. Прынамсі, такое ўражанне ў мяне з'явілася адразу, ледзь я пачаў ляпіць скульптурны партрэт паэта. Мяне ўразіў сціплы схіл галавы, якім Іван Дамінікавіч вітаўся са мной. Бо зноў жа менавіта такім схілам галавы сустракала мяне Бянігда Іванаўна.

Для работы мне спатрэбіўся станок пад гліну. Пачуўшы

чакала, калі я спынюся і не буду «завіхацца» каля «станка». Я ж чамусьці больш за ўсё баяўся яе прысуду. Першага. Што яна скажа, пабачыўшы «сына», чыё аблічча прабіваецца ў гліне?

Яна пераступіла парог пакойчыка амаль на дыбачках. Склала рукі на грудзях. Паглядзела. І штосьці светлае і кранутае вільгацю ўспыхну-

нальныя традыцыі. Асабліва гораха абмяркоўвалася пытанне: «Чаго чакае ад літаратуры народ?». Мне здавалася, што Янка Купала больш прыслуховаецца, чым спрачаецца, прыглядаецца да маладзейшых калег, нешта абдумвае. Зрэдку ён выказваў нешта рашуча, а то ўсё больш памяркова.

Аднойчы пасля такой вячэры Бянігда Іванаўна, быццам га-

валюцыйных гадоў, калі ўзніклі «Узвышша», «Маладняк», «Камуна», «Польмя», а іх удзельнікі вінавацілі адзін аднаго ў розных грахах, Я. Купала адчуваў і перажываў багата драматызм сутыкнення паміж так званымі наватарамі і традыцыялістамі, паміж крыклівымі дылетантамі і вопытнымі знаўцамі літаратуры. Першай адчула ягоны боль — маці.

На адным з сеансаў пачуў я аднойчы задумнае слова самога Івана Дамінікавіча: «Усё нешта шукаюць, шукаюць... Што шукаць, калі ад цябе, ад усіх нас, чакаюць аднаго — праўдзівае мастацкае слова...» Я тады набраўся смеласці і пакпіў: «Дык жа на тое сярод іх і Шукайла бадзеецца...» (Быў такі літаратурны дзеяч, Шукайла, у «Камуне»). Дзядзька Янка ўсміхнуўся ў адказ, але не стаў паглыбляцца ў размо-

ву. Здаецца, пасля чацвёртага сеанса я рашыў паклікаць Бянігду Іванаўну зноў і спытаць яе думку адносна таго, што ў мяне атрымліваецца. Завітаў да яе ў пакой. У акулерах яна чытала кнігу. Зазірнуў — што? «Сымона-музыку». Яна ўсміхнулася, паглядзіла старонку і прамовіла: «А хораша піша Канстанцін Міхайлавіч...» — і ў гэтым імені Якуба Коласа я адчуў асаблівую павагу Купалавай маці да яго.

Бянігда Іванаўна зноў глядзела на партрэт свайго сына. Нешта мроілася, нешта думалася ёй. Не адразу яна звярнула-ся да мяне. Я чакаў.

— Вы яго такім рабіце, які ён сядзіць за сталом і піша... Тады яго ніхто не бачыць, толькі я ішоком, бывае, зазірну... Вочы добрыя атрымаліся. Яны ў яго такія і ёсць. І не толькі вочы, у Яначкі сэрца добрае. Ён жа і гасцей заўжды

У СВЯТЛЕ МАТЧЫНАГА ПОЗІРКУ

Заір АЗГУР

гэта, клапатлівая Бянігда Іванаўна падказала: пастаўце адну табурэтку на другую, во і будзе вам патрэбны «станок».

Першы сеанс я правёў вельмі хвалюючыся, бо трэба было дасягнуць агульнага падабенства абрысаў галавы да галавы «самога» Янкі Купала. Ён быў для мяне тады «сам» Купала, ды такім — сапраўды вялікім чалавекам — і застаўся назаўсёды. Стаўлюся да яго з найвялікшай пашанай. Бывае, такая пашана перашкаджае мастаку спакойна і ўпэўнена перадаваць рэальныя рысы, бо ты хвалюешся і хочаш, каб твая пашана адбівалася на тваім мастацкім творы.

Некалькі гадзін стаяў я каля «станка». Мяне клікалі падсілкавацца, запрашалі на «перакур», прапаноўвалі газеткі, якія прынёс паштальён. Я адыходзіў ад «станка» і зноў вяртаўся да сваёй работы. Іван Дамінікавіч ведаў, што сёння — толькі першы сеанс. Бянігда Іванаўна цяпляла

ла ў яе вачах. Замілаванне! Так маці глядзіць на люблага сына. І мяне гэта вельмі ўзрадавала. Яна памаўчала, нешта падумала і ціха (каб не пачуў Іван Дамінікавіч) прамовіла:

— Падобны... Ніякавата прызнавацца, але іншых я слоў я не запомніў, бо ад прызнання падабенства, пачутага ад маці паэта, у мяне, мабыць, галава пайшла кругам. Дзіва што: ухваляе маці Івана Дамінікавіча. Пасля першага сеанса!

Сеансаў было сем. Мяне ўжо прымалі як члена вялікай сям'і, што збіралася ў гэтым гасцінным доме. І за сталом было «маё» месца. І ў гаворках я прымаў удзел, устаўляў сваё слова, калі пачыналі шумець маладыя тады Уладзімір Дубоўка, Андрэй Александровіч, Міхась Чарот, Анатоль Вольны. Гаварыліся часам амаль праграмныя прамовы — пра культуру вершаскладання, пра вобразную стыхію паэзіі, пра жанравае багацце, пра нацыя-

ворачы самой сабе, сказала, каб я пачуў:

— Яначка ў вас выглядае такім спакойным. Гэта — праўда, ён такім бывае... Але калі вось гэтак нагаворыцца, наспрачаецца, дык ён ноч не спіць... Уздыхае... курыць... на ганак выходзіць... Надта яго непакоіць, што хлопцы ўсе па гуртках збіраюцца, розныя там групы ды арганізацыі ствараюць. Кажыце літаратуру ж рабіце вярта талакой. Па-народнаму. Варожасць паміж таленавітымі людзьмі вельмі крыўдзіць яго. Яны нагавораць рознае, нагалосяць, нашумяць, а ён — не спіць... Быццам бацька ён ім, а яны — непаслухмяныя крыкуны...

Мне тады думалася, што за гэтай матчынай трывогай хаваецца звычайнае пачуццё жанчыны, уважлівай да сына. Пазней, аднак, П. Броўка з П. Глебкам пацвердзілі справядлівасць тых слоў Бянігды Іванаўны. Сапраўды, аказваецца, за літаратурнымі спрэчкамі-дыспутамі першых паслярэ-

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

У ЛІПЕНІ 1914 года, калі ўжо восем год «Наша Ніва» шчыраваннем сваім усё не пераставала здзіўляць не толькі сваіх прыхільнікаў, сярод якіх быў Максім Горкі, але і нядобразычліўцаў, Максім Багдановіч у артыкуле «Беларускае адраджэнне», які спецыяльна адрасаваны ім да рускага чытача, пісаў, маючы на ўвазе «Нашу Ніву» — «сціпную, паводле яго слоў, што-тыднёвую беларускую газету памерам у адзін друкаваны аркуш, што «яна прабіла сабе дарогу ў самыя глухія куткі Беларусі, у самыя цёмныя слаі насельніцтва. Для многіх тысяч людзей яна з'явілася першай газетай, прачытанай імі, першай крыніцай ведаў, якая не мела афіцыйнага адбітку і была выкладзена проста і яснай мовай. Да беларускага селяніна, які жыве з думкаю, што ён — хам, а яго мова — хамская, «Наша Ніва» друкаваным чынам звярнула на гэтай мове, выклікаючы ў ім тым самым павагу і да яе, і да самага сябе, абуджаючы ў ім пачуццё ўласнай годнасці. У беларускім краі, сашкамотаным нацыянальнай барацьбой, «Наша Ніва» бесперапынна напамінала аб неабходнасці павяжаць права кожнага народа, цаніць усякую культуру і, замацоўваючы свае нацыянальныя падвалы, шырока карыстацца здабыткамі культуры як польскай, так і ўкраінскай...»

Максім Багдановіч быў не адзін, хто так глядзеў на «Нашу Ніву». Яшчэ ў 1912 годзе вядомы дзеяч польскага рэвалюцыйнага руху, адзін з кіраўнікоў левага, рэвалюцыйнага крыла Польскай сацыялістычнай партыі, рэдактар органаў партыі «Robotnik» («Рабочы») і «Rzeczpospolita» («Наша Рэспубліка») Леан Васілеўскі пісаў аб ёй: «Артыкулы палітычныя, грамадскія, гаспадарчыя, інфармацыя з краі, краіны, з-за мяжы, вершы і аповяданні,

анекдоты і жарты, практычныя парады — вось змест нумароў «Нашай Нівы». Усё гэта пішацца мовай простаю, зразумела і папулярна пры ўдзеле... соцыяльна-працоўнікаў, якія прыходзіць з народных мас або бліжэй за іншых стаяць да іх (сяляне, рабочыя, арганісты, народныя настаўнікі, інтэлігенцыя невялікіх гарадоў).

польскім ці літоўскім нацыяналістам, якія гавораць пра беларускі рух або з неахвотай, або з падазрэннем. І часта сапраўды варты захвалення той такт і высакародная вытрымка, з якімі выдаўцы «Нашай Нівы» ўмеюць бараніць сваю справу перад нападамі шавіністаў.

Сёння, перагортваючы па-

раемнасці з той нашай свядомасцю, якая ішла ад Франціска Скарыны, Кастуся Каліноўскага, Францішка Багушэвіча і ад «Нашай Нівы». Была, бо тыя, што казалі, ці будучы казачы, што не была, будучы прадаўцаў груба раць сувязь паміж этапамі нацыянальна-вызваленчай барацьбы, ігнараваць гэтую су-

перапоўнена цераз край, ды такім, што ён можа быць заўсёдным гонарам нацыі, а мы здавальняемся толькі тым, што прымаем з «Нашай Нівы» ад Цёткі, Янкі Купала, Якуба Коласа, М. Багдановіча, Змітрака Бядулі, Максіма Гарэцкага, Алесь Гурло, Янкі Журбы, Канстанцін Буйло, — ад пісьменнікаў рэвалюцыйна-дэмакратычнага напрамку, штучна адрываючы іх ад ліберальна-буржуазных, творчасць якіх была не пазбаўлена часам значнага агульна-дэмакратычнага зместу.

Нашчадкі не могуць не быць удзячныя ўсім, хто быў датычны да стварэння такой выдатнай газеты, як «Наша Ніва». Зразумела, што вызначэнне заслуг асобных з іх ускладнена перыпетыямі іх палітычных біяграфій — асабліва на рубяжы 1917—1920 гадоў. Але ж тое, што адбываецца ў біяграфіі таго ці іншага грамадскага дзеяча пасля яго акрэсленых, станоўчых учынкаў ніяк не перакрэсліваецца ў яго біяграфіі наступнымі яго непарукальнымі ўчынкамі, ніяк не выкасоўваецца з самой біяграфіі дзеяча, як не можа яно быць выкасаным з гісторыі наогул. І пагэтану, думеца, зробленага для «Нашай Нівы», у «Нашай Ніве» Аляксандрам Уласавым і іншымі марна ўжо сёння не бачыць, замоўчваюць ці на самую «Нашу Ніву» глядзець з-за іх як на падсудную. Звычайная паважлівасць у адносінах да людзей іншых думак, веравызнання, філасофій таго ад нас патрабуе; так неабходны для навуковага гістарызму аб'ектывізм, які б супрацьстаў буржуазнаму аб'ектывізму, таго ад нас сёння патрабуе, як і павага да вартых пашаны папярэднікаў, вышыня партыйнага погляду на ідэалагічных апанентаў. Тым больш, што прыклад вышні адносін да папяр-

НАРОДНАЯ ГАЗЕТА

ДА 80-ГОДДЗЯ «НАШАЙ НІВЫ»

Алег ЛОЙКА

Паступова «Наша Ніва» пранікае ў найбольш глухія закуткі краі, будзіць грамадскую думку, чалавечую годнасць і народную свядомасць. «Наша Ніва» стаіць на грунце інтарэсаў працоўных, прагне для іх хлеба, зямлі і асветы, хоча пашырыць сярод іх энергічнасць, салідарнасць і імкненне вызваліцца ад усіх бялячак, эканамічных і грамадскіх... Прызнаючы за беларусамі права на самастойнае развіццё, як і за іншымі народамі, «Наша Ніва» пашырае разуменне неабходнасці для Беларусі такога ладу, які б забяспечыў развіццё беларускага народа... «Наша Ніва» часта зазначае, што, адстойваючы інтарэсы беларусаў, не пашырае нянавісці ні да кога, павяжае кожную народнасць. Яна таксама выразна падкрэслівае, што беларус дужа багата можа скарыстацца з вопыту цывілізаванай працы сваіх суседзяў, што ён павінен жменьня, колькі можа ўзяць, чэрпаць асвету і навуку як з польскіх, так і з рускіх крыніц. Энергічна выступаючы ў абарону нацыянальнага самавызначэння Беларусі і беларускага народа, «Наша Ніва» не дае сябе справакаваць рускім,

жоўкля ад часу, бо ўжо і 80-гадовай даўнасці падшыйкі «Нашай Нівы» мы, вядома, і сваімі словамі маглі б выкласці тое, што ў Максіма Багдановіча, тое, што ў Леана Васілеўскага: відавочна ім відавочна сёння і нам. Але — ці ж відавочна? Ці сапраўды газету, якая была самай шырокай сацыяльнай і палітычнай школай шырокіх народных мас Беларусі пачатку XX стагоддзя, мы за такую школу ў поўні прымаем, а тым больш ці бачыцца нам «Наша Ніва» як прашкола тых інтэлектуальных пачуццяў, якія выхавалі ў нас савецкі лад, партыя? Як «Наша Ніва» выходзіла пачуццё аднасці ўсходне-славянскіх народаў, абуджала павагу ў беларуса да іншых народаў, пра тое і ў М. Багдановіча, і ў Л. Васілеўскага. Дык была «Наша Ніва» выказніцай інтарэсаў і дум народных ці не была?

Была, бо тыя, што казалі ці будучы казаць, што не была, будучы прадаўцаў груба рваць ніткі павязі часоў, уяўляючы, быццам бы перадавая нацыянальную свядомасць беларусаў з'явілася раптоўна, а не ў пе-

вязь. Была, бо не чыталі б вы сёння пра «Нашу Ніву» ў М. Багдановіча і ў Л. Васілеўскага таго, што ў першых радках гэтага артыкула прачыталі... «Наша Ніва» не магла быць інакшай, бо была народнай па сваёй сутнасці — ад свайго агульнадэмакратычнага і рэвалюцыйна-сацыяльнага зместу. Частка яе змястоўнасці ішла і ад ліберальнай нацыянальнай буржуазіі, як і ад сялянскага кансерватызму, патрыярхальнасці, наіву. Але тады, калі «Наша Ніва» ўзнікла, яна ўздзімалася і на хвалюча усенароднай расійскай рэвалюцыі 1905 — 1907 гадоў і на хвалюча нацыяналізму прыгнечанай нацыі. У. І. Ленін пісаў: «У кожным буржуазным нацыяналізме прыгнечанай нацыі ёсць агульна-дэмакратычны змест супроць прыгнечання, і гэты змест мы безумоўна падтрымліваем». Такім чынам, лінская тактыка ў нацыянальным пытанні на этапе, калі ўзнікла «Наша Ніва», была тактыкай падтрымкі нацыянальных рухаў ва ўсёй іх складанасці з вылучэннем у іх агульна-дэмакратычнага зместу. Менавіта агульна-дэмакратычным зместам «Наша Ніва» была

ХАЦЕЎ ДЛЯ ЧАЛАВЕКА РАДАСЦІ...

У 1972 г. я перакладала вершы А. Сербантовіча, якога ўжо не было ў жывых. Знайсці блізкіх паэта, даведацца пра яго як мага болей, прачытаць пераклады — усё гэта ўзяў на сябе Варлен Бечык. Мы сустраліся, калі я прыязджала ў Каралішчавічы, гаварылі па тэлефоне, перапісаліся, абменьваліся сваімі публікацыямі і іншай літаратурай, ён дасылаў беларускую, я — украінскую. Мне вядома былі ягоныя жыццёвыя клопаты, творчыя трывогі, настроі, здароўе. Заўсёды страшна было за яго, каб не сарваўся, не зламаўся, надта ж многа браў на плечы. У сярэдзіне настрычкіна 1985 г. я даведалася, што ён хворы, што падзрааюць найгоршае. Не атрымаўшы вішавання з Кастрычнікам, я захвалалася. Званіла, нікога не заставала. Атрымала пісьмо ад сябра, што ён у бальніцы, што яго аперывалі. І вось — «Пахавалі Варлена»...

Лёгка для мяне былі вершы-пісьмы да яго, ужо нежывога. Да іх далучыліся і тыя, што напісаны былі пры яго жыцці. Іх я сама паспрабавала перакласці на беларускую мову. Гэта інтымная лірыка. Прывячэнне толькі называе крыніцу. Постаць у шэрым гарнітурчыку на дарозе, у дзвярах канферэнц-залы, у кабінце. Зялючы твар, калі мы сядзім на юбілейным вечары і нехта чытае прывітанне па-ўкраінску, — Варлен па-хлаліва падштурхоўвае мяне, рады. Взяе мяне, хворую, дамоў, трымае за гузік паліто. Самотныя пісьмы яго да мяне ў бальніцы. Просьба ў пісьме, калі выйшла мая кніжачка: «Радуйцеся!» Хацеў для чалавека радасці...

«Гэта, аднак, прэч. Адносна вашага рукапісу...»

З апошняга пісьма «Гэта, аднак, прэч». Іншы ты маеш клопат. Прэч. Не зважаеш на меч Дамоклаў.

Як нізка навіс, — Не бачыш, не верыш. І ўвесь ліст Пра мае вершы.

Пакуе яшчэ той дамуклаў, Упадзе меч, Усё, што толькі можаш, Ададеш.

Меч... На валасіну Ад галавы. Для мяне можаш адзінае — Жыві.

Згубіўся дзесяці на пошце «ЛіМ», Дашліце нумар з партрэтам тым, Староначку, дзе прамовы жалобныя, Дзе сяброў развітальныя словы.

І яго словы дашліце мне, Апошнія дні дашліце ў пісьме. Каб я змагла заплакаць, затужыць, Каб паслала тугу, дзе ён ляжыць. Перасмягла горла — няма. Ці з каменя туга мая? Ці слёзы мае замерзлі, Ці не ўмею, не разумею смерці?

Ці грэх? Не прыйшоў з рамкаю «ЛіМ», І калі затужыла я, дык аб жывым.

Ёсць рана свежая. А быў той свежы ранак, Якім пачаўся вераснёвы дзень, Калі пастукаліся ў дзверы разам

Вы і Варлен. Ёсць рана свежая. Быў ранак свежы ўздых, Быў свежы мох, нічым нікчэмным не парушаны, Яловаю ігліцай прыцярушаны. Як добра нам маўчалася ўтраіх.

Пачаўся ранкам вераснёвы дзень. Няма канца яго над намі ўладзе. Там болей не былі ў поўным складзе. Пайшоў Варлен.

І нечаканы крок, і непапраўны, Апошні крок яго, апошні ўздых. Але быў каралішчавіцкі ранак І мы ўтраіх.

дровы, пасвіў быдла, працаваў на бровары, а ў вольную хвіліну разгортваў кнігі, каб вучыцца... І рабочыя і сяляне ў Дольным Снове, у Сёмкаве, у Яхімоўшчыне сталі першымі слухачамі вершаў, якія склаў сэрцам пад уражаннямі рэальнага жыцця Янка Купала.

Акалічны народ гуслі знаў гусяра; Песня-дума за сэрца хапала; Вакол гэтай думы

Казак дзіўных злажылася дуцара-званара

ці не пра сябе ў такой вобразнай форме казаў Янка Купала? Мяне цешыла дружба, якой былі сарэты ўзаемаадносін паміж Бянігдай Іванаўнай і Купалавай жонкай — Уладзіслава Францаўнай. Мабыць, такая садружнасць і стварала незвычайную гармонію Купалавага дома. Нездарма ж ён пісаў пра сваю Уладку — «Гэй, ты, дзяўчына, кветка-лілея...»

Калі скульптурны партрэт быў гатовы, менавіта гэтыя жанчыны казалі самыя дарагія для мяне словы прызнання. Наўрад ці работа была такой дасканалай, але іх ухваленне вельмі акрыляла мяне.

Шчыра прызнаюся, мяне вельмі крапала тое, што партрэт Янкі Купалы, выкананы мною ў матэрыяле, захоўваўся ў доме паэта. Ведаю, што гэтая пажадала Бянігда Іванаўна. Адночы склала далоні і ціха сказала: «Хай бы ён у нас і застаўся...» Мабыць, дзядзька Янка палічыўся з яе воляй. У душы я надзвычай ганарыўся такім прызнаннем.

Неаднаразова звяртаўся я да вобраза паэта, імкнучыся выказаць сваё захапленне праз яго скульптурнае аблічча, каб уся прываблівая глыбіня чалавечай асобы Янкі Купалы была б адчуваўнай для гледача. Заўсёды перачытваю ягоныя пранікнёныя і такія музычныя

радкі. Многае ведаю на памяць. Калі я працаваў над партрэтамі Янкі Брыля, ён гаварыў, што ўспрымае купалаўскую пазію як магутную сімфонію, дзе гучыць усё — ад сумнай музыкі мінулага нядолі народа да радаснага пачуцця вольнага жыцця. Магчыма, гэта справядліва ўвогуле, для мяне ж у кожным творы Янкі Купалы адкрываецца гучанне якога-небудзь аднаго інструмента: ёсць вершы, якія працінае напеў жалейкі; ёсць — звонкія цымбалы; сустракаецца вялянчальная партыя; часта адгукваецца скрыпка... Мабыць, гэта вельмі індывідуальнае — успрыманне паэзіі як музыкі. Толькі заўважу наступнае: мяне цешыць Купалава слова, падказанае яму маткай — Бянігдай Іванаўнай. Ці не ёй (або — таксама і ёй!) гаворыць паэт, калі паказвае лёс вясковага пастуха:

Не плач, маці, і не злуйся На жыццё. Як я ў сілачку ўбярэся, Змагу ўсё...

Маці абяцае падлетак набрацца сілы, каб звацца чалавекам і быць здатным перамагчы ўсе перашкоды, забавоны, пагарду і пыху паноў. «Змагу ўсё!» — гэта ж прысяга аднаго з тых, хто потым пойдзе «ў агромністай такой грамадзе» змагацца за сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне.

Бянігда Іванаўна была вонкава сціплай жанчынай, трымалася ў доме як звычайная гаспадыня, але часам адчувалася ў ёй і высокая маральная годнасць, і ўсцешнае самаадчуванне працавітага чалавека, і шчасце далучанасці да сапраўднага харства паэзіі, якое ствараў яе сын. Гэта не магло не ўплываць на самаадчуванне і Івана Дамінікавіча. Прынамсі, цяпер я разумею, чаму ён так даражыў дружбаю з маці.

лентам. Прынамсі, Я. Купалу было неабходна, каб «дом» не парушаў яго творчай гармоніі і гатоўнасці да паэтычнай дзейнасці. Гэта я адчуў тады, маладым яшчэ чалавекам, і з удзячнасцю глядзеў на Бянігду Іванаўну.

Прыгадалася мне мая маці, якая таксама тактоўна і далікатна вучыла мяне быць добрым для людзей, хоць ніякіх «упрокаў» я не заўважваў, дыдактычных прамоў ад яе не чуў. Матчына душа, калі яна побач з сынам, мабыць, сама па сабе — настаўніца. Яшчэ калі калыска малага Янкі калыхалася пад столлю ў сялянскай хаце ў Вязынцы, яна — маці — спявала яму сэрцам запаветныя песні, і з імі ён выпраўляўся ў творчы шлях, абраўшы лёс паэта.

Калі памёр бацька, Янку выпала стаць першым яе памочнікам, нават кармільцам у вялікай сям'і, і гэта яшчэ больш парадніла дзве душы — маці і сына. Як і гора: смерць адбірае ў іх родных людзей, і не адзін раз стаялі яны побач над труной, адчуваючы ледзяны холад слёз. Маці не перашкаджала яму быць «чалавекам з кнігай», які адмовіўся паўтараць жыццё свайго бацькі.

Мне мудрасці кніжнай не даў бог пазнаці, Мой бацька не мог даць расшоваў такіх, — Наўчыўся я слоў беларускіх ад маці і дум беларускіх без школы і кніг.

Ад самай красы маіх дзён невясёлых настаўнікам быў беларускі абшар;

Усходы палетнаў і гоманы ў сёлах Навуку сваю мне прыносілі ў дар, —

так засведчыў сваё «творчае паходжанне» сам паэт, стаячы маці ў шэраг першых і галоўных сваіх настаўнікаў. Праўда ж, ён араў, касіў, сек

не вухам слухае, а сэрцам. А яны шумяць і шумяць... Маладыя!

Бянігда Іванаўна загадала мне сесці і сама села ў крэсла. Сказала, што ў маладыя гады Янка асабліва многа пісаў. Так многа, што яна і дагэтуль дзівіцца, дзе яны падзеліся — усе тыя вершы, якія ён пісаў, калі працаваў на бровары: «Некалькі кніжак можна было б скласці!» Я сказаў, што Янка Купала, відаць, старанна апрацоўвае, рэдагуе і перапісвае свае творы, бо ён жа надта прабававалы мастак. Бянігда Іванаўна адказала, што вакол Мінска такія краявіды, што хоць пра кожнае дрэца або рачулку пішы — і адразу будзе пекната і хараво. «Навошта ж перапісваць? — перапытала і сама сказала: — Ды ён старанні ў мяне, уважлівы, сабе палёгі не дае... Працуе усё і працуе... На досвітку аж бывае, кладзецца...»

Вячэрнім часам сад каля Купалавага дома шапацеў лістоўтай, нешта светлае навываў на думы і пачуцці, і настроі былі тады ў мяне летуценныя. Я думаю, што паэт у сваім уяўленні ў такіх абставінах лёгка і натхнёна аднаўляе перажытае некалі ім, перадуманае, знаходзіць прарыстую вобразную плынь прывабнай мовы, такой чароўнай, такой мілагучнай, такой змястоўнай. І маці яму вельмі патрэбна — як самы родны чалавек, як сама бескарыслівая і шчаслівая клапатлівасць. Жонка Уладзіслава Францаўна многае рабіла, каб паэту добра працавалася, уносіла ў побыт сям'і штосьці вясялае, кампанейскае. Маці — Бянігда Іванаўна — нібы ўвабляла ўстойлівы парадак жыцця ў гэтым доме, у гэтай сям'і. Матчын клопат заўсёды спрыяе такой устойлівасці, патрэбнай, відаць, некаторым та-

рэднікаў першым пасля перамогі Кастрычніка даў У. І. Ленін, на стэле ўшанавання паміж рэвалюцыянераў, пажадуючы ўбачыць і імёны ідэолагаў, погляды якіх ён зваў ваў, як то М. А. Бакуніна, П. А. Крапоткіна, Г. В. Пляханова. Менавіта парушаючы гэты левы прынцып адносін да вартых таго палітычных супрацінікаў, мы да апошняга часу толькі з грознымі асуджальнымі эпітэтамі прадаўжаем успамінаць многіх з іх. У выпадку ж з «Нашай Нівай» справа ідзе не аб палітычнай рэабілітацыі не аб палітычнай рэабілітацыі не аб палітычнай рэабілітацыі, а пра вызначэнне рэальных заслуг асобных гістарычных дзеячаў на тым этапе іх дзейнасці, калі яны былі на ўзыходзячых хвалях рэвалюцыі, спрыялі яе гістарычна-творчым працэсам, спрыялі гістарычнаму абуджэнню свайго народа, станаўленню яго літаратуры, мастацтва, мовы і дзейнасці якіх у агульным плане знаходзіла безумоўную падтрымку з боку У. І. Леніна, як то мы ва У. І. Леніна ўжо чыталі, цытуючы яго тэзіс аб агульнадэмакратычным змесце «ў кожным буржуазным нацыяналізме прыгнечанай нацыі».

«Наша Ніва» ёсць дзецішча тых, дзецішчам каго яна найперш была — кіраўнікоў Беларускай сацыялістычнай грамады. Яны — яе ініцыятары, арганізатары, хоць уласцівы сабе народны склад газета наперш займала ад лепшых літаратурна-мастацкіх сіл, вылучаных на той час народам, які ад масавага чытача, карэспандэнта, творцы так званых масавай нашаніўскай паэзіі, прозы. Гэта потым з'явіліся лічы: 906 карэспандэнцый з 489 вёсак за тры першыя гады існавання; 666 допісаў 427 карэспандэнтаў з 321 мясціны Беларусі — за адзін 1910 год. А напачатку былі адзіночкі-ініцыятары. Гэта потым згуртавалася плеяда нашаніўскіх пэньменнікаў, што збіраліся гады ў рады: у 1906 нашаніўцам стаў Якуб Колас, у 1907 — Янка

Купала, Максім Багдановіч, у 1909—Цішка Гартны, Канстанцыя Буילו, у 1910—Змітрок Бядуля, у 1912 — Максім Гарэцкі. А напачатку былі — адзіночкі-арганізатары. Гэта ў выніку «Наша Ніва» стане ў цэнтры самага шырокага літаратурна-грамадскага руху ў Беларусі пачатку XX стагоддзя, які абазначаў сабою, кажучы словамі У. І. Леніна, «прабуджэнне мас да ўладання роднай мовай і яе літаратурай», а напачатку былі адны ініцыятары-арганізатары».

Тым не менш, аддаючы належнае ініцыятарам і арганізатарам «Нашай Нівы», мы не можам не бачыць гэтых палітычных дзеячаў і літаратараў ва ўсёй складанасці іхніх узаемаадносін з супрацоўнікамі «Нашай Нівы», не можам не бачыць самой газеты ва ўсіх яе часта супярэчлівых ідэйна-палітычных і ідэйна-мастацкіх кірунках, не можам не бачыць «Нашай Нівы» ў яе эвалюцыі, залежнай ад грамадска-палітычных абставін, ад унутрана-рэдакцыйных спраў і канфліктаў, ад змены работнікаў у штаце рэдакцыі і змены рэдактараў газеты. Але не тое ўплывала на масавага чытача і працэсуальны асаблівасці развіцця нашай літаратуры пачатку XX стагоддзя, што адбывалася ў рэдакцыі, якія ўзаемаадносін былі паміж яе кіраўнікамі і супрацоўнікамі, як сам факт існавання газеты, сам яе агульнадэмакратычны дух, патрыятызм, рэвалюцыйны дэмакратызм, што так часта прабіваўся на яе старонкі з творамі Цёткі, Купалы, Коласа, Гартнага. «Наша Ніва» ў выніку стала для ўсёй Беларускай літаратуры асноўнай пляцоўкай росту яе грамадска-палітычнага патэнцыялу і мастацкай непаўторнасці, а для народа — апырышчам, сімвалам краю, акумулятарам ідэй нацыянальнай кансалідацыі ў барацьбе з самадзяржаўем, ідэй славянскай супольнасці, еднасці з рускім

і ўкраінскім народам у барацьбе за лепшае будучае. Стала для беларусаў «Наша Ніва» і школай іх далучэння да культурных здабыткаў народаў славяншчыны і свету, і першай пісьмовай сельскагаспадарчай акадэміяй. І калі мы заўсёды ацэньвалі нашаніўскае далучэнне мужыка-беларуса да спазнання імён і творчасці М. Горкага, Л. Талстога, А. Чэхова, У. Караленкі, В. Брусава, В. Бялінскага, М. Гоголя, А. Міцкевіча, Ю. Славацкага, У. Сыракомлі, М. Каланціцкай, Э. Ажэска, С. Жаромскага, Ф. Шапэна, Т. Шаўчэнкі, В. Стафаніка, то краз той практычны вопыт, які імкнулася даць мужыку «Наша Ніва», ці ж не здаваўся ён нам, мякка кажучы, залішнім у той час, калі ён быў жыццёва патрэбным, натуральным і для газеты шыроканароднага асветніцкага характару. Іншымі словамі, я раз імкнучыся выяўляць поўную духоўную і матэрыяльную інтарсаў простага народа, пераважна беларускага сялянства і блізкай да яго інтэлігенцыі, «Наша Ніва» і станавілася з ініцыятывы яе арганізатараў ужо не так дзецішчам саміх гэтых арганізатараў, як тых, для каго яна прызначалася, хто прыняў яе за сваю, хто ў рэшце рэшт зрабіў яе народнай газетай сваімі магутнымі літаратурнымі талентамі, вырастаючы ў Янку Купалу, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Максіма Гарэцкага. Іншымі словамі, покліч сацыяльнага заказа чуйна ўлавілі ініцыятары і арганізатары «Нашай Нівы», насустрач яму пайшлі. І так як покліч зыходзіў ад народа, газета, спаталючы працу народа на ідэй сацыяльнага і нацыянальнага разняволення, на мастацкія каштоўнасці ў родным слове, не магла не стаць народнай. Прычым, унікальнанароднай, бо «Наша Ніва» не толькі афіцыйна не была органам якойсці асобнай партыі, але і ніводзін з яе дзеячаў той ці іншай арыентацыі не быў у змозе прычэсваць яе

рэдактарскім грабняком пад вузка палітычныя схемы асобных палітычных праграм.

Мы, на жаль, да апошняга часу ўсё яшчэ, як мае быць, не даследавалі «Нашай Нівы» як газеты народнай — ва ўсёй яе гістарычнай абумоўленасці і нацыянальнай спецыфічнасці. Мы часам усё яшчэ знаходзім нібы прыніжэнне аўтарытэту і гістарычнага значэння «Нашай Нівы», тэндэнцыю да яе ачарнення там, дзе на самой справе нагоды для таго няма, а ёсць толькі спробы вачыма рэальных удзельнікаў вялікай справы тварэння «Нашай Нівы» зазірнуць за рэдакцыйную шырму, пераступішы парог параднага пад'езду, за якім, на жаль, рэальна не ўсё заўсёды было парадным, які і ў любым асяродку, дзе сутыкаюцца ідэі, характары, будзённыя і небудзённыя інтарэсы. Бачыць жа ў спробах раманізацыі асобных дзеячаў «Нашай Нівы» іх дэгерэізацыю — гэта, па меншай меры, наіўна, гэтак жа, як і ў цэлым катэгорычнае патрабаванне ідэалізацыі ініцыятараў і арганізатараў «Нашай Нівы» выяўляе ні больш, ні менш, як правінцыялізм і недастаткова высокую культуру нацыянальнай самасвядомасці некаторай часткі нашай творчай інтэлігенцыі, што беспадстаўна ў кагорце нацыянальных дзеячаў нашага гістарычнага мінулага хоча бачыць адных толькі забранзаваных герояў, а не людзей з іх жывымі ідэямі і характарамі, з іх неамыльнасцю і памылкамі, з іх рамантычнымі страсцямі і бытавымі звычкамі.

«Наша Ніва» як народная газета несумненна заслугоўвае ў нас свайго шырокага ўсенароднага ўшанавання, і, пэўна, адной з лепшых яго форм стала б утварэнне на першым часе ў Вільні і Мінску літаратурных музеяў «Нашай Нівы», які падрыхтоўка газет да яе факсімільнага выдання пад яе, так сказаць, будучыя юбілейныя даты.

АБВЯРЖЭННЕ

Два месяцы ў нашай кватэры вядуць рамонт. Дзеці плачуць, жонка крычыць: — Ну, калі гэта скончыцца? Я больш не магу трымаць!

Моцы не стае глядзець на брудныя ванзэлкі, мэблю. Я нервуюся. Не ем, не п'ю. Курчыць пачаў. Схуднеў. Прачнуўся аднойчы ноччу, гляджу на абшарпаную столь і думаю: «Калі такімі тэмпамі будзе ісці рамонт і далей, то да майскіх свят даведзецца глытаць пыл і дыхаць фарбай. Вось калі б я быў пісьменнікам, напісаў бы фельетон. Тады б яны, гора-будуныкі, заскакалі, заварушыліся б, як мурашкі...» Ляжу, думаю, мару. І раптам чую: пісьменніцае натхненне падкохваецца. Тут жа падхапіўся, узяў

ліст паперы і старанна, друкаванымі літарамі вывёў загаловак:

«Фельетон у газету ад рэцэпцыйнага вытворчасці, наведвальніка раённай выстаўкі выяўленчых мастацтваў, рабкора, старшага вакумапаратчыка малочна-кансервавага камбіната тав. Бурынова Кірылы Сямёнавіча на будаўнікоў РБУ-9, якія вельмі марудна і няякасна вядуць напраномт кватэры, гэта значыць, трохдзённую работу расцягваюць на тры месяцы».

Напісаў, значыць, на адным пісьменніцкім дыханні заглавак, паставіў кропку з футбольны мяч, а далей не ведаю, што пісаць. Ламаў галаву да раніцы. Нічога не прыдумаў, разлаваўся, кінуў свой твор у вядро

Васіль ДРУЖКОЎ

з растворам цэменту, сабраўся і гайда на работу.

Прыходжу вечарам дадому — стомлены, злосны. Адчыніў дзверы — і назад.

— Заходзьце, калі ласка! — крычаць мне. — Праходзьце смялей! Падлогі гатовыя, мы іх спецфарбамі пафарбавалі.

Зайшоў.

— Што гэта вы так напалохаліся? — палляваючы мяне па плячы, пытае праба.

— Дык вось, — наку, — думаю, у чужую кватэру трапіў.

— Хе-хе-хе... — смяецца праба. — Вось бачыце, як мы працуем. За адзін дзень вашу кватэру зрабілі, як яечка. А вы што пішаце? Мы знайшлі ў вядры ваш фельетон — і вось, зрабілі абвяржэнне.

г. Рагачоў

Банадысь КАСТРЫЦА

Баязлівы гумарыст

Айчыны гумар мне бліжэй, Больш ад яго пацехі. Але, паверце мне, смялей Чужым смяцца смехам.

Заўсёды жарт сабе бяры, Калі ён вельмі смешны. А ўсё ж ткі лепш, мае сябры, Калі той жарт заменны.

Даўно люблю я гумар наш Такі, калі рагочуць, Спачатку ў думках смех узван

І смейся колькі хочаш, З айчынным гумарам я рос І гэтым ганаруся.

Люблю смяцца аж да слёз, Калі з сабе смяюся.

Не знала...

Адно я верна любі і любі, На шыю брыльянты ёй вешай.

Што хочаш, З лірычнай каханай рабі, Усё абяцай ёй у вершак.

Блукай па сцяжынках, Па росных лугах, Качайся на краснах мядовых.

Цалуйся адкрыта ў мяне на вачах, Шапчы ёй пляшчотныя словы.

На рэўнасць Не будзе ніякіх прыкмет, Хоць помнік пастаў ёй з металу...

І знала, Што ёсць папярковы пазт, Што ён палюбоўнік — не знала.

Папераджальны дыялог

— Пакуль жывём мы утраіх, Ты не разлічай на наханне. І я абураны, прыціх. У сэрца колекца маўчанне.

— Скажы, — пытаю, — хто яна, Што не дае табе спакою?

— Ты з ёю ходзіш даўдзіна І ўсё астатняе таюе.

— Я не твая, мой мілы друг, Не падымай высока крыльцы, І нам не быць з табой удвух,

Пакуль цалуешся ты з рыльцам.

Браты БАРОЎКІ

ГАМОНКА — МУДРАСЦІ СКАРБОНКА

НЯХАЙ ПАСЕ

— Валодзя, свіння ў агародзе!

— А ў мяне ж свінні не водзяцца.

— Ходзіш да Марынікі, пасі ле свінкі.

КАБ ЛЕПШЫЯ РАСЛІ

— Дзеткі мае — як веткі, сваяця.

— Прыгожыя, сваток?

— І працавітыя.

— Што ж яны робяць?

— Усё. Вось устаю раніцою і кажу ім: «Ты, Андрэй, мучу сей. Аляксей, вяду грэй. А ты, Янка, не гуляй, хоць апалонік ды падай».

— Складана ты з імі гаворыш.

— Як жа! Дзеткі тады лепшыя, калі нажаш вершамі.

Аляксандр МЕЛЬНІК

«ІНТЭЛІГЕНТНЫЯ» СВАЯКІ

У іх, бы ў антыкварным магазіне: Карціны, на паліцах — Пруст, Бадлер... Бабуля толькі ў сенцах спіць на скрыні — Не ўпісалася, відаць, у інтэр'ер.

Аляксандр ЗУБЧАНКА

ПРЫЧЫНА

Як сапсаваўся трантар у Івана, Яго ні разу не сустрэлі п'яным. Не ў тым прычына, што ён кінуў піць — Далёка пешшу ў магазін хадзіць.

Сямён ПІВАВАРАЎ

«У ДВАРЫ ЗЛЫ САБАКА»

Пагляджу і задрыжу ад страху, І абыду твой дом за тры вярсты. Мне дастаткова знаць, хто твой сабак, І я не памылюся, хто ёсць ты.

Пераклаў з украінскай В. БАВЕЙ

ФРАЗЫ

Гладкія стандартныя вершы не баяцца недакладных перакладаў.

Усе ягонныя сачыненні аб іншапланецянах сцвярджалі адно: для аўтара чужая планета — літаратура.

«Для каго — закончаны твор, а для каго — паўфабрыкат», — ухмыляўся плагіятар.

Сізіф быў першы, хто адважыўся ўказаць багам на іх незацікаўленасць у канчатковым выніку сваёй працы.

М. ШЛЯФЕР

Язэп ТАЎШЧЭЗНЫ

МІФАЛАГІЧНЫЯ ГІСТОРЫІ

СЦЫЛА І ХАРЫБДА

Сцыла і Харыбда — дзве модніцы. Увесь свой вольны час наводзяць марафет. Знешнасць абедзвюх прыгажунь, снажам шчыра, на аматара, у Сцылы шэсць галоў з шасцю вялізнымі пашчамі, у кожнай пашчы тры рады страшэнных зубоў. Такая ж і Харыбда, хоць, паміж намі нажучы, яна лічыць сябе прыгажэйшай за Сцылу. Але гэта санкрэт жаночы, і я спадзяюся, што Сцыла вы пра гэта — ані.

Сцыла і Харыбда сяброуюць. Знайшлі вузенькі пралічык, які аніян не мінуць падарожнікам і маранам, і астальваліся па абодва яго бакі. Толькі падплыве яні карабель, а сяброўкі — во яны, калі не Сцыла на зубы, дык Харыбда ў пашчу. Харыбда, можа, і прыгажэйшая за Сцылу, але, крыў божа, да Харыбды трапіць: ад Сцылы той-сёй, можа, і ўратуецца, ад Харыбды ж — ніводны.

Вось багіня зары Зас наслала на зямлю ранах, і абедзве нашы знаёміцы, раз-пораз пазыхаючы, выбіраюцца са сваіх раячор.

— Добрай раніцы, Харыбдачка даражэнная, як спалася, мілая?

— Ах, Сцылачка, дрэнна, любая, усю ноч грубыя мужчыны сніліся: Паліфем, Цэрбер... Не, каб хто прыгожы, далікатны. Да таго ж у бруху вурноча, есці хочацца. Ну што ўчора: адным толькі караблём і паснедала. Табе больш шанцаў, сяброўка мая фартовая.

— Нічога, Харыбдачка, нічога, родная. Хоціць і табе гэтых шунальнікаў прыгод. Сядзелі б сабе па хатах, дык не, карціць ім па свеце блытацца. Во і цяпер,

чуеш, Харыбдачка?! Плывуць галубочкі! Адсей нейкі, а з ім розныя падшыванцы...

Насцярожылася Харыбда. Такі выгляд прыняла — адно замілаванне. Ну, бліжэй, бліжэй, хлопчыкі мае. Ажно вада кіпіць марская вакол Харыбды — гэтак ёй есці хочацца. Але карабель падплывае ў бок Сцылы... во яна ухапіла зубамі шасцёх мараноў... жарэ іх, ажно стогне ад асалоды. А карабель... далёка ўжо карабель. Толькі чаму ён плыве бліжэй да Сцылы, яна ж, Харыбда, за тую Сцылу прыгажэйшая!

— Так, так, сябровачка, зноў шанцае табе, а не мне. Што ж ты не прызнаешся, што ў цябе сярод багоў свой чалавек ёсць? Адкуль ведала, што плыве Адсей, а не Сідараў? Чым прывабіла? Нічога, я з табою за ўсё разлічуся!

— Зубы ў цябе кароткія!

— Брыдоце!

— Старая распусніца!

— Страхоце!

— Ну хоціць, хоціць. Харыбдачка! Не трэба! Чуеш зноў нейкі карабель плыве?!

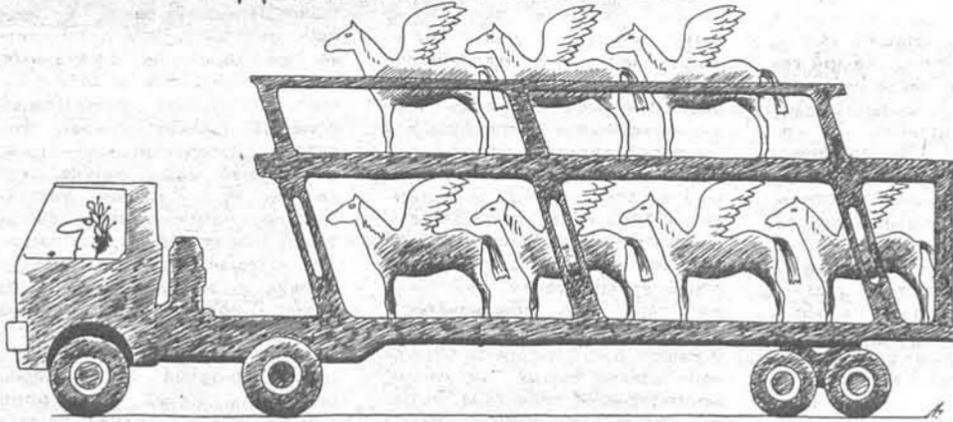
...Дзве пачвары сяброуюць, але клопат у кожнай з іх — собскі.

БАЦЬКІ І ДЗЕЦІ

Бог Уран зняволіў сваіх дзяцей — тытанаў. Малодшы сын Урана вераломны Крон хітрацю звергнуў свайго бацьку ды пры гэтым яшчэ і пакалечыў яго. Захапіўшы ўладу, Крон пачаў глытаць сваіх дзяцей. Сын Крона, Зеўс, скінуў свайго бацьку ў змрочны Тартар...

Ну і справы ў родзічаў! Суцэльная крымінальная хроніка! Але вось што цікава: куды глядзіць грамадскасць?

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Мал. А. ГУРСКАГА

з 24 па 30 лістапада

24 лістапада, 17.10
ЭКРАН: ПРАБЛЕМЫ, ГЕРОІ
Размова аб фільмах Ю. Цвяткова, У. Мехава, В. Купрыянава, вылучаных на атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР.

24 лістапада, 20.15
II УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТЫВАЛЬ НАРОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ, ПРЫСВЕЧАНЫ 70-ГОДДЗЮ ВЯЛІКАГА КАСТРЫЧНІКА
Выступаюць калектывы мастацкай самадзейнасці Ахрэмавецкага Дома культуры Браслаўскага раёна.

25 лістапада, 17.10
ПАСЛЯ ПРЭМ'ЕРЫ
«Апошні журавель» А. Жука і А. Дударова ў Акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы.

25 лістапада, 18.10
ФЕСТЫВАЛЬ МАСТАЦТВАУ «БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ»
Грае лаўрэат міжнародных конкурсаў піяністка Л. Цімафеева. У праграме творы Шумана, Ліста, Альбеніса, Скрабіна.

26 лістапада, 19.50
«РОДНАЕ СЛОВА»
Восемдзесят гадоў назад — было гэта ў лістападзе 1906 года — шматнацыянальная Вільня, а з ёю і ўся Беларусь, перажылі сенсацыю: адначасова з першай легальнай беларускай газетай «Наша доля» пачала ў Вільні выходзіць і другая газета на беларускай мове «Наша Ніва». Яна называе сябе першай беларускай ілюстраванай газетай. Пра тое, як была ўспрынята чытачамі новая беларуская газета, якія моўныя пытанні асветліліся на яе старонках, і пойдзе гаворка ў першым сюжэце.

Вядзе перадачу кандыдат філалагічных навук лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Я. Л. Саламевіч.

27 лістапада, 18.10
ФЕСТЫВАЛЬ МАСТАЦТВАУ «БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ»
Інцэрт Дзяржаўнага аркестра духавых інструментаў Літоўскай ССР «Трымітас».

29 лістапада, 11.15
«ЦЯПЛО СЯБРОУСКІХ СУСТРЭЧ»
Перадача расказвае пра Дні культуры Беларускай ССР у Славеніі.

29 лістапада, 14.30
ФЕСТЫВАЛЬ МАСТАЦТВАУ «БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ»
Эстрадная праграма з удзелам трыо Марэніч.

29 лістапада, 15.45
«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ»
Спачатку вы павываеце на «Каласавінах» — свяце паззіі, якое адбылося на радзіме Якуба Коласа.

«Адназначна, расуцасць, высокая адукаванасць і грамадзянскасць павінны быць у кожнага», — гаворыць В. Карамазоў, які быў абраны старшынёй секцыі нарыса і публіцыстыкі пры СП БССР. Аб стане і шляхах развіцця гэтых жанраў разважае пісьменнік.

У перадачы адкрыта новая рубрыка «На думку чытача». На гэты раз чытачы дзеліцца ўражаннямі пра апошні В. Быкава «Кар'ер».

Народны пазт Беларусі П. Панчанка чытае і каменціруе скарочаны варыянт верша «Ратушце нашы душы».

І на заканчэнне — знаёмства са зборнікам вершаў І. Багдановіча «Чаравікі маленства».

Вядучая — пазтэса В. Анолава.

30 лістапада, 13.45
РЭСПУБЛІКАНСКАЕ СВЯТА ПАЗЭІІ У МІКАЛАЕЎШЧЫНЕ
«На берагі слаўнага Нёмана прыйшло свята беларускай пазэіі. Скажаўшы праўду — пазэія тут пачыналася і нікуды не адыходзіла адсюль», — скажаў Максім Лужанін, адкрываючы свята.

30 лістапада, 19.00
Заклучны канцэрт Усесаюзнага фестывалю мастацтваў «Беларуская музычная восень».

У «КНІГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

Ф. ДОБЛЕС. Апаўдданні Таты Мундо. На рускай мове. М., «Радуга», 1986. — 85 к.

Л. ДРАНЬКО-МАЯСЮК. Над плячам. Вершы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986. — 30 к.

А. МАЦЭВІЧ. Навальнічны дошвітак. Раман. На рускай мове. М., «Советский писатель», 1986. — 80 к.

У. ПАУЛАУ. Гадавое каліцо. Вершы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986. — 55 к.

СЛОУНІК БЕЛАРУСКІХ ГАВОРАК ПАУНОЧНА-ЗАХОДНЯЯ БЕЛАРУСІ І ЯЕ ПАГРАНІЧЧА. Том 5. Мн., «Навука і тэхніка», 1986. — 2 р. 60 к.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 30006 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела прозы і пазэіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталістрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Зяір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН, Юрый СЕМАНЯКА, Віктар ТУРАЎ, Паўла УКРАІНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.